MARTERPASSEN X

Jaarbrief over 2003 van de
Werkgroep Boommarter Nederland

Maart 2004

Uitgave van de Werkgroep Boommarter Nederland van de
Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming

MARTERPASSEN X

Foto: Bram Achterberg

MARTERPASSEN X

Bericht over 2003 van de
Werkgroep Boommarter Nederland
van de
Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming

Ben A. van den Horn

Redactie

Amersfoort, maart 2004

INHOUD

OPENING

Voorwoord 7
Henri Wijsman

FAUNISTIEK

Boommartervoorkomen in 2003 op de terreinen van Natuurmonumenten 8
WBN

Boommartervoorkomen in 2003 op Den Treek-Henschoten en in Austerlitz 11
Ben van den Horn

Een nieuwe marter op de Hazenberg 14
Bram Achterberg

Steenmarters ten westen van de IJssel 19
Sim Broekhuizen en Gerard Müskens

VELDWAARNEMINGEN

Veldwaarnemingen in 2003 van de boommarter 24
Henri Wijsman

De boommarter van het Zinkgat 28
Jan Snoijink

Krabsporen van de boommarter …anders dan anders 29
Hans Kleef

Oog in oog met een drinkende boommarter 34
Martjan Lammertink

OECOLOGIE

Boommarters houden niet van beuken 36
Hans Kleef

Genetisch onderzoek aan de Nederlandse boommarterpopulatie 41
Hugh Jansman

Boommarters en nestkastjes 42
Monique Bestman

BELEVING

De boommarter van het Nationale Park De Hoge Veluwe 44
Jan Snoijink & Rick van Kesteren

'Terug naar de Natuur' 45
Ben van den Horn

INHOUD (vervolg)

BESCHERMING

Boommarters in de Gelderse Vallei 47
Gerrit Visscher

Boommarters te koop 50
Ben van den Horn

ZIJPASSEN

De Tayra, de 'boommarter' van Zuid-Amerika 51
Sim Broekhuizen

De Dratsi op Yell 53
Ben van den Horn

Boommarters in gevangenschap 54
Ben van den Horn

De Beermarter van de Veluwe 47
Sim Broekhuizen

MEDIA, LITERATUUR

Overleveringen uit 1980: Boommarters als belagers 57

De Marterklopper 58
Redactie

Rapportbespreking 60
Henri Wijsman

HUISHOUDELIJK

Excursie naar Staverden op 29 maart 2003 61
Henri Wijsman

Excursie naar Vlaanderen van 2 tot 4 mei 2003 61
Henri Wijsman

Themadag Nestbomen in Renkum op 4 oktober 2003 62
Henri Wijsman

Jaarverslag 2003 63
Henri Wijsman

Financieel verslag Werkgroep Boommarter Nederland-VZZ 2003 65
Penningmeester WBN

Begroting Werkgroep Boommarter Nederland-VZZ 2004 66
Penningmeester WBN

Ledenlijst Werkgroep Boommarter Nederland-VZZ 66
Secretaris WBN

COLOPHON

OPENING

Voorwoord

Voor U ligt MARTERPASSEN X. Wij hebben iets te vieren nu het tiende nummer van MARTERPASSEN van de pers rolt en onze nog kleine, maar snel groeiende werkgroep bovendien springlevend is. De drijvende kracht daarbij is de populariteit van de boommarter. Wederom sprak ik dit jaar drie boswachters die elk bij het woord 'boommarter' de oren spitsten en één ervan zei: "Die ken ik wel, van elders, maar helaas niet van mijn eigen huidige terrein . . ."; en je kon zien hoe dat hem speet! De boommarter, met zijn zeldzaamheid en zijn eigenheid "heeft iets", en menige boseigenaar en terreinbeheerder is er trots op. Dat hij zich wel eens met een vogel voedt, nemen de vogelliefhebbers hem niet echt in dank af, maar zij zien toch ook wel dat in een compleet ecosysteem de predator en de prooi beide hun plaats hebben.

De WBN wil dit tiende nummer wat luister mee geven en dat tastbaar maken door onze eerste voorzitter, Kees Canters, te benoemen tot erelid van de Werkgroep Boommarter Nederland (WBN) van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming.

Kees heeft zijn tomeloze inzet aan de WBN gegeven in die eerste jaren, toen men er nauwelijks een idee van had waar boommarters (nog) zaten en in welke aantallen. Onder zijn leiding is de WBN uitgegroeid tot een modelwerkgroep, een juweeltje in de ogen van het bestuur van onze moedervereniging, de VZZ. Gegrepen als hij was door het hele concept rond een zeldzaam dier, bedreigd door de mens (niet meer de jacht, maar des te meer het verkeer en het verlies van leefgebied) en door het combineren van zoölogische deskundigheid met enthousiasme voor soortbescherming heeft hij, in een tijdvak vóór de uitvinding van e-mail, ieder die ervoor in aanmerking kwam overstroomd met de typische Cantersbriefkaartjes, of tot en met de randen volgeschreven brieven in hergebruikte enveloppen, en aldus de WBN een ferme basis gegeven. Canters' cantica canticorum.

Tegenwoordig leggen specialistischer bezigheden beslag op zijn tijd, nu hij hoofdredacteur is van het zoogdierkundige tijdschrift Lutra, ons aller Lutra. Wij wensen hem ook in deze functie veel succes toe en voelen ons vereerd dat hij ons erelidmaatschap heeft willen aanvaarden.

In het jaar 2003 zijn meer gevallen van voortplanting ontdekt dan ooit tevoren (46 nesten met jongen plus zeven bomen waar boommarters enige tijd in huisden zonder dat jongen gezien konden worden). Een rol speelde dat wij juist in het bolwerk van de boommarter, de Veluwe, steeds meer terreinen gaan onderzoeken. Preciezer dan ooit kunnen we formuleringen geven van de verspreiding van de boommarter en de factoren die daarbij een rol spelen. Moge ook de komende jaren deze opgang zich voortzetten, geheel in de geest van Canters!

MARTERPASSEN is nog steeds het medium waarin de informatie over de boommarter wordt samengevat, zodat wij in de diverse rubrieken de faunistiek, oecologie, subjectieve beleving, bescherming en excursieverslagen de revue zien passeren. Ik vraag Uw speciale aandacht voor Hans Kleef's artikel over de beuken. Uit zijn bijdrage blijkt dat lokaal ongelijke boommarterdichtheden het extrapoleren van onze waargenomen aantallen boommarters naar landelijke aantallen moeilijk maakt.

Wij hebben onze hand vol aan de boommarter, maar in dit jubileumnummer zult U ook enige uitstapjes, passen opzij, ontdekken onder meer naar andere marterachtigen: de otter en de tayra.

Henri Wijsman

Voorzitter
Werkgroep Boommarter Nederland

FAUNISTIEK

Boommartervoorkomen in 2003 op de terreinen van Natuurmonumenten

WBN

1. Inleiding
Voor de inleiding en diverse historische details, zie MARTERPASSEN IX: 34-39.

2. Probleemstelling
Nestbomen van boommarters zijn moeilijk te vinden. Er zijn weliswaar genoeg bomen met holten, maar veel holten zullen waarschijnlijk niet voldoen aan de eisen die boommarters stellen aan hun nestplaats. Zelfs om er alleen maar in te slapen, moeten holten aan bepaalde eisen voldoen. Het zijn vaak holten waarin ze in andere jaren nestelen.

Boommarters hebben grote territoria. De gemiddelde grootte zegt iets over het aantal boommarters dat in een gebied voorkomt. Van boommarters weten we niet waar ze gelopen hebben; maar als in een gebied meerdere boommarternesten voorkomen is de gemiddelde afstand tussen de nesten een ruwe maat voor de grootte van het territorium.
Er zijn geen twee boommarters gelijk. Het patroon van bruine vlekken op de lichte bef en de vorm van de afgrenzing van de keelvlek zijn kenmerkend voor het individu. Heel precies observeren is echter noodzakelijk. Kent men eenmaal de individuele boommarter, dan is het mogelijk iets te zeggen van de dynamiek in de populatie: hoeveel jaren nemen de wijfjes aan de voortplanting deel, nestelen ze elk jaar in dezelfde boom, hoeveel jongen produceren ze, etc.

3 Leuvenumse Bos, vergunning 914 (Henri J.W. Wijsman)

3.1 *Resultaten*
De ons al bekende holle bomen zijn onderzocht. We hebben niet veel bomen met holten erbij gevonden. Het totale aantal is nogal klein (196). Ze zijn allen gecodeerd met een letter en nummer en ze zijn goed in kaart gebracht. In het kleine gebiedje rondom het hoogste punt in de Poolse Allee lagen vrij veel uitwerpselen, dus daar heeft zeker een boommarter geslapen, maar enige malen aanzitten leverden geen enkele observatie op en het hol leek niet meer bewoond. De vijf bomen waarbij vorig jaar mest werd gevonden, waren nu niet meer in gebruik geweest. Mede daarom is het onderzoek niet met dezelfde intensiteit gedaan als vorig jaar.
Boswachter Nelis vertelde ons dat er in 2002 in de gemeentebossen van Harderwijk, tegen de Leuvenumse Bossen aan, een boommarter drie jongen moet hebben gehad “in een hoge zit”.
Ron Perdijk uit Stolwijk bij Gouda meldde de WBN dat hij op 30 april 2003 een boommarter had gezien in het Leuvenumse bos in de omgeving van het “Grote Water”, die wat langs de beek liep te schuifelen en weer verdween. Voorts had hij een boommarter gezien bij de Fonteinberg (Stakenberg/Elsspeet), maar dat was eind september.

3.2 *Conclusies*
Nu er voldoende holle bomen in kaart zijn gebracht, is een basis gelegd voor verder werk.

4. Kaapse Bossen, vergunning 911 (Wim Bomhof, Johan Metselaar en Henri J.W. Wijsman)

4.1 *Resultaten*
In 2002 is de klassieke beuk die in de jaren 1992, 1995, 1996, 2001 is gebruikt als nestboom, zonder boommarters gebleven. Maar in 2003 was die weer bewoond, wat de vraag oproept of het hier langzamerhand om een nieuwe moer gaat, misschien een dochter van een vorige nestboomgebruikster. Een signalement was gewenst.

Terwijl in 2002 in de Kaapse Bossen weinig uitwerpselen van boommarters waren aangetroffen, werd al vroeg in het seizoen nu wel mest gevonden. Op 19 maart lag er bij vier

bomen mest. Twee van deze bomen bleken permanent te worden bewoond door boommarters, wat wijst op nestbomen. Bij de klassieke nestboom is het moertje wel gezien en er is ook een signalement gemaakt. Jongen zijn hier echter niet geconstateerd. De boom bleek na 8 mei verlaten.

De tweede nestboom bevond zich 780 meter naar het westen in een complex beuken met diverse spechtenholten. Op 7 mei heeft Wim Bomhof beide boommarters ieder in hun boom gezien. Het tweede moertje is herhaaldelijk geobserveerd, maar liet nooit de bef zien, waardoor er geen signalement kon worden opgesteld. Maar wel zijn hier jongen gezien: lange tijd slechts twee maar uiteindelijk drie. Gerrit Visscher zag de jongen nog op 3 juni. De volgende dag bleken ze te zijn verdwenen. Boommarters verhuizen hun jongen vaak al op jeugdige leeftijd; doorgaans verlaten ze de nestholte na 1 juni en gaan de jongen op stap met hun moeder. Er is gezocht of er wellicht tussen deze twee zo naburige nestbomen een gebied zou zijn van verhoogde markering, om de “grens” af te bakenen. Tussen de twee nestbomen in zijn echter geen uitwerpselen gevonden.

Wim Bomhof heeft ook aangrenzende gebieden verkend. Hij wil samen met boswachter M. Reukers de kaart van veelbelovende holle bomen completeren. Reukers liep enige malen mee. Ten slotte heeft na overleg met de opzichter ook Gerrit Visscher enige malen geobserveerd. Tabel 1 toont een overzicht van alle observaties.

Hiernaast heeft G. Hardeman twee boommarter zien spelen in een oude tamme-kastanjeboom, ongeveer op 20 maart 2003 (med: R. Nieuwerf). Verder was er een zichtwaarneming langs de Bergweg bij huize Grimbergen. In augustus werd een verkeersslachtoffer gemeld op de Maarnse grindweg ten noorden van het terrein die bij inspectie echter verdwenen bleek te zijn.

Tabel 1 *Observaties door Wim Bomhof (WB), Gerrit Visscher (GV) en Henri Wijsman (HW).*

Waarnemer	Datum	Observatie
WB+MR	26-2	bewoning van de oude nestboom
WB	5-3	-
HW	19-3	vier slaapbomen met uitwerpselen, o.a. de oude nestboom en die bij Helenaheuvel.
WB	20-3	-
WB	22-3	-
WB	26-3	ook in combinatie met roofvogels
WB	2-4	-
WB + GV	9-4	Helenaheuvel-boom bewoond
WB	11-4	-
WB	23-4	-
WB	24-4	bij oude nestboom moertje gezien
WB	25-4	-
HW	29-4	latrinebezoek bij de oude nestboom . – Signalement: De bef geel zonder bruine vlekken;de rand tussen geel en bruin rond onder de bek doorlopend, zonder golvende insnijdingen of eilandjes, althans links; maar onder voortanden in spitse gele punt één bruin spits vlekje
WB	3-5	-
HW	5-5	bij Helenaheuvelboom moertje gezien;
HW	7-5	’s avonds in bosreservaat een exemplaar gezien
WB	7-5	’s ochtends bij oude nestboom vertrek van het moertje gezien en eveneens bij de Helenaheuvelboom de moer gezien
WB + GV	8-5	met MR, die ’s avonds vertrek bij de oude nestboom zag (laatste keer)
GV	9-5	-
HW	19-5	bij Helenaheuvelboom twee jongen vastgesteld
HW	12-5	boomlijk in bosreservaat niet bewoond
HW	20-5	moertjes bij Helenaheuvelboom thuis
HW	26-5	daar jongen; maar geen meer bij de klassieke nestboom
HW	28-5	jongen
HW	30-5	jongen
HW	2-6	DRIE staartjes
GV	3-6	laatste observatie Helenaheuvelboom
HW	4-6	leeg

4.4 *Conclusies*

De ontdekking van twee bewoonde bomen op een korte afstand (dergelijke korte afstanden waren tot nu toe alleen gevonden door Vilmar Dijkstra op de Veluwezoom) geeft aanleiding tot het herbepalen van de invoer van het model van Wijsman (zie MARTERPASSEN VIII) voor de inschatting van het aantal nesten van boommarters in geheel Nederland.

5 Cronebos, vergunning 728 (Henri J.W. Wijsman)

5.1 *Historie*

Onderzoek naar boommarters in het Cronebos heeft al sinds 1995 plaatsgevonden. Van 1995 tot 1998 werden er geregeld sporen van

boommarters aangetroffen, en ook in het aangrenzende Smithuyzerbos. Ook werden er toen in het Cronebos nesten met jongen gevonden. Na het overrijden van een zogende wijfjesmarter in 1998 zijn de sporen volstrekt afwezig geweest, hoewel er jaar in jaar uit naar gezocht is. De vergunning om in het Cronebos buiten de paden te mogen lopen is van jaar op jaar opnieuw aangevraagd en door NM elk jaar opnieuw verleend. Voorjaar 2002 werden er opeens weer sporen gevonden in en rondom het Cronebos; in dat jaar is er vermoedelijk een nest geweest.

5.2 *Bezoeken*
Het Cronebos is in 2003 bezocht van begin april tot half mei, en ook in juli, augustus en september.

Op 1 mei 2003 is een latrine ontdekt bij een beuk in het noorden van het Cronebos, tussen het fietspad en de Zwarte weg. Ook in de takken lag een flinke hoeveelheid mest. Op 5 mei is een signalement gemaakt van het moertje. Op de ochtend van 22 mei was het moertje in de nestboom te zien doordat men door de boom heen kan zien.

Op 23 mei kwam de moer binnen met een jong konijn; men kon een jonge marter zien bewegen.
Op de ochtend van 25 mei kon het signalement verder worden aangevuld. In de rand van de bef tussen geel en bruin zitten schuin onder beide ogen inkepinkjes van het geel in het bruin. Laag centraal zit in de gele bef een klein bruin vlekje met een lichter vlekje ernaast schuin boven.

Op 29 mei: jong kijkt in de ochtend naar buiten. Er zijn ’s morgens nog nauwelijks recreanten.

Op 1 juni: er lijkt maar één jong te zijn: het kijkt naar buiten (niet naar ons). Signalement van het jong: de bef is effen behoudens een bruine vlek aan de rand juist bij de linkerpoot; bovendien zit onder de kin een spits uitlopertje van het geel, uitstekend in het bruin.

Op 3 juni ’s ochtends: geroep van het jong klinkt en het kijkt naar buiten. Christiaan Sjobbena ziet na vijven het jong uit het nest vallen; het scharrelt rond. Avond: het scharrelt nieuwsgierig rond. Das en Boom beveelt aan een nacht af te wachten. Op 4 juni geen spoor meer gevonden

5.3 *Stand van zaken*
Na 3½ jaar afwezigheid werden in 2002 weer sporen van boommarters aangetroffen. Al op 24 september 2001 vond Ruud van Beusekom nabij Pijnenburg een verkeersslachtoffer (niet bewaard). In 2002 constateerden wij dat er vermoedelijk een nest is geweest, in het oude beukencomplex tegen Boschoord aan. Jaap en Mea van den Berg-Kriek te Soest gaven door dat zij in (mei of) juni twee boommarters hadden gezien in “het Pijnenburgerbos naast de Stulp”, bijna op dezelfde plek als het verkeersslachtoffer.

In 2003 werden sporen van boommarters geconstateerd in het terrein De Zuid op en nabij een bosuilenkast door Harry de Rooij en Hanneke Sevink, Amersfoortcoördinaten (141,6/467,2). In februari 2003 zag Janneke Kimstra een boommarter lopen op de grond bij De Stulp (SBB).

Nu werd een nest gevonden, maar moeder en jong zijn waarschijnlijk omgekomen. Triest. We zijn helaas opnieuw in de situatie van afwachten.

Overigens werd op 28 juni op de Biltse weg een juveniel wijfje gevonden (146,1/465,8). Joke van Velsen). Het was net bezig haar hoektandjes te wisselen. Tezamen met nog twee andere verkeersslachtoffers (op 16 mei 2001 voor het paleis op weg naar het Baarnse Bos en bijna op dezelfde plek op 11 sept. 2003 (niet bewaard)) wijst dit op een nest in de Vuurse Bossen, Paleis Soestdijk of Pijnenburg. Vandaar is het slechts 4 km naar het Cronebos.

Bijzonder opvallend is verder de vondst op 2 september 2003 van een verkeersslachtoffer in Laren aan de verkeersweg A1. Het dier, een heel jong mannetje, is gevonden bij het kruispunt van de weg naar Hilversum en de A1 (143/473); Het dier moet vrijwel zeker uit het zuiden gekomen zijn. Omdat het in 2003 is

geboren, wijst dit op voortplanting ergens binnen “loopafstand” van Laren; dat kan overigens nog best 10 km zijn. Dat het in het Bikberger Bos of in het Spanderswoud is geweest is onwaarschijnlijk; het dier zal wel uit de Vuurse Bossen afkomstig zijn.

6. Boommarters Leusveld e.o. (Ad van Roosendaal)

6.1 *Leusveld*
Het seizoen 2003 heeft beperkte informatie opgeleverd, aangezien Ad van Roosendaal in het buitenland vertoefde, waardoor zijn activiteiten summier zijn gebleven.

Op 30 maart werden oude prooiresten van de zwarte specht bij de nestboom van 2002 gevonden. Bij een bezoek op 14 mei is er geen nestboom gevonden. Wel werd een enkele keutel gevonden. Het is de vraag of het terrein rondom de nestboom in Leusveld nog voldoende geschikt biotoop bevat. Een grote velaktie van naaldhout heeft de omgeving van de nestboom 2002 behoorlijk ingrijpend veranderd. Deze activiteiten waren op 30 maart 2003 nog bezig of net afgerond. Deze grote onrust en de veranderingen vonden plaats in een periode dat menig moertje op zoek gaat naar een geschikte nestplaats.
Verder is het de vraag of de doelstelling parkbos (met een ondergroei van bosanemoon) door de enorme verstoring van de bosbodem gehaald wordt. Te vrezen valt dat er eerder een ondergroei met braam ontstaat.

6.2 *Leuvenheim*
Op 30 maart is een bezoek aan dit terrein zonder resultaat gebleven. Wel zijn keutels aangetroffen in de beukenlaan tegen de grote weg Brummen-Eerbeek (kanaal). Bij een bezoek op 14 mei werd geen resultaat qua nestbomen gevonden.

7. Wolfhezer Bossen (Rob van ’t Zelfde).
Begin juli 2003 zijn in de Wolfhezer bossen vier spelende jongen gezien nabij de verhuisboom waar ze ook al in eerdere jaren zijn gezien. Blijkbaar nestelt deze boommarter op een plek die steeds weer aan de aandacht ontsnapt. De jongen konden twee dagen worden geobserveerd tijdens zeer slecht weer, zodat er geen opnamen te maken waren.

Deze waarneming is gedaan op 4 km afstand van die van 2002 is vermeld van De Buunderkamp, waartussen het dorp Wolfheze ligt. Er is dus reden om ze als twee aparte nesten te beschouwen. In de nabijheid is ook nog een boommarter overreden, gevonden door Robert Keizer op 18 mei langs de autoweg A50 bij de parkeerplaats Wolfheze. Het is blijkbaar niet gemakkelijk om in dit gebied de nestbomen te ontdekken vóór er spelende jongen zijn.

Boommartervoorkomen in 2003 op Den Treek-Henschoten en in Austerlitz

Ben van den Horn

1. Inleiding
Het Landgoed Den Treek-Henschoten en Boswachterij Austerlitz zijn ook in 2003 weer geïnventariseerd door Elise Schokker en ik. Ook Johan Metselaar heeft zo nu en dan delen van boswachterij Austerlitz onderzocht.

2. Aanpak
De aanpak was een update van de eerder gemaakte beschrijvingen van bomen met geschikte holten. Daarnaast het beschrijven van de plekken waar uitwerpselen of krabsporen worden aangetroffen. De kaarten die als hulpmiddel worden gebruikt hebben weer een verfijning ondergaan. De bekende bomen met spechtenholten zijn aangegeven op topografische ondergronden op een schaal van 1:25.000. Alle bomen met holten zijn weer onderzocht in de periode januari–april. Na de vondst van de nestbomen wordt ten slotte getracht de kenmerken van de marter te beschrijven en het aantal jongen te bepalen.

3. Inventarisaties

3.1 Verkeersslachtoffers
Op 15 augustus 2003 vond boswachter H. Hogendijk een dode marter op de N227 tussen Quattrebras en Bergzicht. Op dezelfde plaats waar in 2002 ook een dode marter is gevonden. Blijkbaar is dit een aantrekkelijke plaats om over te steken. De bossen aan de westkant van deze locatie bestaan uit sparren terwijl de oostkant bestaat uit loofbos. Van de marter was vrijwel niets meer over; de resten zijn niet aangeboden aan Alterra.

Gerrit Visscher heeft een kapotgereden boommarter opgehaald die op 13 september was gevonden op de N 226 bij de gemeente Maarn nabij het golfterrein Maarsbergen. Het terrein is ter afscheiding met hakhoutwallen beplant, die blijkbaar gevolgd zijn door het dier. Op deze locatie zijn geen verdere waarnemingen bekend, maar er staat wel een fraai oud beukenbos.

3.2 Nestbomen in 2003 op Den Treek
Al op 9 februari vond ik een verse latrine bij de bekende nestboom 2000, 2002 op De Hoogt. De keutels maten meer dan 10 cm lengte en waren glimmend zwart. Ook was er een gitzwarte urinevlek zichtbaar. De latrine breidde zich snel uit in de volgende dagen

Op 28 februari zag ik voor de eerste maal de marter om 18:50u vertrekken. De marter kwam uit het onderste gat en sprong op 'de twijg', zoals ik dat vaak zag in vorige seizoenen. De lichte vacht en de gele keelvlek waren goed te zien. Op dat moment had ik al een sterk vermoeden dat het om dezelfde marter ging als vorig jaar, in dezelfde boom (en dus ook al bekend uit 2001 en 2000).

Op 16 maart zag en hoorde Elise Schokker om 18.50u de boommarter. Het geluid was een duidelijk grommen, bijna blaffend, ook als ze zich geheel in de boom bevond. Zij heeft toen meer afstand genomen en is uiteindelijk vertrokken.

Op 24 maart werd ik weer eens verrast: om 19.07u zag ik de marter de kop uit het gat steken om te zekeren. Om 19.19u kwam ze weer uit het gat hangen, maar gunde mij geen blik meer. Ze trok zich terug en vertrok een halve minuut later in een vloeiende beweging uit het tweede en middelste gat. Dit zag er eenvoudiger uit, ik heb het nooit meer gezien.

Op 28 maart kwam de marter om 19.30u uit het onderste gat tevoorschijn. De vertrektijden schuiven mooi mee met het tijdstip waarop de duisternis invalt. Ze sprong niet op ‘de twijg’; via de stam kronkelde ze zich ditmaal omhoog en was in korte tijd weer verdwenen in de gebruikelijke richting. Bij de stam van de verblijfplaats liggen nu ook prooiresten van vogels.

Op 21 april zag ik de marter om 07.00u uit het gat hangen, steunend op haar linkeroksel, linkervoorpoot hing recht naar beneden. Ik zag hoe ze haar rug aan de bovenkant van het gat schuurde en daarbij gaapte.

Op 27 april nam ik mijn nieuw aangeschafte telescoop in gebruik en heb de marter om 20.57u een minuutje lodderig uit het gat zien kijken. Bij het gapen zag ik een vuurrood tongetje en een paar indrukwekkende hoektanden. Het viel ons op dat de latrine inmiddels na ruim tweeënhalve maand enorme afmetingen had aangenomen. Daarna is de marter verhuisd; op 10 mei vond ik haar sporen terug bij restaurant Austerlitz in een vervolgboom op 750 m afstand. Op 19 mei zag ik om 21.45u de marter voor de eerste maal bij de verhuisboom.

Op 25 mei zag ik om 12.50u de kop van de marter uit het gat steken. Dit duurde zo’n drie minuten. Om 14.00 zag ik voor de tweede maal de marter uit het gat hangen. Ze keek om zich heen en verdween weer. Om het half uur herhaalde de geschiedenis zich. Ik heb vele foto’s gemaakt. Om 15.00u zat ik naar de marter te kijken, terwijl er een groep van acht wandelaars passeerde. De marter bleef rustig zitten kijken naar de wandelaars. De wandelaars stopten en keken waar ik naar aan het turen was. Ze keken over mijn schouder het vak in, zonder iets te zien. De marter gaf geen krimp en de wandelaars durfden niets te vragen. Om 15.30u verliet de marter het gat. Nadat mijn camera geklikt had trok ze zich weer

terug en stak onmiddellijk haar kop weer naar buiten. Dit herhaalde zich nog een keer. Om 15.45u kwam de marter er weer uit en ging weer naar binnen (zonder dat ik foto's maakte). Onmiddellijk kwam ze er weer uit, overwon om 15.50u haar schroom en vertrok naar de kroon voor een jachtpartij. Ik ben tot 17.30u blijven wachten, maar heb haar niet zien terugkeren.

Op 29 mei – Hemelvaartsdag - hebben we de marter weer gezien (zie 'Terug naar de Natuur' op pagina 45 in deze MARTERPASSEN).

Ook herkenden we de witte ring om de rechtervoorpoot van de marter; het gaat hier dus weer om dezelfde marter als uit 2000, 2001 en 2002.

3.3 Nestbomen in 2003 in Austerlitz

Op 21 april vond Johan Metselaar een latrine in Boswachterij Austerlitz bij de nestboom van 1997. De latrine lag opvallend op de onderste tak onder de openingen in de boom, op plusminus 2,5 m hoogte. De marter daalde dus af. Later is ze een tweede latrine gaan aanleggen hoog in de kroon.

Austerlitzmarter 2003 (foto Ben van den Horn).

Op 2 mei zag ik om 7.10u de marter te voorschijn kwam uit de stomp aan de kant van het fietspad (zie foto). Ze was gefocussed op het fietspad en keek eenmaal achterom. Daarom heeft ze mij in het geheel niet gezien. Ze bleef een halve minuut op de stomp zitten om zich te krabben. Ik heb haar dus zeer goed over de volle lengte in beeld gehad. De oren waren gaaf en het is dus zeker niet de marter met het gescheurde oor. De snuit was chocoladebruin en de rest nog licht (ik noem dat altijd het Madagascar-effect; 'lemuren'). Het was een fraai gezicht om haar te zien stuntelen om weer binnen te komen. De ruimte is klein en de staart zwaaide nog wat na, nadat de romp verdwenen was. Op 8 mei zagen Jeroen Verhoeff en ik de Austerlitzmarter om 06.50u uit het gat kruipen om zich te krabben. Zag er een beetje verfomfaaid uit met een teek in de bef. Een identieke waarneming als 2 mei.

Deze marter is al voor het licht worden 's ochtends thuis, zo lijkt het. Wij zaten er al om 05.50u!

Op 18 mei zag Henri Wijsman om 8.15u hoe de marter naar buiten kwam en hem een tijdje stil zat aan te kijken. Henri zag een effen bef en bij de linkerpoot een bruine instulping. De vorm van de bef is die van een broek, zoals een steenmarter er een heeft. Een klein puntje bruin naar binnen onder de kin. De marter heeft zich even zitten krabben op de ingang en dook toen weer naar binnen. Henri heeft de jongen ook gehoord door gebruik te maken van een pyloon aan het oor.

Op 22 mei zagen Heidi Spanjer en ik de marter. Ik zag een vrij effen bef met onder het linker oor een zwarte vlekje in het geel.
Op 3 juni zag Johan Metselaar hoe de marter een vogel aandroeg. Ze kwam over de grond en via een eikje langs het oude ruiterpad klom ze omhoog en bereikte de nestboom. Een uur later zag Johan twee jongen.

Op 4 juni zag Johan de Austerlitzmarter weer met prooi.

3.4 Overige vondsten en zichtwaarnemingen
In april vonden we bij Hazewater en bij Loevesein uitwerpselen en prooiresten. Vlak bij de geboorte- en verhuisboom op Treek-Noord 2002 hebben wij vele uitwerpselen en prooiresten (soms zelfs met een keutel ernaast) van boommarters gevonden. Hoogtepunt was een verse drol op de stam van een dit jaar gesneuvelde beuk. Naast deze boom een jonge mees met afgebeten kop. Helaas hebben we geen marter kunnen vinden. Wel bleek maanden later dat precies in deze periode en in deze buurt een boommarter is gezien en zelfs gefotografeerd. Bij de ANWB-paal op de Buurtweg (Hazewater) vond ik op 20 april twee marterdrollen op een druk fietspad, onbeschadigd, dus vers.

4. Conclusies
In 2003 is op Landgoed Den Treek-Henschoten de bekende nestboom van de Hoogt weer bezet geweest. Het gaat hier weer om dezelfde marter als uit 2000, 2001 en 2002. De marter is weer teruggevonden na haar verhuizing; jongen zijn niet gehoord of gezien.
Op het Noordelijk deel van Den Treek is geen nestboom gevonden, maar wel is de aanwezigheid van de boommarter onomstotelijk vastgesteld.

In Boswachterij Austerlitz is de bekende nestboom van 1997 weer bezet door een andere marter dan destijds. Hier zijn ten minste twee jongen vastgesteld.

Er zijn dit jaar weer minder nestbomen gevonden dan vorig jaar.

Een nieuwe marter op de Hazenberg

Bram Achterberg

1. Inleiding
Tijdens de jaarlijkse inventarisatie van nestbomen in het vroege voorjaar van 2003 werden op 13 april aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van een boommarter in een mogelijke nestboom op de Hazenberg, op het terrein van Staatsbosbeheer. Onder een beuk lag een enkele keutel en er kleefden wat haren aan het enige gat in de boom, dat zich op ongeveer 5 meter hoogte bevindt. Een paar dagen later werd het vermoeden bewaarheid: posten door Chris Achterberg en Monique van der Horst levert de eerste zichtwaarneming van een marter op.

Het beukenvak op de Hazenberg is in het verleden regelmatig door een marter als ‘kraamkamer’ gebruikt. Het is een rijk vak met bijvoorbeeld in 2003 een broedgeval van Zwarte Specht, Bonte Specht, Boomklever, Holenduif en van een Bosuil in de aangrenzende dennenopstand. Sinds het begin van de meer systematische inventarisaties van nestbomen in 1997 werd er in de jaren 1997, 1998 en in 2000 een geval van voortplanting van de boommarter vastgesteld. In al deze gevallen betrof het dezelfde marter: het “Moertje van de Hazenberg”. Dit moertje viel op doordat het zeer tolerant was ten aanzien van vaste waarnemers. Deze marter had in 1999 een

andere nestgelegenheid gevonden, in een beukenlaan op ruim een kilometer afstand van de Hazenberg. Echter, in 2001 en 2002 hebben inventarisaties geen nestboom in dit gebied opgeleverd, en is het Moertje van de Hazenberg niet teruggevonden. Een voor de hand liggende vraag was daarom of dit nieuwe geval van voortplanting hetzelfde individu betrof.

2. Een tolerant moertje

Het bleek dat ook dit moertje snel went aan waarnemers, zonder overigens haar schuwheid voor toevallige passanten te verliezen. In de periode van begin april tot de avond van 5 mei verbleef dit moertje in de nestboom. Deze boom staat strak langs een ruiterpad, aan de noordwestzijde van het eerder genoemde beukenvak. Pal achter de boom loopt een pad dat deel uitmaakt van een druk gebruikte mountainbike-route. Vooral in de weekenden is het in de omgeving zeer onrustig. Men kan zich afvragen waarom het moertje een dergelijk relatief onrustige nestlocatie aan de rand van het beukenvak kiest, terwijl er een aantal (ogenschijnlijk geschikte) bomen in het midden van het vak staat, een plek waar vrijwel nooit iemand komt.

Gedurende de dag vertoonde de activiteit van het moertje een min of meer vast patroon. Ruwweg iedere drie uur verliet zij de nestholte om zich op een lager gelegen tak uitgebreid te krabben. Dit gedrag maakte het mogelijk om de marter met een telescoop nauwkeurig te observeren, en haar te fotograferen. Daarbij bleek al snel dat dit een ander moertje is dan het eerder genoemde Moertje van de Hazenberg: een kenmerkend wit vlekje op de rechterwang ontbreekt, de keelvlek is anders en het linkeroor vertoont een kleine beschadiging (inkeping, nog beter te zien op de vergrote titelprent op pagina 2).

Gezien de bescheiden afmetingen van de nestboom moet de nestholte relatief klein zijn. Het moertje gebruikt de krabuitstapjes dan ook om zich uitgebreid uit te rekken. Bovendien had zij duidelijk last van ongedierte: op de rechterschouder waren een aantal teken zichtbaar. De latrine bevindt zich hoog in de kroon van

Het nieuwe moertje van de Hazenberg tijdens een van haar korte krabuitstapjes (Foto: Bram Achterberg).

de boom, op een plek waar de meeste keutels direct naar beneden vallen.

3. Een marter gaat niet over één nacht ijs

In de periode tot 5 mei maakte het moertje regelmatig uitstapjes naar twee bomen aan de kop van het ruiterpad. Deze beide bomen werden in 2000 nog gebruikt door het eerder genoemde moertje van de Hazenberg (zie onder). In eerste instantie lijkt het er op dat de marter hier gaat jagen, temeer daar er veren (vermoedelijk afkomstig van een holenduif) uit een van de gaten hangen. Echter, de uitstapjes zijn zo frequent, soms twee keer per middag, dat hier duidelijk iets anders aan de hand moet zijn. Vaak verblijft het moertje voor langere tijd (5 tot 10 minuten) in de voorste van de twee bomen. Ook worden de takken van naburige bomen die kunnen worden gebruikt om deze twee bomen te bereiken veelvuldig afgelopen: het ziet er uit alsof het moertje alle mogelijke toegangsroutes verkent.

Deze verkenningstochten vinden vooral in de namiddag en avond plaats. Bij een dergelijke gelegenheid kan ik de reactie van het moertje op verstoring waarnemen. Twee wandelaars met hond lopen over het wandelpad vlak langs de bomen, terwijl het moertje op een van de lage takken op ongeveer tweeënhalve meter hoogte boven het pad zit. Het moertje loopt snel terug naar de stam, en blijft daar bewegingsloos zitten totdat de wandelaars voorbij zijn. Daarna wordt de verkenningstocht voortgezet.

4. De eerste verhuizing

In de avond van 4 mei worden de eerste aanstalten gemaakt voor een verhuizing. Vanuit de nestholte kermt duidelijk hoorbaar een jong. Korte tijd later hangt ineens een jong buiten het nestgat, in de nek vastgehouden door het moertje. Het jong wordt echter na korte tijd weer teruggetrokken de nestboom in. Chris en ik besluiten om de waarneming af te breken en te vertrekken, om zo de mogelijke verhuizing niet te verstoren.

Op de morgen van 5 mei blijkt echter dat de marter nog steeds in de oude boom zit. In de namiddag, tussen 16.30u en 19.15u., worden de al eerder genoemde bomen aan de kop van het ruiterpad twee keer uitgebreid verkend. Na terugkeer in de nestboom zekert het moertje langdurig uit het gat. Daarbij negeert de marter overigens mij en mijn schuiltent, op ongeveer vijftien meter van de nestboom, volledig. Rond acht uur in de avond gaat ze weer op weg naar de bomen aan de kop van het ruiterpad, maar keert naar de nestboom terug als een lawaaierige groep wandelaars verschijnt. Ondertussen heb ik van haar afwezigheid gebruik gemaakt om mij een eind het beukenvak in terug te trekken. Om 20.30u verkent het moertje wederom de route, en de eigenlijke verhuizing begint om 20.45u bij invallende duisternis. Ineens hangt weer een luid protesterend jong buiten het nestgat. Deze methode, jong eerst en dan het moertje, blijkt echter niet te werken. Na een paar mislukte pogingen draait zij de volgorde om: het moertje verlaat de boom eerst, en trekt dan vervolgens het jong naar buiten. Via de bekende route die grotendeels door de boomkruinen loopt, wordt het jong naar de achterste van de twee bomen aan de kop van het ruiterpad getransporteerd. Tijdens de overtocht worden moertje en jong vier maal in scheervlucht aangevallen door een Bosuil die in de buurt broedt. Nadat het jong in de verhuisboom is gedeponeerd gaat het moertje na vier minuten nogmaals kort naar de oude nestboom. Daarna keert zij, zonder een tweede jong, terug naar de verhuisboom. Vervolgens blijft het rustig tot het eind van de observatie, rond 21.40u Ik vermoed daarom dat het moertje slechts één jong heeft.

In de periode van 5 mei tot en met 18 mei verblijft het moertje met het jong in deze eerste verhuisboom. Gedurende die tijd vertoont ze hetzelfde activiteitenpatroon als voorheen. Om de paar uur verlaat zij de boomholte om zich te krabben, of om naar de latrine in de kruin van de boom te gaan. Ondertussen is de marter zo vertrouwd met de aanwezigheid van een waarnemer dat het gebruik van een schuiltent geheel achterwege kan blijven. Een paar keer komt ze op ooghoogte pal langs mij heen door de laagste takken van de bomen.

5. Een tweede verhuizing

Ook na de eerste verhuizing blijft het moertje een grote belangstelling vertonen voor de boom aan de kop van het ruiterpad. Ze wurmt zich met moeite naar binnen door een gat aan de zuidzijde, en hangt ook vaak enige tijd bij het gat aan de boom. Bij waarneming met behulp van een telescoop blijkt dat het moertje aan het gat knaagt, vermoedelijk om de opening te vergroten opdat de achterliggende holte makkelijker toegankelijk wordt. De sporen van dit knaagwerk zijn duidelijk zichtbaar aan de rand van het gat (zie de onderste foto op pagina 17 en zie ‘Boommarters houden niet van beuken’ op pagina 36 in deze MARTERPASSEN). Het lijkt er op dat het moertje van plan is om het jong naar deze boom te verhuizen. Op 18 mei wordt dit vermoeden bewaarheid. Na een tweetal verkenningstochten, één rond 18.00u en één rond 20.00u., trekt het moertje om 20.45u haar jong uit de eerste verhuisboom en gaat via de kruin en takken naar een aangrenzende boom, pal naast de boom die het doel van haar tocht is. Zij heeft echter een misrekening gemaakt!

Het moertje tijdens een uitstapje in de kruin van de eerste verhuisboom. Op de tak ligt vóór de marter een enkele keutel (Foto: Bram Achterberg).

Het toegangsgat tot de holte in de tweede verhuisboom. Aan de rand zijn de sporen van het knagen door het moertje duidelijk zichtbaar (Foto: Bram Achterberg)

Het moertje is met jong in haar bek uiteraard zwaarder dan zonder jong. Bovendien is het in de loop van de avond gaan regenen. De combinatie van het grotere gewicht van moeder en jong, samen met het door aanhangend water toegenomen gewicht van de takken, zorgt er voor dat de takken nu veel verder doorbuigen dan voorheen. Het moertje kan nu een belangrijke sprong naar de takken van de beoogde verhuisboom niet maken! Na een aantal mislukte pogingen breekt het moertje, inmiddels kletsnat geregend, de verhuizing om 21.13u af. Zij is gedwongen om over de grond terug te keren naar de eerste verhuisboom. Met de nodige moeite klimt zij langs de stam omhoog, en deponeert haar jong weer in de boomholte. Om 21.22u vertrekt ze om te gaan jagen.

Op 24 mei blijkt dat de beoogde verhuizing alsnog heeft plaatsgevonden. De marter verblijft in ieder geval tot 31 mei (laatste zichtwaarneming) in de tweede verhuisboom. Op 9 juni blijkt dat ook deze boom is verlaten. Daarna heb ik het moertje niet terug kunnen vinden

6. Een slaapboom in hetzelfde territorium

In de periode rond kerstmis 2002 huisde er een boommarter in de beukenlaan waar het Moertje van de Hazenberg in 1999 haar nestboom had. Die nestboom is sindsdien bij een herfststorm dusdanig beschadigd dat zij niet langer geschikt is voor bewoning: de boom is op de nestholte afgebroken. De in 2002 gebruikte slaapboom staat ongeveer twintig meter verderop, en is voor een periode van zeker drie weken gebruikt. Hoewel de marter is gezien, valt niet met zekerheid vast te stellen of het om het hier beschreven moertje gaat. De slaapboom werd begin januari 2003 verlaten. Tijdens het schrijven van deze bijdrage heb ik, samen met Chris Achterberg en Monique van der Horst, eind december 2003 vastgesteld dat er wederom een marter een slaapboom heeft in dezelfde laan, nu op een locatie ongeveer honderd meter ten zuiden van de slaapboom van 2002/2003.

7. Conclusies

Uit deze waarnemingen blijkt dat boommarters verhuisbomen, en de mogelijke routes daar naar toe, althans soms van te voren uitgebreid verkennen. Bovendien wordt de toegang tot een boomholte soms vergroot om de toegang te makkelijker te maken. Dat boommarters het toegangsgat soms aanpassen, werd al vermoed op grond van de opvallende sporen die in 2001 werden aangetroffen aan de rand van het gat in een nestboom op de Hoge Ginkel, op het terrein van het Utrechts Landschap. Ook dat gat vertoonde rond de gehele omtrek knaagsporen, met een vergelijkbaar patroon als nu te zien is aan het gat in de tweede verhuisboom op de Hazenberg. Zowel de eerste als de tweede verhuisboom op de Hazenberg waren eerder in gebruik. Vermoedelijk was de tweede verhuisboom in 2000 de nestboom van het bekende Moertje van de Hazenberg. Bij een excursie begin april van dat jaar, na een WBN bijeenkomst, werden er al marterkeutels op de grond aangetroffen. Eind april 2000 werd bij een inventarisatie door Chris Achterberg, Wim Bomhoff en ondergetekende vastgesteld dat er daadwerkelijk een marter aanwezig was. Echter, het gat dat toen werd gebruikt als toegang tot de nestholte is nu (in 2003) niet langer bruikbaar: er heeft zich op de bodem van de nestholte zoveel materiaal opgehoopt dat het gat is geblokkeerd. Later verhuisde het moertje het jong (of jongen) naar de boom die nu dienst deed als eerste verhuisboom.

Steenmarters ten westen van de IJssel

Sim Broekhuizen en Gerard Müskens

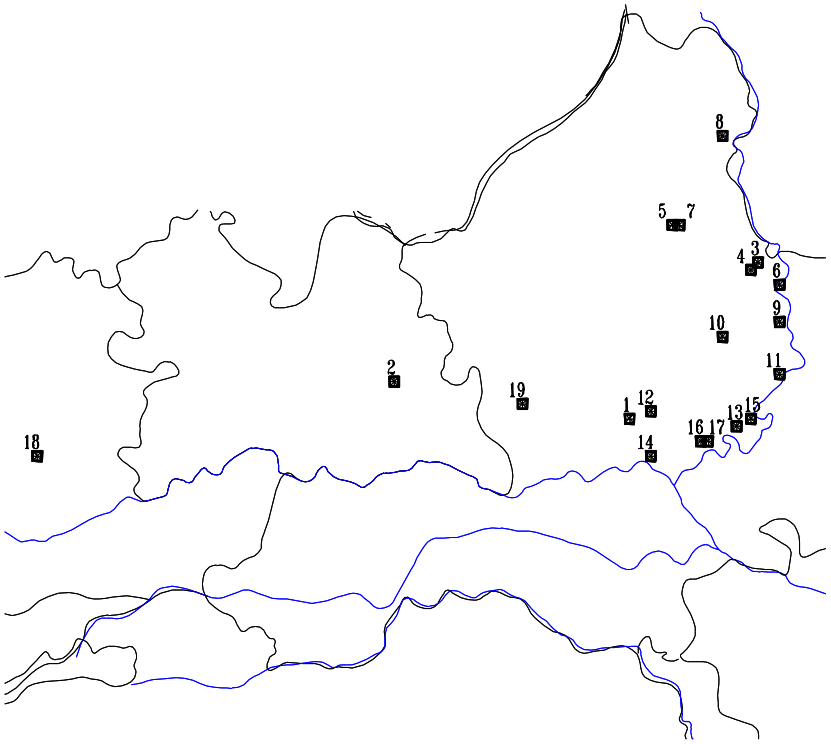
Alterra – Centrum Ecosystemen

1. Inleiding

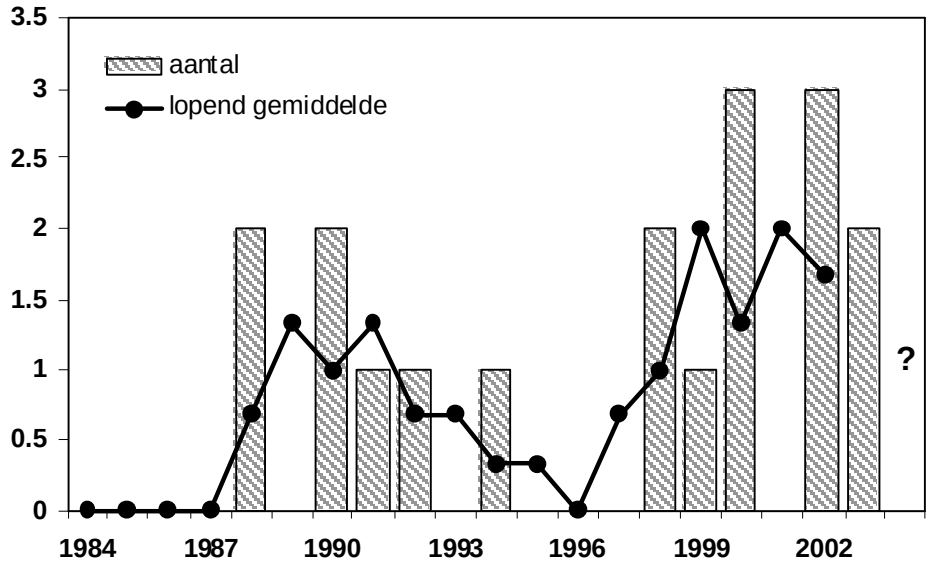
Uit het gebied ten westen van de IJssel en ten noorden van de Grote Rivieren werden tot de Tweede Wereldoorlog af en toe steenmarters gemeld, met name uit de Gelderse Vallei en langs de Utrechtse Vecht. Uit de periode 1946-1988 zijn ons uit dat gebied echter geen steenmarterwaarnemingen bekend, met uitzondering van een melding uit 1954 van een gedode steenmarter nabij Voorstonden, tussen Zutphen en Eerbeek. Aangenomen wordt dat de soort er na de Tweede Wereldoorlog feitelijk was uitgestorven. Dit was in zoverre makkelijk, dat daardoor kon worden aangenomen dat elke melding van een marter of sporen van een marter uit dat gebied zeer waarschijnlijk een boommarter betrof.

In september 1988 echter werd langs de A12, ten noorden van Oosterbeek, een dood volgroeid steenmartermannetje (1) gevonden (atlasblok 40.12, zie Figuur 1). Nu kon, gezien de snelle verbreiding van de steenmarter in het noorden van het land wel verwacht worden dat de steenmarter ook wel weer ten westen van de IJssel zou verschijnen, maar dan toch niet gelijk al zo ver op de Veluwe. Een verkeerde plaatsaanduiding of een dier dat van elders was en daar uit een auto was gekieperd? Nog vreemder was dat in dezelfde maand een steenmartermannetje (2) langs dezelfde A12 werd gevonden, maar nu bij de afslag Maarn-Doorn in de provincie Utrecht (atlasblok 32.53). Hier hadden we helemaal het gevoel dat we in de maling werden genomen. Er leek nog geen reden te zijn om ten westen van de IJssel al serieus rekening te houden met de aanwezigheid van steenmarters.

Figuur 2 toont een overzicht van de aantallen steenmarters die in de jaren 1984-2003 ten westen van de IJssel zijn gevonden.

Figuur 1 *Kilometerblokken waarin in de periode 1984-2003 steenmarters zijn gevonden en onderzocht ten westen van de IJssel. De cijfers corresponderen met de volgnummers van de besproken vondsten in de tekst.*

Figuur 2 *De aantallen steenmarters die in de jaren 1984-2003 ten westen van de IJssel zijn gevonden en konden worden onderzocht (kolommen) en het lopend gemiddelde per drie jaar (verbonden stippen).*

2. Bruggenhoofd bij Deventer
Twee jaar bleef het stil langs het 'westelijke front'. In mei 1990 werd echter tussen Deventer en Apeldoorn, bij de parkeerplaats De Paal langs de A1, ter hoogte van het recreatiegebied Bussloo (atlasblok 33.25) een verongelukt steenmartermannetje (3) gevonden. Waarschijnlijk was het dier nog niet geslachtsrijp. Deze vondst werd in januari 1991 gevolgd door weer een vondst van weer een eerstejaars steenmartermannetje (4) langs de A1, in hetzelfde atlasblok 33.25, nu ongeveer één km westelijker. In 1992 werd weer een aangereden steenmartertje (5) gemeld, nu echter bij het dorp Wiesel ten noorden van Apeldoorn (atlasblok 33.13). Dit keer was het echter een volwassen exemplaar.

Na deze vondsten bleef het weer een aantal jaren stil wat betreft steenmartermeldingen ten westen van Deventer. Pas in januari 1998 was er weer een te controleren vondst van een verkeersslachtoffer, allereerst een al wat ouder steenmartermannetje (6) ten noorden van het dorp Voorst, tussen Zutphen en Apeldoorn (atlasblok 33.26). [Als bijzonderheid hierbij valt te vermelden dat drie maanden later, praktisch op dezelfde plaats, een bijna even oud boommartermannetje werd doodgereden.] In juni 2003 werd bij het dorp Wenum (atlasblok 33.13), net ten noorden van Apeldoorn en grenzend aan Wiesel, een al vrij oud steenmartermannetje (7) gevonden. Er zijn echter aanwijzingen die doen vermoeden dat dit dier uit gevangenschap kwam. Dat laatste is niet het geval bij een mogelijk tweedejaars steenmartermannetje (8) dat op 4 februari 2004 werd gevonden op de A50 tussen Epe en Heerde (atlasblok 27.34).

3. Bruggenhoofd Zutphen
Na de al vermelde melding van de in 1954 gedode steenmarter nabij Voorstonden, tussen Zutphen en Eerbeek (grens atlasblokken 33.36 en 33.46), kwamen er pas vanaf 1994 berichten van zichtwaarnemingen van steenmarters uit het gebied ten noordoosten van Brummen, ter hoogte van de brug over de IJssel in de N314, aan de zuidkant van Zutphen. De eerste voor ons controleerbare vondst kwam pas in juni 1998, toen er weer bij Voorstonden (atlasblok 33.36) een vrij oude steenmarterman (9) werd doodgereden. In maart 2000 werd een doodgereden volwassen steenmarterwijfje (10) bij Loenen (atlasblok 33.44) gevonden.Dit dier was zelfs drachtig van twee em-

bryo's, die overigens beide in resorptie waren. In september 2002 werd tussen Brummen en Dieren een steenmartermannetje (11) doodgereden (altasblok 33.56).

4. Bruggenhoofd Arnhem

In mei 1990 werd bij Schaarsbergen, ten noorden van Arnhem (atlasblok 40.12), weer een doodgereden volgroeid steenmartermannetje (12) gevonden. Na de vondst in hetzelfde atlasblok in 1988 wierp dit de vraag op of er ook bij Arnhem vestiging van steenmarters had plaatsgevonden. Na 1990 werd het echter ook hier enkele jaren stil rond de steenmarter. Omdat het tot dan alleen om mannetjes was gegaan, kon worden aangenomen dat het om incidentele gevallen van zwervende dieren ging, maar dat er nog geen sprake was van een populatie. Wel waren er een paar meldingen van zichtwaarnemingen bij Velp (Beekhuizen), zelfs van jongen, maar die waren niet te controleren. In januari 1994 echter werd onder De Steeg, ca. 5 km westelijk van de waarnemingsplaats bij Beekhuizen, een doodgereden volwassen steenmartervrouwtje (13) gevonden dat drachtig was van één vrucht. De bevruchting van dit vrouwtje hoeft overigens niet nabij de vindplaats te hebben plaatsgevonden. De paartijd van steenmarters valt tussen eind juni en half augustus. De implantatie van de bevruchte eicellen in de baarmoederwand wordt echter een aantal maanden uitgesteld en vindt in het algemeen rond januari plaats. In die tussentijd kan het vrouwtje zich een eind hebben verplaatst dan wel zijn verplaatst.

In het voorjaar van 1999 werden we weer geconfronteerd met een steenmarter (14) die aan de westkant van Arnhem (atlasblok 40.22). Dit dier had domicilie gekozen onder een dak van een woonhuis en bracht 's nachts prooi naar binnen. Hoewel de nestingang enige tijd werd bewaakt met een videocamera en infrarood licht, hebben we helaas niet kunnen vaststellen dat er hier echt sprake was van een voortplantingsgeval, hoezeer het er alle kenmerken van had. Er werden echter geen jongen gezien en een geval van schijnzwangerschap is niet helemaal uit te sluiten. Het dier is uiteindelijk met harde radiomuziek verjaagd. Niettemin was dit de eerste keer dat vastgesteld kon worden dat een steenmarter zich echt ten westen van de IJssel had gevestigd.

Het idee dat de steenmarter rond Arnhem inmiddels toch vaste voet had gekregen, werd het volgende jaar (2000) versterkt door twee vondsten van doodgereden volgroeide, maar nog niet reproductieve steenmartervrouwtjes (15 en 16), één in maart op de weg tussen De Steeg en Ellecom en één in december op de A12 bij Velp (atlasblokken 40.15 resp. 40.13). In november 2002 werd aan de oostkant van Velp, nabij het kasteel Biljoen, een steenmartervrouwtje (17) doodgereden (atlasblok 40.14), dat, ondanks haar volwassen leeftijd, echter nog niet drachtig was geweest. Het zou er op kunnen wijzen dat de dieren rond Arnhem nog steeds enige moeite hadden om een partner te vinden.

5. Hoe zijn de steenmarters de IJssel overgestoken?

Na een dieptepunt in de jaren 60 van de vorige eeuw, was in de jaren 80 de steenmarter in de Achterhoek en Salland geen zeldzaamheid meer. Toch duurde het tot de jaren 90 voordat er meer dan incidenteel melding werd gemaakt van steenmarters ten westen van de IJssel. Zeker gezien de snelheid waarmee de steenmarter zich vanaf het begin van de jaren 80 in het noorden van het land had uitgebreid, kwam de oversteek over de IJssel niet echt onverwacht. Hoe die oversteek in zijn werk is gegaan is helaas niet bekend. Het is niet waarschijnlijk dat er dieren de IJssel zijn overgezwommen. Bij ons onderzoek aan gezenderde steenmarters rond en in Nijmegen was ons gebleken dat steenmarters liever een heel groot stuk omlopen, dan dat ze bij hun tocht een sloot overzwommen. Hierin verschillen ze sterk van de bunzing en waarschijnlijk ook van de boommarter. De winters van de jaren 90 zijn ook niet zo streng geweest, dat steenmarters de oversteek over de IJssel over het ijs hebben kunnen maken. Het meest waarschijnlijk is dat de oversteek via de verkeersbruggen over de IJssel heeft plaatsgevonden. Nu zijn deze bruggen niet martervriendelijk ingericht en bij het onderzoek in Nijmegen bleek ook dat dieren die aan de zuidkant van de Waalbrug leefden de oprit van de brug wel overstaken, maar zich niet op de brug zelf begaven.

Er is tot nu toe ook nog geen steenmarter aan de noordkant van de brug gemeld.

Nu ging het bij de steenmarters rond en in Nijmegen in het algemeen om gevestigde dieren en niet om zwervende individuen. In het laatste geval zijn dat jonge dieren. Bij de door ons onderzochte dieren die aan de westkant van de IJssel werden gevonden zaten echter ook oudere dieren. Dat kan op twee dingen wijzen. De eerste mogelijkheid is dat er al veel langer steenmarters aan de westkant van de IJssel leefden dan uit de vondsten naar voren komt. Er moet echter ook rekening mee worden gehouden dat de oversteek niet op eigen kracht is gemaakt, maar dat het steenmarters betreft die aan de oostkant van de IJssel zijn gevangen en aan de westkant weer zijn losgelaten Ten oosten van de IJssel is het aantal steenmarters in de loop van de jaren 90 zo sterk toegenomen, dat er in toenemende mate melding wordt gemaakt van overlast. Hoewel de steenmarter formeel een beschermde diersoort is en niet mag worden bejaagd of zelfs maar mag worden verstoord, moet worden aangenomen dat af en toe mensen met steenmarteroverlast toch proberen het dier te vangen, om het daarna op een veilige afstand weer los te laten. Wat is dan veiliger dan aan de andere kant van de IJssel? Het is dan ook te begrijpen dat er ten westen van de IJssel naast jonge steenmarters, die zich relatief makkelijk laten vangen, ook al direct oudere dieren werden gevonden.

Uit verplaatste dieren kan natuurlijk wel een populatie groeien, zeker als er bij herhaling nieuwe individuen worden aangevoerd. Dat er de laatste jaren zowel rond Arnhem als ten westen van Zutphen ook oudere en reproductieve steenmarters zijn gevonden kan er ook op wijzen dat daar nu inderdaad sprake is van zelfstandige populaties, al moet het eerste echte bewijs van voortplanting nog binnenkomen.

6. Vooruitgeschoven posten?

Af en toe duiken er steenmarters op plaatsen waar we dat zo niet zouden verwachten. Het al genoemde dier dat in 1988 waarschijnlijk doodgereden werd gevonden aan de westkant van Maarn (2) is daar een voorbeeld van.

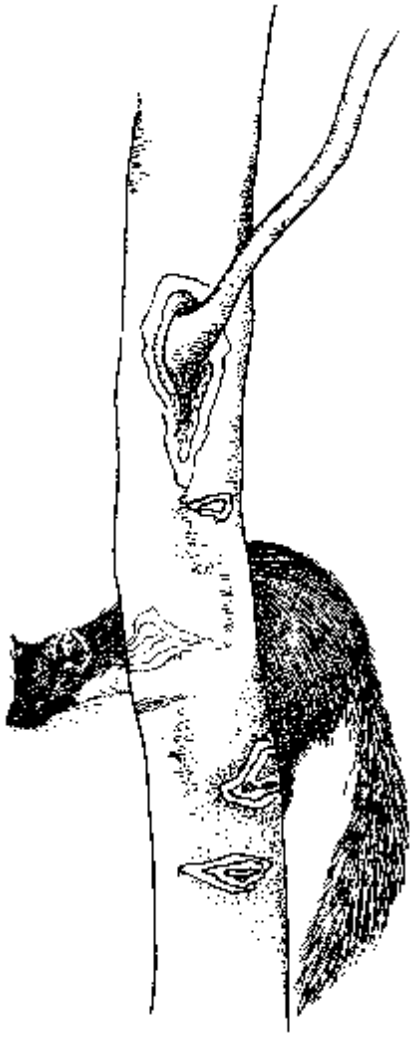
Meer recent zijn daar nog voorbeelden bijgekomen. In maart 2002 werd een aangereden steenmarter (18) gevonden bij Nieuwerkerk aan de IJssel, tussen Gouda en Rotterdam (atlasblok 38.12). Hoe het dier daar terecht is gekomen, is onduidelijk. Een minder extreem, maar misschien wel zo relevant voorbeeld is de vangst van een steenmarter (19) in september 2003 aan de westkant van Ede (atlasblok 32.57). Naar ons is gemeld had het dier zich vergrepen aan een veertiental postduiven en, omdat gedacht werd dat dit het werk was van een ontsnapte nerts, de volgende nacht in een vangkooi gevangen. Ook in dit geval mocht de steenmarter best blijven leven, maar dan wel op een veilige afstand, zodat er geen kans was dat het dier weer terug zou komen. Het werd weer losgelaten tussen Veenendaal en Overberg, dus in de provincie Utrecht.

Natuurlijk worden niet alle steenmarters opgemerkt en het kan soms lang duren voordat duidelijk is dat er ergens een steenmarter aanwezig is. Ook worden niet alle waargenomen steenmarters gemeld en geregistreerd. We moeten er daarom op bedacht zijn dat er al op veel meer plaatsen ten westen van de IJssel steenmarters voorkomen dan in dit overzicht is vermeld en dat de steenmarter zich nu daadwerkelijk ten westen van de IJssel heeft gevestigd.

7. Relevantie voor het Gelderse Vallei-onderzoek.

Konden tot ongeveer 2000 waarnemingen van marters en sporen van marters ten westen van de IJssel redelijk veilig worden gerubriceerd onder boommarter, thans is dat minder veilig. In principe geldt dat ook voor het gebied van de Gelderse Vallei, waar de WBN nu voor de VZZ in opdracht van de Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei de aanwezigheid van boommarters inventariseert. Sommige van de hier gevonden marterkeutels en krabsporen kunnen wellicht al afkomstig zijn van steenmarters. Door al zulke martersporen toch aan boommarters toe te schrijven, kan het aantal aanwezige boommarters worden overschat. Tot nog toe echter zijn alle in de Gelderse Vallei doodgereden marters die konden worden onderzocht boommarters, zodat de kans op overschatting van het aantal boommarters

wat dat betreft nu nog beperkt is. Het is de bedoeling dat door maatregelen in het kader van het Reconstructieplan Gelderse Vallei de boommarterstand in de Gelderse Vallei in de komende tien jaar verdrievoudigt. Men moet er rekening mee houden dat over tien jaar ook de steenmarter tot de vaste bewoners van de Gelderse Vallei behoort. Bij de follow-up van dit onderzoek, als men gaat bekijken of door de getroffen maatregelen op de boommarterstand gunstig is beïnvloed, zal men alle meldingen van sporen uitwerpselen, alsmede zichtwaarnemingen zonder uitvoerige beschrijving, niet meer zonder meer aan boommarters mogen toerekenen. Dit geldt te meer, omdat we uit de waarnemingen van Hans Kleef weten dat steenmarters zich ook in het bos kunnen ophouden en daar zelfs onderdak kunnen zoeken in spechtenholten. Wat dat betreft kunnen we blij zijn dat bij de huidige boommarterinventarisaties op de Veluwe zowel als in de Gelderse Vallei nog goeddeels kan worden geprofiteerd van het waarschijnlijk nog maar incidenteel voorkomen van de steenmarter.

VELDWAARNEMINGEN

Veldwaarnemingen in 2003 van de boommarter

Henri Wijsman

In samenwerking met Bram Achterberg, Chris Achterberg, Wim Bomhof, Sim Broekhuizen, Cees Buys, Harry van Diepen, Vilmar Dijkstra, Ben van den Horn, Robert Keizer, Hans Kleef , Johan Metselaar, boswachter H.W. Nieuwerf, Jeroen Reinhold, Elise Schokker, boswachter H. ten Seldam, Willemien Wijsman.

1. Inleiding
Evenals vorige jaren heb ik een overzicht van 'Veldwaarnemingen' opgesteld op basis van uittreksels van de emailbrieven die ik rondstuur over ieders ervaringen.

2.Herkennen van bepaalde individuen
In het voorjaar zat bij Smilde al vanaf december een boommarter in de lariks waar al vijf jaar de boommarter genaamd Sm-37 had gezeten. Het dier zette echter niet door en verdween voor het geïdentificeerd was (Hans Kleef).

Op 9 februari lag er al een latrine onder de nestboom 2000 en 2002 Treek-Zuid. Deze bleek van dezelfde boommarter te zijn als in 2000 en 2002. Later verhuisde dit dier 750 m tot nabij de 'Pyramide van Austerlitz'. Men heeft kunnen vaststellen dat deze marter om de rechterpoot een witte ring had, zoals weergegeven in MARTERPASSEN 8 : 19. Dit dier wordt dus al vier jaren gevolgd (Ben van den Horn)

Johan Metselaar heeft bij Austerlitz een latrine ontdekt onder de nestboom 1997. Dat is bijzonder interessant, omdat in 1997 daar de boommarter zat met de scheur in het rechteroor, ook al ontdekt door Johan. Maar die was het nu niet meer.

Bram Achterberg vond op Remmerstein een marter in dezelfde bomen die in 2002 door een marter werden gebruikt: een wat schuw dier, en zij heeft ook wat witte haren boven het rechteroog, net zoals het vrouwtje van 2002. Gedrag en uiterlijk zijn gelijk aan 2002.

Op de Hazenberg bij Amerongen zat nu een ander dier dan daar in 1997, 1998 en 2000 zat (1999 Kopse Laan) (zie 'Een nieuwe marter op de Hazenberg' op pagina 14 in deze MARTERPASSEN).

Bij Amerongen achter het Berghuis was dezelfde boom in gebruik als eerder al in 1998 en 2001. Bram meent dat het weer om hetzelfde dier gaat als in 2001. Voordien werd hier nog niet zozeer op gelet.

3 Vroege vondsten

3.1 Latrines
Johan Metselaar vond bij de boom aan de Vuurse Weg waar dit jaar een nestboom was, in november 2002 al uitwerpselen op een tak.

Ben van den Horn vond op 9 februari een latrine onder de nestboom 2000 en 2002 Treek-Zuid. Deze boom bleek later bewoond en de verhuisde marter was tot in juni te volgen.

Op 19 maart was in de Kaapse bossen bij twee bomen al een latrine. Later bleek dat in beide bomen bleken tegelijkertijd boommarters woonden (gezien ieder in hun boom op één dag door Wim Bomhof).

Op 29 maart werd bij Staverden een latrine gevonden onder een beuk die later een nestboom bleek te zijn. Op 27 mei werd hier een jong gezien (Henri Wijsman).

3.2 Geboorten
In Drenthe vonden vijf geboorten plaats op en rond 9 april. Opmerkelijk was hoe synchroon

de geboorten kennelijk plaatsvinden en hoe plaatsgetrouw de moertjes zijn. Bij 4 van de 5 nesten werd kort na de geboorte nog geen spoor van latrinevorming ontdekt. De wel aanwezige 'forse' latrine was van een moertje, al in de nestholte aanwezig vanaf december, maar kort na 9 april spoorloos verdwenen (Hans Kleef).

In Utrecht vond Bram Achterberg al een nest op 5 april.

Op landgoed Welna onder Epe viel reeds op 13 april een boommartertje met nog gesloten ogen uit het nest (in een eik met nestopening 5 m boven de grond). Het was al een decimeter lang (Harry van Diepen). Trouwens, in de week van 13-20 april werd ook op Urk al een jong op de grond gevonden (indien het boommarter was). Het was circa 10 cm lang en had de ogen nog dicht, de huid was roze en de haren waren donker/grijs, met een staartje van ca 6 cm (Sim Broekhuizen).

4 Late vondsten
Maar net als vorige jaren waren er ook weer late nesten. Op Schovenhorst bij Putten werd tijdens een excursie op 10 juni een nest boommarters gevonden; het nest zat in een holle douglas! met holten/scheuren op ooghoogte. Een jong dat bewoog had de ogen nog dicht, de jongen waren grijzig van kleur, het moet een heel laat nest zijn (A. Kooistra-Vroegop).

Alweer dus: wees verdacht op deze late nesten op het moment dat je de inventarisatie van nestbomen wilt staken, omdat alle eerder bekende bomen al verlaten zijn.

5. Hergebruik van een holle boom als nestboom
Wim Bomhof heeft op Noordhout (Utrechts Landschap.) een door een boommarter bewoonde boom gevonden. Het betreft hier dezelfde heel dunne eik als in 2001, in de randlaan van het terrein. In 1998 dacht Henri Wijsman ook al dat deze boom bewoond was, maar het leek toen niet door te zetten. Ook een van Vilmars Dijkstra's bomen was al eerder gebruikt in 1998.
Genoemd zijn al de boom bij Austerlitz(1997 en 2003), op Treek-Zuid (2000, 2002 en 2003) en Amerongen (1998, 1999, 2001, 2003).

6. Beitelwerk
Johan Metselaar had de indruk dat een boommarter zelf met de klauwen de toegang iets vergroot. Maar Bram Achterberg heeft de marter echt zien bijten (zie in dit verband ook 'Een nieuwe marter op de Hazenberg'op pagina 14 en 'Krabsporen van de boommarter …anders dan anders' op pagina 29 in deze MARTERPASSEN). Om de opening van het nest op de Hoge Ginkel (Utrechts Landschap) 2001 zat een rode rand; daar is vermoedelijk hetzelfde gedaan.

7. Nest op roofvogelhorst
Sim Broekhuizen stond bij Urk onder een heel oude horst vol gaten, mogelijk van een buizerd, waar blijkbaar een jonge boommarter doorheen was gezakt en op de grond gevallen.

8. Kasten
Johan Metselaar heeft zestig speciale boommarterkasten op Soesterberg gecontroleerd. Tot zijn en onze teleurstelling was er vrijwel geen gebruik van gemaakt door boommarters. Het enige was wat afgebeten veerschachtjes op een kast. Wel waren er eekhoorns bij geweest; in twee kasten lag een dode eekhoorn. De afgelopen jaren waren al deze kasten niet gecontroleerd, dus er was wel wat meer resultaat verwacht.

Johan Metselaar heeft een bij insiders wel bekende nestkast in de Amerongse bossen schoon gemaakt. Hij legt er altijd wat stro in, zoals eerder vermeld. De nestkast was al in de herfst 2002 een vieze boel gebleken, en het vermoeden lag toen voor de hand dat er een nest geweest was. Na schoonmaken bleek dat het stro in heel kleine stukjes was gebeten. Volgens Johan doen jonge boommarters dat als ze zich binnen vervelen. Hij heeft dat al eerder gevonden, en in nestkasten waar alleen maar geslapen is niet. Ooit hield hij fretten,ook die beten het stro stuk, maar daar deden ook volwassen dieren het. Maar die konden natuurlijk niet her en der heen verhuizen

Jeroen Reinhold heeft negen van de tien boommarterkasten die eind vorig jaar in Flevoland zijn opgehangen gecontroleerd. Een was door vandalen naar beneden gehaald. Van een was de deur open, vier zaten voor de helft vol met een mezennest, maar op de bovenste plank in zo'n mezenkast in het Zuigerplasbos (Lelystad) lagen de resten van een grote bonte specht. Het betrof de afgeknaagde vleugels, afgeknaagde staartveren en wat losse veertjes. Keutels zijn bij deze kast niet gevonden. Hem leek dit het werk van een (boom)marter! Bij de andere kast in het Zuigerplasbos werd een keutel gevonden die mogelijkerwijs van een marter is.

9. Verhuizen
Chris en Bram Achterberg hebben op de Hazenberg een verhuizing waargenomen (zie 'Een nieuwe marter op de Hazenberg' op pagina 14 in deze MARTERPASSEN).

Vilmar Dijkstra had dit jaar heel wat verhuizingen in N.P. Veluwezoom: over afstanden van 150, 350, 550, 850 en1200 m.

Hans Kleef wil er nog eens op wijzen dat uit diverse veldwaarnemingen de indruk wordt verkregen dat vroegtijdige verhuizing van een nest jongen veroorzaakt zou kunnen worden door onder andere invasie door bijen of door sterke condensvorming in de nestholte. Beide fenomenen heeft hij al verscheidene keren waargenomen, direct gevolgd door een verhuizing.

Ben van den Horn was zijn boommarter kwijt tussen 27 april en 10 mei, waarna zij 750 m verder teruggevonden werd.

10 Flevoland
De recente areaaluitbreiding in de provincie Flevoland is indrukwekkend. Een wijfje, overreden op de Torenvalkweg (Hollandse Hout bij Lelystad), bleek lacterend. Ook een wijfje bij het Kuinderbos, gevonden in mei 2002, had zich voortgeplant. Dit zijn dus wel geweldige verliezen (een heel nest) maar daarnaast zijn er veel andere waarnemingen.

Op 18 oktober 2002 werd een dood jong wijfje gevonden bij het Voorsterbos, waardoor een hardnekkig gerucht ontstond over jongen in die omgeving.

In het Urker bos even ten noorden van Urk (Noord-Oost polder) is een boommarter gesignaleerd in april. De waarnemers hadden juist daarvoor op ongeveer 500 m afstand een jong gevonden onder een boom, dat klagelijk lag te piepen. Maar was dit boommarter?

Op 20 april werd een boommarter gezien aan de rand van Oostelijk Flevoland bij de Roggebotsluis, met prachtige gele bef. In Nagele (Noordoostpolder) zag men op 26 april in een tuin een boommarter in een eik; kraaien hadden hem gezien en alarmeerden. De gele bef was duidelijk. De tuin is een groen eilandje in open landbouwgebied, waar een bomenrij doorheen loopt (med. Jeroen Reinhold).

Bij Lelystad, zie 8. Kasten

11. Motorkappen
In 1995 is er nabij Huize Den Treek een nest geweest in een schuurtje; prooiresten (vleugels) zaten tot onder de motorkap van de auto (Ben van den Horn). Hierbij aansluitend: in het jaar 2001 (?) prenten van een marter op de motorkap van een auto in een boerenschuur in het Spanderswoud. De waarnemers zijn jagers en schijnen zeker van hun zaak. Die automarters toch!! (Henri Wijsman).

12. Paren
Boswachter H. ten Seldam (Planken Wambuis) meldde begin maart twee spelende boommarters in zijn schuur. Dat is dan alweer een geval van een duo buiten de zomerperiode. Ook G. Hardeman (via H.W. Nieuwerf) heeft twee boommarter zien spelen in een oude tamme kastanjeboom, ongeveer op 20 maart 2003. Vilmar Dijkstra ontdekte ooit een stel in januari

Boswachterszoon Nico Heekelaar zag op 15 mei 2002 een stel boommarters dat hij ook filmde. (De film is op de voorjaarsvergadering WBN 2003 vertoond). De paartijd is volgens de boeken de maand juni. Het geval van mei zou daar misschien al wel onder kunnen vallen, maar de eerdere niet. De interpretatie dat

het gaat om éénjarige 'siblings', dus broertjes of zusjes uit één nest, lijkt voorlopig de beste.

J.Schröder vond op 19 augustus twee aangereden boommarters op de N310 ten zuiden van Garderen. Hij dacht dan ook dat het wel om jongen zou gaan, maar het bleek een adult paartje te zijn. Dat is in de zomer niet zo verwonderlijk. Maar het is wel heel sneu. Ze zijn meteen naar Alterra gebracht (Harry van Diepen).

Bij de boom op Staverden lagen enorm lange uitwerpselen; Henri Wijsman noteerde lengten van 11,7 en 13,6 cm. Ze lagen tussen andere uitwerpselen onder een taklatrine op 15 m hoogte. Als die heel blijven moet je haast aannemen dat die op kattenbak-manier op de grond zijn toegevoegd aan wat er al lag. Als je nu weet dat roofdieren vaak over elkaars mest heen defeceren, kan men dan aannemen dat hier een mannetje op bezoek is geweest dat op de grond zijn merk heeft achtergelaten? Want voor een wijfje zijn ze toch wel extreem lang (!), en het was eind mei wel de tijd voor bezoekende mannetjes.

13. Voedsel
Eén km van een nestboom op de midden-Veluwe staat een boom waarin op12 april een bosuil gepredeerd werd; de uilenveren staken uit de gaten en lagen rondom de boom, met verse krabsporen op de stam onder de boom, terwijl er een ei op de grond lag waar juist een jong bezig was uit te komen (Robert Keizer).

Nabij Bennekom lagen afgebeten duivenveren onder een uilenkast. Voorts was de enige mooie flatboom door een boommarter van zijn zwarte specht beroofd (Robert Keizer).

Op de excursie bij het VZZ-uitje op 14 juni vertelde de boswachter dat er in de aalscholverskolonie in de Oostvaardersplassen jongen waren gevonden met afgebeten koppen. Nu ligt die kolonie op slechts enige kilometers van de Hollandse Hout, waar boommarters geconstateerd zijn. Het enige andere dier dat verantwoordelijk zou kunnen zijn is misschien een ontsnapte nerts. In elk geval een gedekte tafel! (Henri Wijsman).

Cees Buys werd opgebeld door iemand nabij Beekbergen die beide nachten in het weekend van 4-5 oktober bezoek had gehad in zijn kippenren. Hij beweerde dat hij er vijf op bezoek had gehad (een hele familie?!) en zijn totale kippenbestand was er aan gegaan. Een van de daders had hij kunnen opsluiten. Cees heeft al zijn overredingskracht uit de kast moeten halen om dit exemplaar, een jong van dit jaar waar hij een duidelijke foto van heeft gemaakt, weer vrij te krijgen. Van de kippen was de kop afgevreten.

Ben van den Horn vond reeds op 28 maart onder een nestboom prooiresten van vogels. Tot nu toe leek het alsof het aanslepen van prooien pas in mei begon.

14. Koolmees
Henri Wijsman zag weer een "dappere koolmees" (zie MARTERPASSEN VII pagina 46) die terwijl de marter thuis was zich in de openingen waagde om vervolgens met een bek vol marterhaar naar haar eigen nestje te gaan.

15. Lokken
Harry van Diepen meldde een waarneming van een jager die op 7 mei vanaf een hoogzit nabij Vierhouten op 30 m afstand in de dennentoppen een boommarter zag; de waarnemer begon te piepen met de lippen, de marter reageerde met draaiende bewegingen van de kop en kwam zijn kant op, terwijl de jager af en toe piepte tot het dier in de boom zat waar de hoogzit tegenaan stond, op ongeveer 3 m erboven, waarbij allerlei schilfers van de schors op de jager vielen. Pas toen ging de marter er van door.

Bram Achterberg stond met de jachtopziener te praten onder een nestboom. Meteen keek de marter er uit. Praten blijkt een geschikt, meestal onbewust toegepast lokmiddel om de marter te activeren.

16. Spelen
Op Den Treek stond in 1995 nabij een nest in een schuur een grote den; men zag hoe de vier jonge marters keer op keer tot in de top van de den klommen en zich naar beneden lieten glijden (kop boven, dus op kattenmanier), nagels om de stam geklemd (Ben van den Horn).

De boommarter van het Zinkgat

Jan Snoijink

In 2003 zijn er in ons Nationale Park De Hoge Veluwe diverse malen boommarters waargenomen: bij de Kemperberg, bij de camping aan de noordzijde van het Park en op nog twee andere plaatsen. Dit artikel gaat over het hoogtepunt van al die waarnemingen: de ontmoeting tussen een boommarter en ons Hoofd Terreinbeheer Evert Arendsen.

Het Park grenst, zoals bekend moge zijn, aan het Vliegveld Deelen. Het 500 ha grote terrein, waarop dit vliegveld is gebouwd, is in de Tweede Wereldoorlog door de Duitsers van het Park afgenomen. Tot op heden is dit gebied nog steeds in handen van het Ministerie van Defensie.

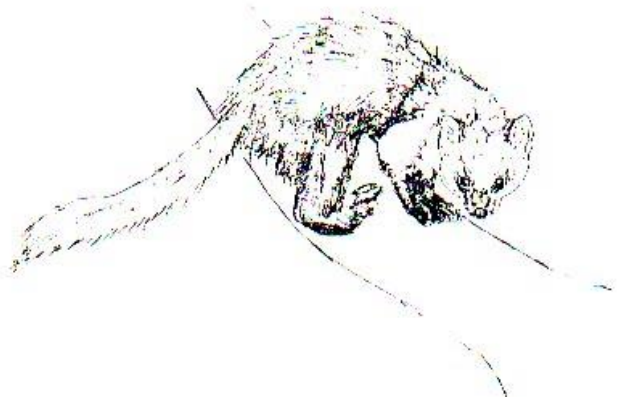
Het regenwater, dat op de start - en landingsbanen valt, wordt via een buizenstelsel afgevoerd. Door een bovengrondse, dus zichtbare betonnen buis, die in de loop der tijd flink bemost is geraakt, stroomt het water van de banen naar een gracht binnen het Park.Deze gracht wordt het 'Zinkgat' genoemd, aangezien het vele regenwater hier namelijk 'bezinkt'.Vele dieren van het Park, waaronder herten, wilde zwijnen en dassen, komen hier drinken. Deze plek ligt ongeveer een kilometer van de eerder ontdekte nestboom af.

Op een mooie morgen in juni (de nestboom was inmiddels verlaten) deed Evert zijn ronde door het Park. Zo'n honderd meter voor het Zinkgat parkeerde hij zijn jeep en legde de laatste meters naar deze kunstmatige gracht te voet af. Bij het Zinkgat aangekomen zag hij tot zijn grote verbazing op de buis, van waaruit het regenwater plusminus één meter omlaag viel, een boommarter zitten. Het beest zat zich heerlijk te wassen. Na een grondige poetsbeurt ging het onder het watervalletje zitten, spoelde zich en sprong daarna weer op de buis en herhaalde de wasbeurt. Doodstil bleef Evert staan, geweldig genietend van dit unieke schouwspel.

Opeens kraakte er wat aan de oever in het hout en kwam een keiler[1]drinken. De boommarter stoorde zich geenszins aan deze druktemaker of aan de waarnemers en poetste onverstoorbaar door. Nadat de keiler verdwenen was sprong de boommarter opeens in de gracht, zwom naar de overkant en verdween in het struikgewas. De gehele poetsbeurt had ongeveer 20 minuten geduurd.

"Al meer dan 25 jaar werk ik in het Park, maar dit was echt uniek", aldus Evert. "Jammer was wel dat ons fototoestel in de auto lag, maar wie verwacht nu zoiets. Echter, het gehele gebeuren blijft je hele leven op je netvlies zitten!"

[1] Redactie: mannetjes wild zwijn

Krabsporen van de boommarter …anders dan anders

Hans Kleef

Een fotoreportage over hoe het boommartermoertje haar nestingang openhoudt.

De boommarter laat sporen na. Bij al haar activiteiten. Onzichtbare en zichtbare. Soms vluchtig soms met een verhaal, van geurvlag tot prooirest. Het beroemdste spoor is wel het krabspoor. Op gladde stammen? Niet altijd.

Kijk maar. En zie hoe het boommartermoertje verhoedt dat haar voordeur in het slot gaat. Telkens weer. Bij zomereik, Amerikaanse eik en grove den.

Alle opnames betreffen geboortenesten en zijn gemaakt aan het eind van de nestfase met uitzondering van opname 3. Enige tijd vóór de geboorte der jongen vond het moertje de ingang van haar nest in deze grove den kennelijk te klein. De foto toont haar krachtige oplossing. En dat een kleverig goedje als dennenhars niet deert laat opname 2 zien. Opnames 1 en 2 hebben betrekking op nestholtes die voor een eerste keer werden benut. De overige bomen werden meerdere malen als nestplaats gebruikt. De verschillende gradaties van ontschorsing spreken duidelijke taal en zijn karakteristiek voor een “nestelend” boommartermoertje. Bij bomen met dergelijke littekens rond een toegang kan met reden worden vermoed dat de holte als nestplaats in gebruik was, is, of opnieuw gebruikt gaat worden.
Een mooi voorbeeld is opname 6. De linkerhelft van de ontschorsingsrand is minimaal 2 jaar oud terwijl de verversing van de rechterhelft haar aanwezigheid verraadt.

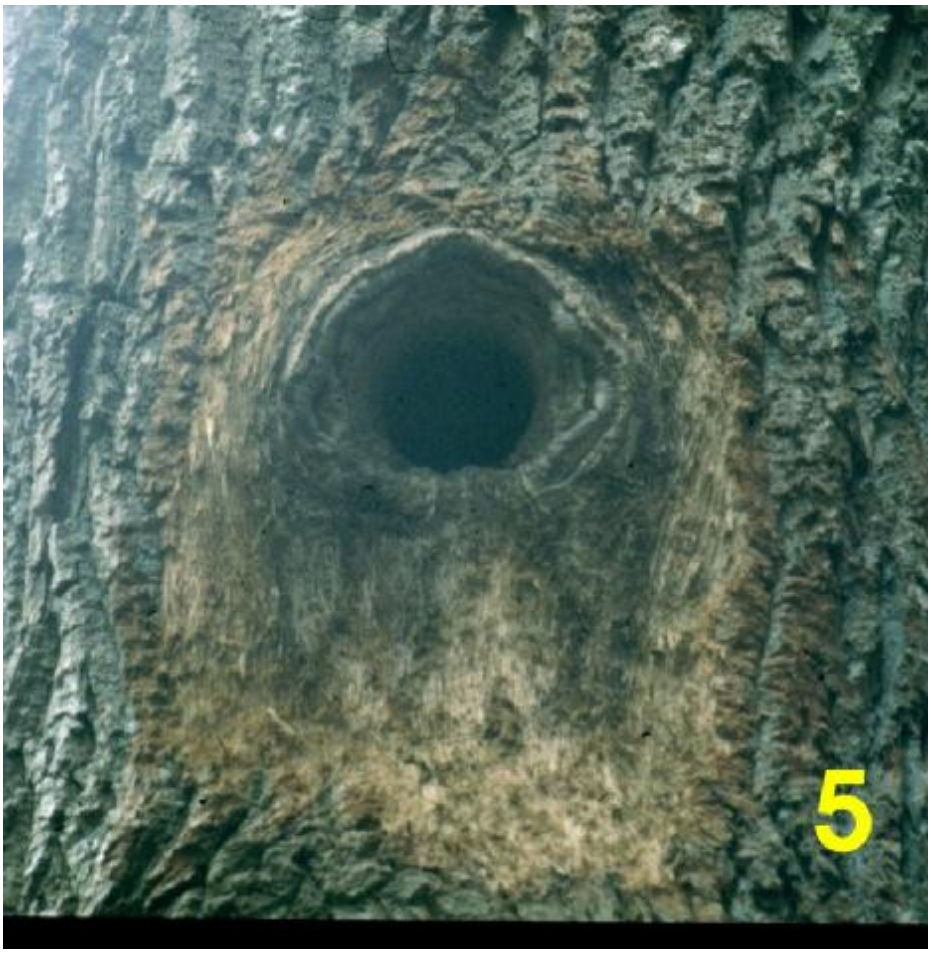
Ten slotte, losstaand van de voorgaande opnames, toont opname 9 de nestholte van binnen met kijk op de uitgang vanuit perspectief van de bewoners.

2

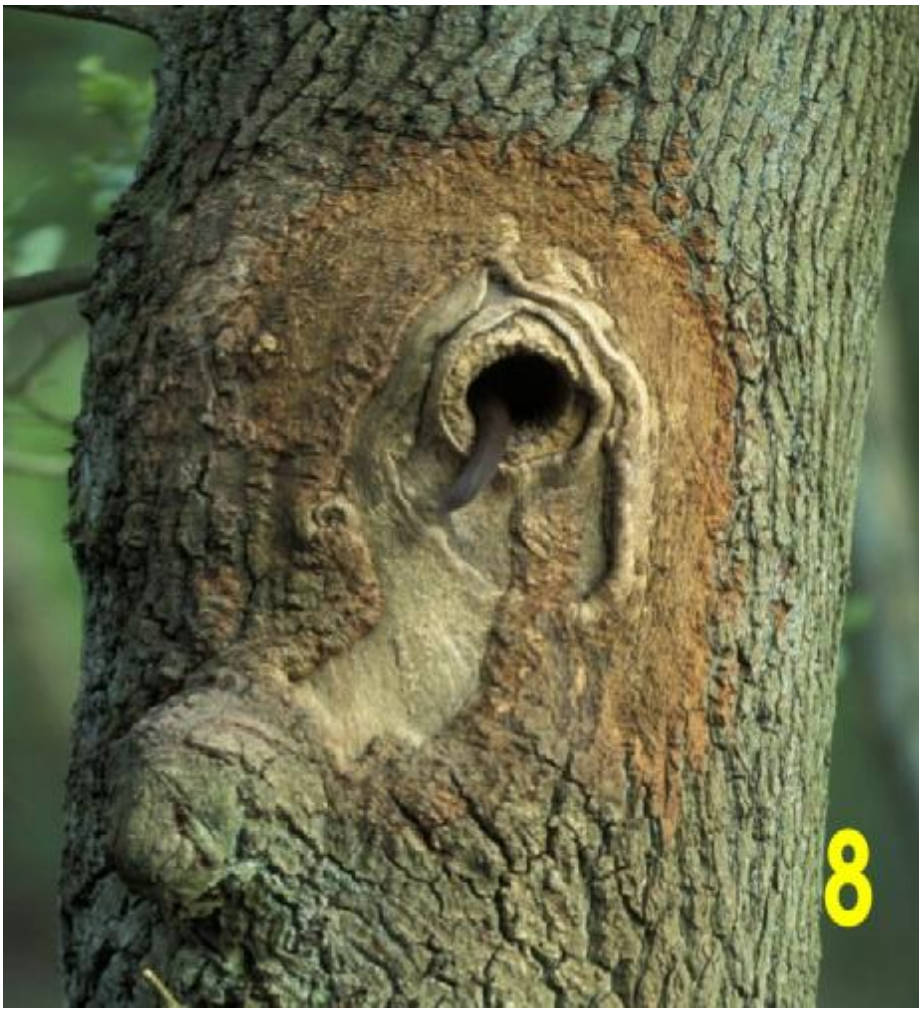

3

4

5

6

7

8

9

Oog in oog met een drinkende boommarter

Martjan Lammertink

Bosvogels zoals spechten laten zich vaak het beste fotograferen bij drinkpoeltjes, omdat ze dan uit de bomen naar beneden komen en op ooghoogte in beeld zijn te krijgen. Bovendien zijn drinkplekken schaars, waardoor veel soorten naar dezelfde plek komen om te drinken. Reeds vele jaren maak ik gebruik van deze fotografenstrategie, eerst in de duinstreek maar sinds ik ben verhuisd naar Amersfoort ook in het bos op de Utrechtse Heuvelrug.

Zo ook op 18 april 2003. Het was twintig graden, zonnig met veel wind. Vanaf twee uur 's middags zat ik goed verstopt bij een poeltje in oud gemengd bos. Er waren die middag reeds kuifmees, grote bonte specht, goudvink en zanglijster komen drinken, plus alledaagse koolmezen en vinken, en een aantal eekhoorns. Om kwart voor vijf hoorde ik vanaf opzij een dier door dorre bladeren richting poeltje hoppen. “Weer een eekhoorn” dacht ik. Echter een veel groter bruin beest verscheen in beeld: boommarter! Mijn eerste boommarter, amper vijf meter van mij vandaan. De adrenaline schoot omhoog. De boommarter had zich zonder aarzeling naar de waterrand begeven en was aan het drinken. Ik zat daar met twee camera's, met verschillende lenzen. Een lange 560 mm telelens stond vrijwel op de plek van de boommarter gericht. Voorzichtig draaide ik de kop van de boommarter in beeld en stelde scherp. Ik maakte drie dia's. Op de eerste is de boommarter aan het drinken en staan de oren opzij gericht. Op de tweede heeft de marter de sluiter van de camera gehoord. Hij kijkt recht de camera in en de oren staan naar de camera gedraaid. Op de derde gaat hij verder met drinken. Na de drie portretten wilde ik ook proberen het hele dier te fotograferen.

De camera met kortere 180 mm stond echter geheel de andere kant op gericht. Voorzichtig draaide ik die camera richting marter. Eenmaal de marter in beeld moest de waterlijn nog recht in beeld, scherpstellen, belichting bijstellen. Te laat! De marter was klaar met drinken en hopte van de poel weg. Hij bleef nog even op een afgevallen tak staan, maar dat moment duurde te kort om te fotograferen. Hij verdween het bos in. Gedurende de zomer van 2003 heb ik nog ca 60 uur bij hetzelfde poeltje gezeten om vogels te fotograferen maar de marter heb ik niet meer gezien. Opvallend was de reactie van vogels op de drinkende boommarter, of liever gezegd het gebrek aan een reactie. Wanneer er bijvoorbeeld een sperwer komt drinken, gaat dat met veelvuldig gealarmeer gepaard van alle vogels in het omliggende bos. Niet één vogel zal zich in de buurt van de drinkende sperwer wagen. Tijdens het drinken van de boommarter bleven vogels echter stil. Zelfs badderden er, tijdens het drinken van de marter, koolmezen en vinken aan de overkant van het poeltje, vier meter bij de marter vandaan.

De ontwikkelde dia's bleken aardig gelukt. Maar was het inderdaad een boommarter en geen steenmarter? Volgens informatie die ik op internet vond was het belangrijkste verschil de vorm en de kleur van de bef. Die was op de dia's niet te zien. Ik stuurde afdrukken naar Sim Broekhuizen, die uitlegde dat het een boommarter is, vanwege de zwarte (niet vleeskleurige) neus en de grote, boven op de kop staande oren. Sim Broekhuizen bracht mij in contact met Ben van den Horn, die mij uitnodigde dit stukje te schrijven

"Op de eerste is de boommarter aan het drinken en staan de oren opzij gericht" (Foto: Martjan Lammertink).

"Op de tweede heeft de marter de sluiter van de camera gehoord. Hij kijkt recht de camera in en de oren staan naar de camera gedraaid". (Foto: Martjan Lammertink)

OECOLOGIE

Boommarters houden niet van beuken

Hans Kleef

De verspreiding van de boommarter in het Drents-Friese Wold in relatie tot het bestand aan holle bomen.

1. Inleiding
Het Drents-Friese Wold is naast de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug een van de weinige gebieden in Nederland waar structureel voortplanting van de boommarter plaatsvindt (Müskens et al. 2000; Kleef 1997)
De boommarter leeft solitair binnen een territorium waarvan de grootte varieert van 200 tot ruim 500 ha, afhankelijk van het geslacht, de fase in de voortplantingscyclus, het seizoen, het voedselaanbod en de aanwezigheid van rust- en nestplaatsen. Boommarters zijn vooral 's nachts actief, waarbij foerageertochten kunnen worden afgelegd van 10 km of meer, waarna overdag gerust wordt op steeds wisselende plaatsen, vaak vele honderden meters uiteen (Müskens 1997).

De hierboven geschetste leefwijze binnen een omvangrijk en lastig toegankelijk leefgebied maakt het vrijwel onmogelijk een betrouwbare aantalschatting van de populatie te realiseren. In de zoogperiode echter zijn de vrouwtjes gedurende langere tijd gebonden aan een vaste nestplaats, in verreweg de meeste gevallen oude nestholten van de zwarte en de groene specht (Broekhuizen & Müskens 1996). Voor het monitoren van de aantallen wordt hiervan gebruik gemaakt (Kleef 1998). Daarbij wordt verondersteld dat er een verband bestaat tussen het aantal zich reproducerende vrouwtjes en de populatiegrootte zoals Wauters & Dhondt (1988) dat ook vonden voor de eekhoorn.

In 1997 werd een kartering van alle holle bomen in het Drents-Friese Wold voltooid, waarna jaarlijks een gebiedsdekkende inventarisatie plaatsvond van de boommarternesten en het aantal jongen dat werd geboren. Aldus wordt een beeld gevormd van de aantalfluctuaties, het verspreidingspatroon en de reproductie in ruimte en tijd van de boommarter in het Drents-Friese Wold.

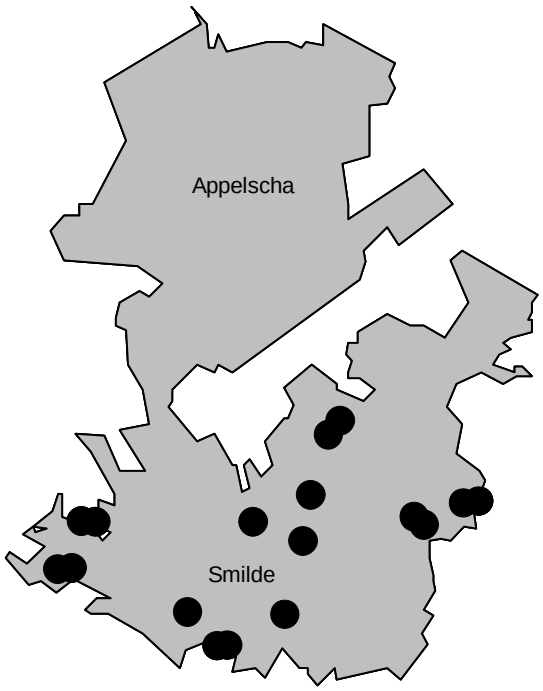
In de laatste jaren worden er in dit gebied per jaar gemiddeld zo'n 12 jonge boommarters geboren. Van de overleving van deze jongen is nauwelijks iets bekend. De sterfte onder de jongen kan aanzienlijk zijn, gezien hun kwetsbaarheid kort na het verlaten van het nest.

2. Het Drents-Friese Wold
Het Drents-Friese Wold is een aaneengesloten natuurgebied van ruim 6.000 ha groot. De boswachterijen Appelscha en Smilde (inclusief Berkenheuvel) vormen een vrijwel aaneengesloten gebied van bos, heide, vennen en stuifzanden met een oppervlakte van ongeveer 4800 ha. Van het areaal bos van ruim 4000 ha neemt de boswachterij Smilde zo'n 2700 ha voor haar rekening.

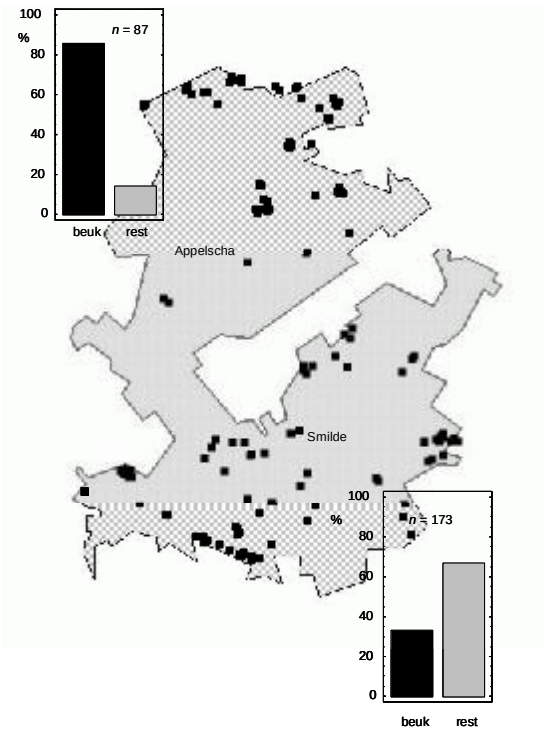
Het grootste deel (80%) van beide boswachterijen bestaat uit naaldhout, waarvan grove den, fijnspar en Japanse lariks het belangrijkste aandeel vormen. Het loofhout beslaat in boswachterij Appelscha 23% en in Smilde 18% van het oppervlak. Inlandse dan wel Amerikaanse eik zijn de belangrijkste loofboomsoorten.

Het beheer is gericht op het geleidelijk omvormen van productiebos tot meer natuurlijk bos en het terugdringen van een aantal uitheemse soorten, zodat de weg wordt vrijgemaakt voor een groter aandeel loofhout door uitbreiding en groei van inheemse boomsoorten zoals o.a. zomereik, beuk, berk maar ook de grove den.

In 2000 kreeg het Drents-Friese Wold de status van nationaal park.

Figuur 3 *De voortplantingslocaties van de boommarter in het Drents-Friese Wold in de periode 1997 tot 2003 (24 nesten).*

Figuur 4 *De verspreiding en procentuele aantalverdeling van de holle bomen verdeeld naar beuk en andere boomsoorten (rest) in de boswachterijen Appelscha en Smilde.*

3. De ruimtelijke verspreiding van de voortplanting

Sinds 1997 tot in 2003 werd in het Drents-Friese Wold 24 keer voortplanting van de boommarter geconstateerd, waarvan 22 keer jongen in een holle boom en tweemaal in een uilenkast. Het aantal voortplantingsterritoria dat per jaar veranderde, nam toe van drie in elk van de jaren 1997 tot en met 2000 en in 2002 tot een aantal van vier in 2001 en een aantal van vijf in 2003.

Over het algemeen wisselde de nestplaats van een moertje van jaar tot jaar, maar door sommige moertjes werd ook vaker voor een zelfde nestplaats gekozen. De intraterritoriale afstand tussen nestplaatsen was minimaal 123 m en maximaal ruim 2500 m. De kleinste afstand tussen twee tegelijkertijd bezette nestplaatsen was 930 m.

Het ruimtelijk patroon van de voortplanting is opmerkelijk. Het blijkt dat de boommarter in de periode sinds 1997 zich uitsluitend voortplant in de zuidelijk helft van het Drents-Friese Wold, terwijl het noordelijk deel hier voor wordt gemeden (Figuur 3). Slechts éénmaal werd er een boommarternest gevonden in het noordelijk deel. Maar dat was in 1996 en betrof een moertje met maar één jong dat niet ouder werd dan 5 weken (Kleef 1997). Waarom dit noordelijk deel, met name de boswachterij Appelscha, zo wordt gemeden als voortplantingsgebied is vooralsnog onduidelijk

4. Het aanbod van holle bomen

Verspreid door het Drents-Friese Wold staan 260 bomen met één of meer holten van de zwarte dan wel groene specht. Ze hebben alle minimaal één toegang met een diameter van 5 cm of meer. Deze bomen vormen het aanbod van potentiële nestplaatsen waaruit de boommarter kan kiezen. Het totaal aantal holle bomen is per boswachterij verschillend echter de dichtheid is in beide boswachterijen gelijk namelijk: 0,06 per hectare.

Niet alle holle bomen die vanaf de grond als zodanig zijn gekwalificeerd bezitten een holte

die geschikt is als nestplaats voor de boommarter. Achter een toegangsgat kan onvoldoende ruimte schuilen of het hol is bijvoorbeeld gevuld met water. Om inzicht te krijgen in de beschikbaarheid van het aanbod werden 246 holten tot een hoogte van 8 m geïnspecteerd op geschiktheid als nestplaats. Deze 246 holten waren min of meer willekeurig verdeeld over meerdere boswachterijen in de provincie Drenthe. Stond er water in de holte of bleek de inwendige diameter minder te zijn dan 15 cm dan werd de holte ongeschikt verklaard. Van alle geïnspecteerde holtes leek 45% geschikt te zijn als nestplaats. Van de holten in beuken was 46% geschikt, van de andere boomsoorten was dit 45 %.
De procentuele verdeling van de holle boomsoorten staat per boswachterij in Figuur 4. Er is een aanzienlijk verschil in soortensamenstelling tussen de beide boswachterijen. In de boswachterij Smilde is het aanbod van holle bomen ten opzichte van de boswachterij Appelscha evenwichtig verdeeld over meerdere boomsoorten: 33% beuk en 67% eik, grove den en Japanse lariks. In Appelscha daarentegen bestaat het aanbod vrijwel alleen uit holle beuken (86%). Deze eenvormigheid wordt nog versterkt doordat slechts de helft van het aanbod geschikt is als nestplaats en er dus nauwelijks een alternatief voor de beuk resteert.

5. De nestplaatskeuze

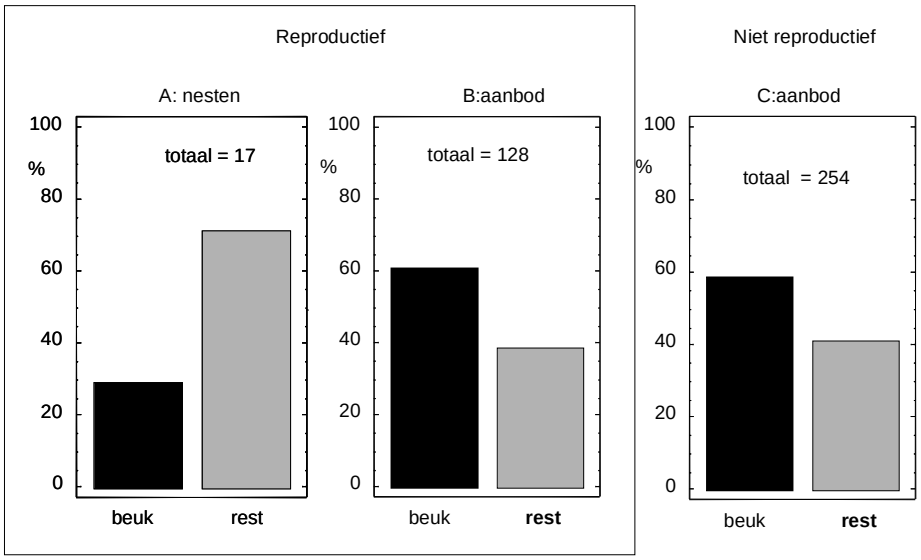
Van de 24 keer dat geboorte van de jongen plaatsvond in een holle boom werd zeven keer gekozen voor een holte in een beuk (29%). In de overige gevallen (71%) was de keus verdeeld over de boomsoorten eik, Japanse lariks en grove den. Deze verdeling van nestplaatsen is vrijwel identiek aan het aanbod van nestplaatsen in de boswachterij Smilde, maar verschilt sterk van het eenzijdig door beuken gedomineerde aanbod in de boswachterij Appelscha waar geen voortplanting plaatsvindt.

De grote overeenkomst tussen nestplaatsselectie en –aanbod in de boswachterij Smilde suggereert dat het boommartermoertje niet bepaald selectief is in haar nestplaatskeuze. Maar de verdeling van de nestplaatskeuze over de boomsoorten vertoont een voorkeur voor andere holle boomsoorten dan de beuk. De optie dat ze niet selectief is in haar nestplaatskeuze en dus geen voorkeur vertoont wordt weersproken door het feit dat ze niet in de boswachterij Appelscha voorkomt.
Het ontbreken van de boommarter in de boswachterij Appelscha zou verklaard kunnen worden door een gebrek aan keuzemogelijkheden uit het aanbod van nestplaatsen aldaar, waardoor ze zich uitsluitend ophoudt in de boswachterij Smilde waar gekozen kan worden uit een gevarieerd aanbod van nestplaatsen. Andere factoren dan een gebrek aan keuze lijken er niet voorhanden te zijn. Immers het kwantitatieve aanbod verschilt niet: 6 holle bomen per 100 ha in beide boswachterijen. De ruimtelijke verdeling van de holle bomen lijkt niet beperkend te zijn en er zijn geen onoverkomelijke barrières tussen beide boswachterijen.

6. Aanbod en nestplaatskeuze buiten het Drents-Friese Wold

Naast het Drents-Friese Wold werden vanaf 1992 meerdere bosgebieden in de provincie Drenthe geïnventariseerd op het voorkomen van de boommarter. Daarbij werden net als bij het Drents-Friese Wold per boswachterij de potentiële nestplaatsen in kaart gebracht en periodiek gecontroleerd op bewoning door moertjes met jongen.
Voor de vergelijking van aanbod en nestgebruik werden boswachterijen samengenomen in twee naar voortplanting verdeelde gebieden: reproductief en niet reproductief.

Het reproductieve gebied bestaat uit de boswachterijen Veenhuizen, Schipborg en Gieten/Borger en varieert in oppervlak van 300 ha tot 2450 ha. Het niet reproductieve gebied omvat de boswachterijen Dwingeloo, Gees, Sleenerzand, Exloo-Odoorn, Schoonloo en Grolloo, variërend van 630 ha tot 1850 ha. In deze boswachterijen werd tot op heden geen voortplanting van de boommarter geconstateerd. De boomsoortsamenstelling van het aanbod aan holle bomen is in beide gebieden gelijk (Figuur 5 B en C). Dat betekent dat andere factoren dan de soortsamenstelling van het aanbod holle bomen bepalend zijn voor het voorkomen van de boommarter in deze van elkaar geïsoleerd liggende boscomplexen.

Figuur 5 *De procentuele verdeling van holle bomen die als nest werden gebruikt (nesten) en het aanbod van holle bomen (verdeeld over beuken en andere boomsoorten) in boscomplexen van Drenthe waar de boommarter zich sinds 1997 voortplant (reproductief) en waar de boommarter ontbreekt (niet reproductief).*

In de boscomplexen waar de boommarter voorkomt toont de verdeling van de nestplaatsen een duidelijke voorkeur voor andere boomsoorten boven de beuk (Figuur 5 A). Deze verdeling van nestbomen over beuken en andere bomen, is vrijwel identiek aan die in de boswachterij Smilde, ze wijkt echter af van het aanbod holle bomen (Figuur 4) welke laatste overeenkomst vertoont met het aanbod in de boswachterij Appelscha, namelijk een meerderheid van holle beuken.

7. Individuele nestkeuze

Als boommarters zich selectief gedragen in de keuze van de nestplaats, zoals dat hierboven is gebleken dan zou dat ook tot uiting moeten komen bij de keus van individuele moertjes. Bij vier ruimtelijk gescheiden territoria buiten het Drents-Friese Wold was het mogelijk de individuele keuze van een moertje vast te stellen. Bij alle vier territoria was het aanbod holle bomen gevarieerd met de beuk voor 50% of meer als dominante boomsoort. In het Drents-Friese Wold waren er in 2003 vijf voortplantingsterritoria bezet waarvan de begrenzing niet bekend is. Hoewel geen van de moertjes het nest in een holle beuk had was de ruimtelijke rangschikking zodanig dat van drie van de vijf kon worden aangenomen dat er ook holle beuken als nestplaats ter beschikking waren binnen de territoriale grenzen. Om die reden zijn in Tabel 2 drie moertjes opgevoerd zonder vermelding van het aanbod.

Tabel 2 *Het aantal beschikbare (aanbod) en als nestplaats gebruikte holle bomen verdeeld naar de boomsoorten beuk en overige soorten (rest) van 8 boommartermoertjes*

	Moertjes	Aanbod		Nesten	
	n	beuk	rest	beuk	rest
Veenhuizen-N	1	7	4	0	3
Veenhuizen-Z	1	21	16	3	3
Schipborg	1	33	11	0	3
Gieten/Borger	2	18	18	0	5
Drents-Friese Wold 2003*	3			0	3
		79	49	3	17

Uit Tabel 2 blijkt dat er ook op individueel niveau boommartermoertjes veel vaker een andere holle boom dan een beuk als nestplaats kiezen. Deze voorkeur is dermate significant dat van toeval geen sprake lijkt te zijn. Daarbij is de kanttekening op z'n plaats dat niet alle in de tabel genoemde keuzes een zelfde gewicht in de schaal werpen. Een en hetzelfde moertje gevolgd over meerdere jaren kan het resultaat buitenproportioneel beïnvloeden.
Hoe dan ook, de resultaten van de individuele moertjes zijn niet in tegenspraak met de conclusie dat als het moertje kan kiezen ze de voorkeur geeft aan een holte in een andere boom dan de beuk.

8. Samenvatting en conclusie

Tot op heden vindt de voortplanting van de boommarter uitsluitend plaats in de zuidelijke helft van het Drents-Friese Wold; de boswachterijen Smilde en Berkenheuvel. Dit eenzijdige verspreidingspatroon lijkt in verband te staan met het eenzijdige aanbod van holle bomen als potentiële nestplaats.
In het noordelijk deel, dat gemeden wordt door de boommarter, wordt het aanbod aan holle bomen zeer eenzijdig gedomineerd door de beuk. In de zuidelijk helft daarentegen is de soortverdeling van de holle bomen meer evenwichtig samengesteld over meerdere boomsoorten
Uit vergelijking van het aanbod met het gebruik bleek de boommarter selectief te zijn in de nestplaatskeuze met een voorkeur voor andere boomsoorten dan de beuk. Dit zelfde selectief gebruik werd ook buiten het Drents-Friese Wold gevonden en werd nog eens ondersteund door keuzes gemaakt door individuele boommartermoertjes.
Er zijn sterke aanwijzingen dat het ontbreken van de boommarter in de noordelijke helft van het Drents-Friese Wold verklaard moet worden uit het eenzijdige aanbod van holle beuken. Als het moertje de keuze heeft dan geeft ze de voorkeur aan een andere boomsoort als nestplaats. Holle beuken zijn niet favoriet bij drachtige boommartermoertjes.

Literatuur

Broekhuizen, S & G.J.D.M. Müskens. 1996. Beïnvloeding van het nestgedrag van boommarterwijfjes door de aard van de nestplaats. MARTERPASSEN IV: 60-62.

Kleef, H.L. 1997. De dood van een boommarterjong en wat er aan vooraf ging. MARTERPASSEN V: 45-46.

Kleef, H.L. 1997. Boommarterinventarisatie in Nederland: aanpak en resultaten, toegespitst op Noord-Nederland. In: K.J. Canters & H.J.W. Wijsman (eds): Wat doen we met de boommarter. Wetenschappelijke Mededeling KNNV 219: 11-19.

Kleef, H.L. 1998. Nieuwe mogelijkheden voor onderzoek aan de boommarter in Nederland. De Levende Natuur 99(5): 180-184

Müskens, G.J.D.M. 1997. Leefwijze en terreingebruik van de boommarter in Nederland: wat weten we tot nu toe? In: K.J. Canters & H.J.W. Wijsman (eds): Wat doen we met de boommarter. Wetenschappelijke Mededeling KNNV 219: 30-36.

Müskens, G.J.D.M., S. Broekhuizen & H.J.W. Wijsman. 2000. De verspreiding van de boommarter Martes martes in Nederland, in het bijzonder in de periode 1989-1999. Lutra 43(2): 81-91.

Wauters, L.A. & A. A. Dhondt. 1988. The use of red squirrel (Sciurus vulgaris) dreys to estimate population density. Journal of Zoology, London 214: 179-187.

Genetisch onderzoek aan de Nederlandse boommarterpopulatie

Hugh Jansman

Alterra – Centrum Ecosystemen

1. Inleiding

In de afgelopen decennia heeft de Nederlandse boommarter populatie meer en meer te maken gekregen met versnippering van haar habitat. Grofweg zijn nog drie subpopulaties te onderscheiden: de Veluwe, de Utrechtse Heuvelrug en de Drents-Friese wouden In de tussenliggende en omliggende gebieden worden nog regelmatig boommarters gemeld, meestal als verkeersslachtoffer, maar dit betreffen vooral zwervende exemplaren. Gevreesd wordt dat - gezien de geringe populatieomvang - alle subpopulaties zich onder de Minimale Levensvatbare Populatieomvang (MVP) bevinden. Het is mogelijk dat alleen de subpopulatie van de Veluwe een goede overlevingskans heeft, aangezien hier meer dan 20 reproducerende wijfjes zijn vastgesteld. In Jansman & Broekhuizen (2000) wordt uitgebreid de problematiek van kleine, geïsoleerde populaties behandeld. Samengevat komt het er op neer dat de genetische variatie in dergelijke populaties alleen op niveau gehouden kan worden, indien zich per generatie minimaal één reproducerende boommarter in de subpopulatie weet te vestigen. In populaties onder de MVP is het aantal willekeurige paringspartners te beperkt, waardoor in toenemende mate paring tussen verwanten zal plaatsvinden. Dergelijke paringen leiden tot inteelt en een reductie van de genetische variatie in de populatie en ook in het individu. Uiteindelijk kan inteelt er toe leiden dat de reproductie en overleving sterk negatief beïnvloed worden. Dit kan er bijvoorbeeld toe leiden dat het aantal zelfstandig wordende jongen op een bepaald moment minder wordt dan het aantal door het verkeer gesneuvelde boommarters. Zodra reproductie de sterfte niet meer kan opvangen is een populatie ten dode opgeschreven. Voor langdurige overleving is het voor individuen en vooral populaties van belang om over voldoende genetische variatie te beschikken. Veel variatie betekent de mogelijkheid om zich eventueel aan te passen aan veranderende omstandigheden zoals het klimaat of landschap.

2. Methode

Afgelopen jaar is door Sanne Boessenkool, studente aan de Rijks Universiteit Groningen (RUG), genetisch onderzoek aan de Nederlandse boommarter gedaan. Hierbij zijn vooral DNA-monsters geanalyseerd van omgekomen boommarters die bij Alterra zijn onderzocht. Het genetisch onderzoek is bij de RUG-vakgroep Evolutie Genetica uitgevoerd onder begeleiding van Dr. Kuke Bijlsma en Dr. Louis van de Zande. Vanuit Alterra werden 150 monsters beschikbaar gesteld en werd begeleiding gegeven met betrekking tot de boommarter ecologie en de verwerking en vertaling van de genetische data naar relevantie voor beheer en behoud van de Nederlandse populatie. De toegepaste moleculaire techniek is microsatelliet analyse. Hiervoor zijn soortspecifieke DNA-merkers noodzakelijk, welke recent beschikbaar zijn gekomen. Deze analyses zijn uitgevoerd op kwalitatief goede DNA-bronnen, namelijk spierweefsels. Tegenwoordig kan ook vanuit haren en uitwerpselen DNA geanalyseerd worden, maar daar is in deze studie nog geen aandacht aan besteed.

3. Resultaten

De resultaten lijken aan te geven dat de genetische variatie nog niet dramatisch is afgenomen. Het is pas mogelijk dit definitief vast te stellen zodra bekend is hoe de variatie in een natuurlijke, grote niet-versnipperde populatie zich tot de Nederlandse verhoudt. Verder lijkt er een relatie te zijn tussen geografische afstand en genetische afstand. Hoe groter de afstand is tussen twee populaties, hoe groter het onderling genetische verschil. De Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug zijn genetisch meer aan elkaar verwant dan met Drenthe. Er is nog geen sprake van een relatie tussen populatieomvang en mate en duur van isolatie in vergelijking met genetische variatie. De kleine en

behoorlijk geïsoleerde subpopulatie in Drenthe is genetisch nog niet verarmd in vergelijking met de Veluwe en Utrecht. Als we middels een programma DNA-profielen van gevonden boommarters uit overige gebieden laten toewijzen aan de drie subpopulaties dan lijken ook daar enkele patronen herkenbaar. De drie boommarters die zijn gevonden in de kop van Overijssel en Gaasterland lijken de meeste verwantschap te vertonen met de populatie in Drenthe. Twee ten zuiden van de Utrechtse populatie gevonden verkeersslachtoffers worden toegekend aan het Utrechtse cluster. Hoewel het hier allemaal om grove berekeningen gaat en geen statistische significanties betreffen, zijn deze patronen niet onrealistisch. Door de gegevens wat gerichter te onderzoeken, bijvoorbeeld door alleen zeker territoriale dieren mee te nemen (bijvoorbeeld door juveniele mannen er uit te laten) hopen we wat storende aspecten uit de analyses te halen. Mogelijk zijn we dan straks beter in staat om van gevonden boommarters buiten de bekende herkomstgebieden de oorspronkelijke populatie van waaruit ze vertrokken zijn te achterhalen.

4. Toekomst

Dit jaar zal getracht worden een verfijnde analyse van de gegevensreeks uit te voeren om eventuele populatie-genetische en dierecologische processen beter inzichtelijk te krijgen. Ook zal gestreefd worden meerdere Europese populaties binnen het onderzoek te betrekken. Daarnaast zal binnen de WBN gewerkt worden aan een methode om meer monitoringsgericht de populatie te analyseren. Hierbij moet gedacht worden aan het specifiek inventariseren van bezoekers van bepaalde territoria. DNA uit uitwerpselen en haren bij latrinebomen en in/rond nesten kan inzicht verschaffen in om hoeveel individuen het gaat, wat hun verwantschap is, hoe lang een dier een territorium weet vast te houden, eventueel wie de voor de bevruchting verantwoordelijke man is, en zelfs waar jongen naar toe dispergeren. DNA uit uitwerpselen heeft alleen maar zin als het 's ochtends vers verzameld wordt en in een juiste buffer wordt geconserveerd. Vanwege het lage succespercentage heeft deze techniek niet de voorkeur. Haren die uit de vacht van een dier loslaten bevatten vaak geen wortel met de benodigde kern en DNA meer. Uit de vacht getrokken haren zijn dan ook veel geschikter voor DNA-analyses. Uitgezocht kan worden of er methoden zijn om van marters bij het passeren van bijvoorbeeld een nestholte haren te verzamelen. Haren kunnen in een envelop droog en bij kamertemperatuur op een donkere locatie bewaard worden, uiteraard met vermelding van locatie, datum en omstandigheid. Voor alle methoden geldt dat de dieren geen onoverkomelijke hinder mogen ondervinden en rekening gehouden moet worden met de Wet op de Dierproeven.

Literatuur:

Jansman H. & S. Broekhuizen (2000). Vormen de lokale Nederlandse populaties van de boommarter Martes martes een metapopulatie? Lutra 43: 101-107

Sanne Boessenkool (2003) Genetic variation and genetic substructure of pine marten (Martes martes) populations in The Netherlands using microsatellite markers. Afstudeerverslag, R.U. Groningen.

Boommarters en nestkastjes

Monique Bestman

1. Inleiding

Reeds enige tijd geleden vroeg veldmedewerker Frans Schut van Stichting Het Utrechts Landschap zich hardop af of de geopende nestkastjes, zoals hij die aantrof op de Grebbeberg te Rhenen, het werk konden zijn van een boommarter. Enig navragen bij andere leden van de Boommarterwerkgroep leerde dat er inderdaad waarnemingen zijn van boommarters die nestkastjes open maken en de gebruikers opeten. In het blad van Gelders Landschap hebben in 1987 twee artikelen ge-

staan van dergelijke waarnemingen (zie Smit, 1987 op pagina 57 in deze MARTERPASSEN; Broekhuizen & Müskens, 1987). Voorjaar 2003 trof ik tijdens mijn boommarterronde op de Grebbeberg ook een nestkastje waarvan het dak geopend was (haakje uit oogje gelicht) en nogal slordig op het kastje lag. De nestkast hing dusdanig hoog, dat het niet door een nieuwsgierige wandelaar gedaan kon zijn. Hoewel er geen spoor van de dader te zien was, werd wel duidelijk wat de boswachter met 'geopende nestkastjes' bedoelde. Eten of gegeten worden is in de natuur niet te vermijden, maar ik kan me voorstellen dat degenen die nestkastjes in het bos ophangen, het toch jammer vinden als de gebruikers ervan voortijdig aan hun einde komen. Daarom wordt hier een overzicht gegeven van maatregelen die het prederen van nestkastjes door marterachtigen (en katten) kunnen tegengaan.

2. Sluithaakje blokkeren
Wanneer het dakje van het nestkastje met behulp van een sluithaakje dicht zit, kan achter het sluithaakje een spijker in het hout geslagen worden. Het haakje kan dan alleen uit het oogje getrokken worden, als de spijker verwijderd is (Broekhuizen & Müskens, 1987).

3. Verdieping van het vlieggat
Om te voorkomen dat een boommarter (of kat) met een poot door het vlieggat gaat zitten hengelen, kan het vlieggat verdiept worden door aan de binnenkant een houten ring of een latje (aan de onderzijde van het gat) aan te brengen. De predator kan de poot nog wel recht in het gat steken, maar kan hem niet meer naar onder buigen (Vogelbescherming, 1980).

4. Korfje voor het vlieggat
Met een metalen korfje of 'kooitje' voor het vlieggat kan worden voorkomen dat een predator met een poot het vlieggat in kan. Vanzelfsprekend moeten de mazen van het korfje groot genoeg zijn voor de vogels voor wie de nestkast bedoeld is (Vogelbescherming, 1980).

5. Metalen plaatje rond het vlieggat
Met een metalen plaatje op de voorgevel van een nestkast wordt voorkomen dat het vlieggat uitgehakt of uitgeknaagd kan worden. Het gat in het metalen plaatje moet overigens wel exact dezelfde vorm hebben als het vlieggat, omdat anders bij verschuiving de grootte van de doorgang kan veranderen. Dit kan weer gevolgen hebben voor welke vogelsoort de kast kan gebruiken. Bovendien moet het metalen plaatje ongeveer de helft van de voorgevel beslaan (Vogelbescherming, 1980).

6. Nestkast vrij ophangen
Als de nestkast vrij in de lucht hangt, dus met metaaldraad aan een tak bevestigd, kan een predator er minder goed mee uit de voeten, tenzij hij van schommelen houdt. Overigens houden ook niet alle vogels van een schommelend nest (Vogelbescherming, 1980).

7. Hindernissen rond de stam
Wanneer een nestkast in een vrijstaande boom hangt (dus geen kroon- of takkenkontakt heeft met een andere boom), kan een korf van takken rond de stam onder de nestkast gemaakt worden om te voorkomen dat een roofdier van onderen naar de kast klimt. Ook kan een stuk glad plastik rond de stam bevestigd worden (Vogelbescherming, 1980).

8. Marterpendel bij uilenkasten
Op de website van de Steenuilwerkgroep Groningen staan bouwtekeningen voor nestkasten voor uilen. Eén van de nestkasten is voorzien van een pendel, waardoor marters niet naar binnen kunnen. Omdat de constructie nogal ingewikkeld is en de informatie makkelijk toegankelijk is, wordt hier volstaan met de naam van de website: www.steenuilgroningen.nl.

Referenties
Broekhuizen, S. & G.J.D.M. Müskens (1987). Een boommarter op mezenjacht: de geschiedenis herhaalt zich. Gelders Landschap 9 (3): 11, 12.

Smit. A. (1987). Een boommarter op mezenjacht. Gelders Landschap 9 (1): 9, 10.
Vogelbescherming (1980). Nestkastjes en vogelbosjes. Vogelbescherming Nederland, Zeist.

De boommarter van het Nationale Park De Hoge Veluwe

Jan Snoijink & Rick van Kesteren

1. Inleiding

Veel mensen zijn van nature nieuwsgierig. Maar daar zijn ook weer uitzonderingen op; er zijn er namelijk ook, die héél, héél erg nieuwsgierig zijn. En tot die categorie behoren wij, Rick van Kesteren, Olga van der Klis en ondergetekende Jan Snoijink waarschijnlijk! Want waarom begint een mens nu met het inventariseren van boommarters in een gebied van ongeveer 5500 ha.? Ja, ...waarom ? Zelf had ik nog nauwelijks van '*boommarters*' gehoord, laat staan dat ik er al eentje gezien had.

De verklaring is eenvoudig. Binnen de Faunawerkgroep van de Vrienden van de Hoge Veluwe wordt heel wat af geïnventariseerd: spinnen, libellen, vlinders, amfibieën, kevers, reptielen, vogels of sprinkhanen. U zegt 't maar, het gebeurt. Maar nu ben ik van huis uit niet zo'n sprinkhanen-inventariseerder. Trouwens het is me door mijn vriendin ook ten strengste verboden om als een soort Professor Prikkebeen door het Park te rennen.

In het Park dus wordt, zogezegd van alles geinventariseerd, maar nauwelijks van de familie der marterachtigen; oké, we weten zo ongeveer wel waar de dassenburchten liggen.

Daar lag dus nu onze redding; boommarters inventariseren, dat is het! Worden er immers niet jarenlang zo af en toe boommarters in het Park waargenomen? Iedere bosbaas of jachtopziener van het Park kan je feilloos vertellen waar men ze heeft gezien en wanneer en hoeveel. Maar kennis over rustplaatsen of nestbomen was er eigenlijk niet.

2. De start

We besloten om de daarvoor in aanmerking komende bomen in kaart te brengen. En dat was de eerste fout! We keken namelijk alleen maar omhoog en niet naar beneden op de grond. Alle gaten van elke grote bonte, groene, en zwarte specht werden netjes genoteerd. Als je nog geen nekhernia had, dan kreeg je het wel. Uiteindelijk bracht een bezoek van Henri Wijsman uitkomst. Hij vertelde ons alles wat-ie wist: krabsporen (waar ze zitten en hoe je ze kunt vinden), latrines in de vork van een boom, uitwerpselen aan de voet van de beuk of eik, kortom ... de meeste bekende hebbelijkheden en onhebbelijkheden van het beest.

Met al deze wijsheid kozen we na overleg een drietal gebiedjes uit die we in 2003 nauwkeurig zouden gaan bekijken.

De volgende paragraaf komt uit de notities van Rick.

3. Het eerste resultaat van Rick

3.1.Reemsterbos

"Op 3 mei vond ik een boom met mest eronder; deze boom hadden we in de winter over het hoofd gezien. Het gat zat op zo'n 6 á 7 meter hoogte aan de oostkant van de boom. Er zaten veel takken voor het gat.

Op 7 mei heb ik vergeefs geobserveerd van 19.00u tot 20.30u. Het zicht op het gat was slecht. De mest onder de boom was nog niet verdwenen.

Op 3 juni is van 14.45u tot 16.00u geobserveerd en zag ik mijn EERSTE BOOMMARTER! Om 15.10u kwam de boommarter met zijn kop uit het hol. Het leek of er achter het dier beweging was van een tweede. De boommarter hangt geregeld met tussenpozen uit het gat en er is lang nesthaar op nek en schouders te zien. Om 15.25 u is-ie voor het laatst gezien. De boommarter had drie vlekjes op de keelvlek. Er lag mest onder de boom, maar geen prooiresten.

Op 5 juni is van 12.45u tot 14.30u geobserveerd. Het was bewolkt, 19 °C en er was af en toe een bui. Toen ik aankwam, zag ik de boommarter het gat in glippen. Een aantal maal hing het dier met de kop uit het gat, soms zelfs met haar voorpoten en al. Met tussenpozen van 15 á 20 minuten liet het dier zich zien. Duidelijk waren na een tijdje de geluiden van meer dan 2 boommarters te horen. Van de geobserveerde boommarters had er één een sneetje in het rechteroor en een ander een grote teek op het voorhoofd. 's Avonds om 21.00u ben ik teruggegaan en heb 3 foto's gemaakt. Op de terugweg naar de auto vond ik mest op het pad. Dit is de laatste keer dat de marter is gezien.

3.2 Compagnieberg
Op 14 maart vond ik in een laan een boom met martermest eronder. De boom had twee holten.

Op 2 mei zag ik dat er verse mest uit de boom was bijgevallen en vond ik tevens prooiresten. Iets verderop in de laan lagen afgebeten veren van een holenduif.

Op 3 mei heb ik van 16.30u tot 17.30 en van 20.20u tot 21.00u beide holen goed geobserveerd. Zonder waarnemingen helaas, je wordt alleen aangegaapt door voorbijgangers!

Op 4 december was er een groot plakkaat mest uit de boom gevallen."

4. Ten slotte
De start van de boommarterinventarisatie waar we als Faunawerkgroep in 2003 mee begonnen zijn heeft niet alleen tot gevolg gehad dat Rick van Kesteren onze eerste nestboom met jongen ontdekte, maar zeker ook is er bij de medewerkers van het Park duidelijk meer interesse en vooral enthousiasme voor de boommarter gekomen. En dat is winst.

Helaas werd er ook een dood gevonden op de Koningsweg en dat was minder leuk.

'Terug naar de Natuur'

Ben van den Horn

Op Hemelsvaartdag 2003 waren Elise en ik vrij, maar wat hadden we met die vrijheid moeten doen zonder het begeerde doel van het waarnemen van de jongen van 'onze marters' hangend uit de holte van de nestboom. Het bijna dagelijks uitklappen van de kampeerstoelen, het scherpstellen van de verrekijkers op een boom met een donker gat - kortom het 'existeren' in het bos - zou velen snel vervelen in het huidige zaptijdperk. De WBN-er weet dat de vrije wil wordt beperkt door de heftigheid van de passie voor de boommarter. Het zal menig lezer dan ook niet verbazen dat wij al weer vroeg in de middag aankwamen in Boswachterij Austerlitz. Het was warm. Met telescoop, fototoestel, kijkers, boeken, water en vruchtensap namen wij plaats in het beukenvak op zo'n honderd meter afstand van de drukke provinciale weg van Woudenberg naar Zeist. Op de paden langs het beukenvak, waar strikt genomen niets te doen is, kon het op een dag als Hemelsvaart toch druk zijn. Om een uur of drie zagen wij onze 'Restaurantmarter' – refererend naar de uitspanning bij de Pyramide van Austerlitz - voor de eerste maal even kort de kop naar buiten steken.

Een jong gezin was al eerder op een meter of vijftig afstand neergestreken, onverschillig over onze aanwezigheid of die van de marter. In alle rust bekeek de marter het partijtje badminton tussen een ouder en het ene kind, zich niets aantrekkend van de schrille stem van het andere kind, dat aan het klimmen was in een omgevallen boom. Ook de blaffende loslopende hond, die het gezin completeerde, leek weinig indruk te maken op de marter.

Over lawaai gesproken,...half Nederland was 'terug naar de natuur' en dat was goed hoorbaar. We hadden vanuit onze positie goed zicht op een niet aflatende stoet van fraaie hobbyauto's en glimmende 'pruttelende' motorfietsen. Alles overstemmend was ook de

Restaurantmarter 2003 (Foto's Ben van den Horn)

dreunende muziek van de ambachtelijke kermisattracties bij de Pyramide, die bij dit mooie weer goede zaken deed. Samen met de marter genoten wij die middag zeker drie maal van de Griekse syrtaki en ten minste twee maal van de Jailhouse Rock van Elvis Presley.
Was de marter een liefhebber ? Blijkbaar was het muziekaanbod geen reden om voor de tweede maal te verhuizen naar een rustiger gebied. Later die middag, precies terwijl een groep luidruchtige wandelaars ons passeerde, zagen we voor de tweede maal de marter uit een holte van de nestboom kijken. Ze bewoog haar kop van voor naar achter en van links naar rechts, toepasselijk op deze feestdag! Ze keek wel naar ons en de wandelaars, maar zonder echte interesse. De groep wandelaars betaalde deze desinteresse overigens met gelijke munt terug. Op zulke momenten maken wij onszelf wijs, dat de marter onze aanwezigheid uiteindelijk toch wel zal weten te waarderen; kennen wij deze marter met de bekende ring om de rechtervoorpoot (zie MARTERPASSEN VIII, IX) immers niet al drie jaar? Uiteindelijk zagen we de marter om plusminus half zes uit de holte kronkelen. Ze zat even kort als een hagedis tegen de stam geplakt, alvorens zich hoog in de boom in een vork te ontlasten. Vervolgens zette ze haar gang voort voor de jacht en verdween ze in het niets, of beter gezegd in het 'iets'; haar territorium was nog steeds bomvol met recreanten en hopelijk begrensd door de op dat moment nog steeds drukke verkeersweg. Onvoorstelbaar. Wij hebben de boel opgepakt, ons in de file aangesloten en thuis aangekomen een flesje wijn opengetrokken.

Restaurantmarter 2003 (Foto Ben van den Horn)

Restaurantmarter 2003 (Foto Ben van den Horn).

BESCHERMING

Boommarters in de Gelderse Vallei

Gerrit Visscher

1. Globale gebiedsbeschrijving
De Gelderse Vallei is het gebied tussen de stuwwallen van de Veluwe en Utrechtse Heuvelrug, een hoofdzakelijk intensief gebruikt agrarisch gebied in de provincies Gelderland en Utrecht. Het landschap kenmerkt zich als een vanouds kleinschalig hoeven- of kampenlandschap op dekzand, doorsneden door talrijke oost-west lopende beken. Ook komen er plaatselijk veenontginningen voor, getuige namen als Veenendaal en Nijkerkerveen.

De uit de richting Veluwe afkomstige beken monden bij Amersfoort uit in de rivier de Eem, die vervolgens zijn water afvoert naar de randmeren van het vroegere IJsselmeer.
Het eemlandschap behoort formeel ook tot de vallei, maar door een totaal andere geomorfologie (hoofdzakelijk boomloos polderlandschap op veengrond) rekenen wij het als een zelfstandig gebied.

In de rest van dit artikel zal ik voor de leesbaarheid de Gelderse Vallei gewoon Vallei(gebied) noemen.

In de Vallei komen geen grote bosgebieden voor. Wel liggen er de nodige landgoederen, die met hun kleine bosgebieden veelal nog particulier eigendom zijn. Daarnaast bezit het Geldersch Landschap er de landgoederen Hoevelakense bos, Schaffellaar alsmede het fraaie heidegebied Erica (= 'Klein Bylaer') bij Barneveld en bij Voorthuizen het Wilbrinkbos. Natuurmonumenten beheert grote delen in de omgeving van Oldenaller bij Nijkerk, terwijl het Utrechts Landschap ten slotte het beheer voert over kasteelbos Renswoude en sinds kort ook het landgoed Stoutenburg bij Amersfoort.
Niet vergeten moet worden het belang van de diagonaal door de Vallei lopende Grebbelinie, een cultuurhistorisch monument in beheer bij Staatsbosbeheer.

2. Natuur- en landschapbeleid
Op de in 1990 gepubliceerde kaart van de ecologische hoofdstructuur (EHS) van Nederland zien we in het Valleigebied talrijke verbindingspijlen staan. De bedoeling daarvan is dat de door de pijlen aangeduide stroken worden ontwikkeld of versterkt qua natuurwaarden en daarmee de uitwisseling voor planten- en diersoorten tussen de gebiedseenheden verbetert. Lokaal is er het nodige gedaan om deze verbindingen tot stand te brengen, o.a. in de gemeente Ede.

Tien jaren later verscheen in 2000 de beleidsnota '*natuur voor mensen, mensen voor natuur*' een visie op natuur, bos en landschap in de 21e eeuw door meerdere ministeries. Hierin vinden we in het hoofdstuk *Strategische Hoofdlijnen* op bladzijde 24 een tekening van de Vallei, waarin opvallende groene lobben zijn getekend. Deze vormen een snoer tussen het midden van de Utrechtse Heuvelrug en de noord-westzijde van de Veluwe. In de nota wordt gesproken over groene slagaders, maar ook over robuuste verbindingszones. Zo'n robuuste verbinding dient minimaal 500 meter breed te zijn en moet de EHS versterken voor grote gebiedseenheden, in ons geval dus Heuvelrug en Veluwe.

3. Een rol voor de boommarter?
Het woord boommarter is in dit artikel nog nauwelijks is gebruikt. Ik heb gemeend deze uitvoerige inleiding te moeten houden om duidelijk te maken welke rol de boommarter zou kunnen vervullen bij het realiseren van dit vooruitstrevende natuur- en landschapbeleid. Daarvoor is het uiteraard noodzakelijk om te weten of de boommarter in het gebied leeft. Op grond van meldingen van hoofdzakelijk verkeerslachtoffers (bijv. Renswoude 1990/97, Oldenaller 1992/93, Zwartebroek 1993, Scherpenzeel 1998) en de vondst van een nestboom op Gerven in 1988, bestond het vermoeden dat deze diersoort wel eens meer

en bovendien permanent in het gebied zou kunnen voorkomen dan op grond van landschappelijke kenmerken te verwachten viel. Het was noodzakelijk om meer inzicht te krijgen in al die 'losse' waarnemingen, een taak die Henri Wijsman op zich nam door alle bekende gegevens via o.a. Alterra te verzamelen.

Ook was het nodig om serieus werk te maken van inventarisatie van de deelgebieden. Het was Fred Alleijn die hiertoe een belangrijke impuls gaf. Hij maakte daarbij handig gebruik van de mogelijkheid die de Reconstructiewet daartoe bood. Op grond van deze wet is de Vallei samen met Eemland en aangrenzende delen van de Heuvelrug aangewezen als een van de gebieden in Nederland, waarvoor een compleet inrichtingsplan moet worden opgesteld. De huidige landbouwmethodiek blijkt kwetsbaar (pluimvee-, koeien- en varkensepidemieën) en bovendien niet bevorderlijk voor de natuurwaarden (zure depositie e.d.). Ook kent het gebied beperkte recreatieve mogelijkheden en heeft op dat gebied te kampen met een negatief imago.

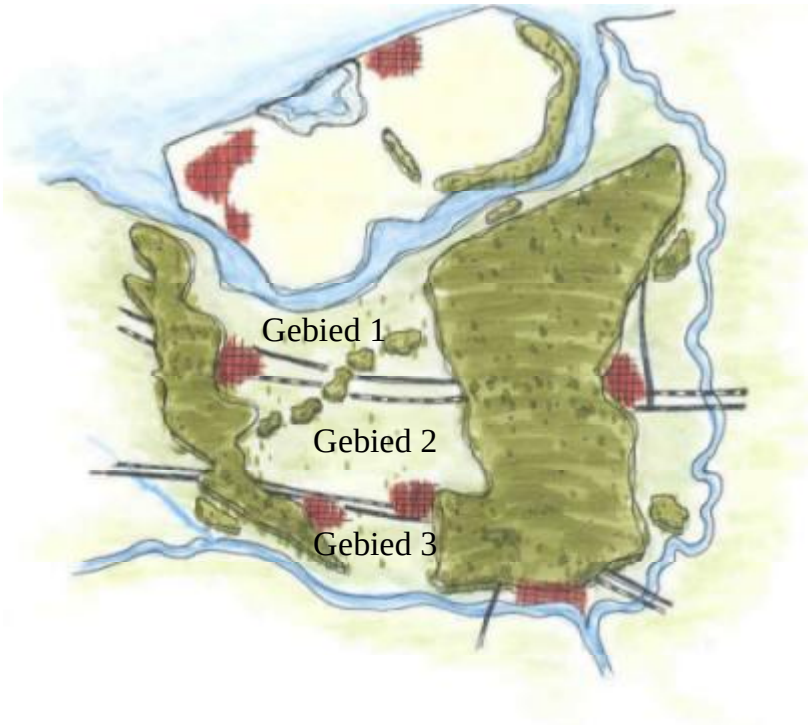
4. Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei (SVGV): project boommarter!

Deze in 1993 opgerichte en in Barneveld gevestigde stichting is belast met o.a. de uitvoering van het reconstructieplan. Voor vastgestelde thema's kunnen projectvoorstellen worden ingediend. Een van die thema's is *natuur en landschap*. Omdat de boommarter in het plan is geselecteerd als *stersoort*, die in de milieueffectrapportage betrokken moet worden, was het logisch dat voor deze soort een projectvoorstel kwam. Een andere soort waarvoor een goedgekeurd plan is ingediend betreft de landelijk sterk in aantal teruglopende steenuil. Fred heeft het Boommarterplan na het nodige vooroverleg met o.a. onze WBN in februari 2003 ingediend via de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ).
Het inmiddels goedgekeurde plan beoogt in *fase 1* een veldinventarisatie in 2003 en 2004, af te sluiten met een intern rapport over uitsluitend de inventarisatiegegevens.
In *fase 2* wordt voorzien in het maken van een uitvoerige rapportage, waarin alle relevante zaken t.a.v. het beheer en behoud van de boommarter in de Vallei worden beschreven. De *robuuste verbindingszone* zal hierin een belangrijk onderwerp zijn. De presentatie van dit rapport zal plaats vinden tijdens een eind 2004 voorziene bijeenkomst voor alle eigenaren en beheerders uit het gebied en overige bij de planvorming betrokkenen.
Afhankelijk van de uitkomst fase 1 en vooral uitwerking fase 2 is in *fase 3* voorzien in de uitvoering van *ecopassages*. Dit vooral vanwege het grote aantal verkeerslachtoffers dat inmiddels bekend is en waarbij de nodigde 'hotspots' zijn aan te wijzen. Maar zover is het nog niet. Eerst moet er dit jaar nog een volledige veldinventarisatie plaats vinden.

5. Veldwerk in 2003-2004

Ik wil niet voor de muziek uitlopen door het geven van concrete informatie over wat tot nu toe bekend is geworden. Ik stel voor om een samenvatting in een volgende Marterpassen te doen. Het veldwerk is dan achter de rug en het interne rapport beschikbaar.
Wel wil ik kwijt dat de beschikbaar gekomen info mij enorm is meegevallen. Er is een speciaal inventarisatieformulier gemaakt en dit is samen met een nieuwsbrief uitgezet onder zoveel mogelijk bekende beheerders, eigenaren, bewoners en al dan niet georganiseerde natuurkenners in het gebied.

Hierbij is de Vallei in drie gebieden opgedeeld, te weten: 1: alles ten noorden van RW-A1; 2: tussen RW-A1 en RW-A12 en 3: alles onder de A12 tot aan de Rijn bij Rhenen-Wageningen. *Gebied 1* wordt onderzocht door Ronald Huijssen uit Nijkerk, een met het gebied goed bekende vogelaar, die een klein team heeft geformeerd voor het veldwerk.
In *Gebied 2* doe ik zelf het veldwerk, aangevuld door enkele liefhebbers die door het doen van onverwachte waarnemingen inmiddels steeds deskundiger worden. Een lezing over de boommarter, die ik als vervanger van Ben in Amersfoort kon geven, heeft daaraan zeker bijgedragen. Ik verricht hier ook systematisch roofvogelonderzoek. Daarbij blijkt dat soorten als wespendief en raaf (geen roofvogel overigens), die net als de boommarter meestal worden gekoppeld aan grote bossen, zich ook prima thuis voelen in de wat kleinere landgoedbossen in de Vallei.

In *Gebied 3* zijn nu niet of nauwelijks geschikte doortrekbiotoop voor boommarters aanwezig is.

Niet vergeten moet worden te vermelden dat Henri, waarschijnlijk veelal vergezeld door Willemien, ook stelselmatig de Vallei doorkruist en op basis van vermoedens, meldingen of vondsten veel inventarisatiegegevens verzamelt. Hij is ook degene die alles coördineert. In ieder geval is zeker geworden dat op enkele locaties permanent boommarters aanwezig zijn, die zich (soms) ook blijken voort te planten. Belangrijkste doel zal zijn om voor deze gebieden het in het begin van dit artikel aangehaalde begrip 'robuuste verbindingszone' te realiseren, waarbij de barrière van de A1 genomen moet worden. Daarvoor is nog een lange weg te gaan, alhoewel de prognose gunstig is.
Ik wil dit artikel afsluiten met een spontaan door Henri gemaakt verslag van zijn beleving van de Vallei in de zomer van 2003.

Belevenissen van Henri Wijsman in de Gelderse Vallei

Niets vermoedend toog ik begin 2003 de Gelderse Vallei in. Zouden er, bijvoorbeeld, in die bossnippers wel spechten huizen? Het kostte wat fietsen en doorfietsen – en dan, opeens, zie je langs de weg een beukencomplex met tenminste één spechtengat. In die omgeving blijken er dan nog meer te zijn en wat vind ik in een lange beukenlaan precies onder een boom met spechtengat? Een uitwerpsel. Wat aan de oude kant, maar bepaald wel marterachtig. Zou het dus waar zijn? Gelukkig krijgen we later van Gerrit Visscher enthousiaste bevestiging in de vorm van nog zeer veel meer uitwerpselen. Nog later vernemen we dat er ook al zichtwaarnemingen gedaan waren, zelfs van een tweetal jonge boommarters bij elkaar. Maar - in het najaar komt er een domper op. Want twee marters komen op de autoweg A30 om, een ervan wordt gevonden door Gerrit zelf.

In diezelfde omgeving komen we een boer tegen die een bosweg maar eens even op eigen houtje aan het repareren is. Hij blijkt een vogelliefhebber en met name in het heil van de Zwarte Specht geïnteresseerd. Echt blij is hij dan ook niet met onze uitspraak dat er boommarters huizen. Maar ook hij is erg vriendelijk, net als de meeste mensen die we in de streek ontmoeten. Zo worden we, in het prachtige weer van de zomer 2003, op zekere ochtend ergens spontaan op de koffie gevraagd. En of we nog eens willen langskomen. Het wordt in het plan 2004 opgenomen.

Boommarters te koop

Ben van den Horn

Begin december 2003 werd ik gebeld door een waakzaam persoon die mij vertelde dat er halftamme boommarters via marktplaats.nl te koop werden aangebonden. Deze boommarters vergen ruime behuizing, '*bijvoorbeeld 6 m^2 oppervlakte en plm 2 m hoog*', zijn desalniettemin '*supersnel en fascinerend*' en kunnen onder meer gevoerd worden met '*aangereden dieren*'.

Via de VZZ is de AID te Zwolle ingelicht. Als de informatie in de advertentie juist is, is het echter nog maar de vraag in hoeverre hier sprake is van een strafbaar feit. Artikel 13 lid 1a van de Flora en Faunawet stelt weliswaar de handel in beschermde dieren strafbaar, maar dit geldt niet voor dieren indien deze 'voorzover dat redelijkerwijs technisch mogelijk is onderhuids zijn voorzien van een elektrotechnische identificatie (lid 2b), en geen onaanvaardbaar risico vormen voor de introductie van ziektes bij de inheemse fauna (lid 2c)' Het chippen betekent in feite dat je kunt aantonen uit welke ouderdieren de boommarters komen en dat ze in gevangenschap geboren zijn. Verdere vergunningen lijken niet nodig te zijn en voor 400 € kun je de eigenaar worden van een prachtig, volledig ongeschikt huisdier.

Hoofdmenu / Dieren/toebehoren / Knaagdieren/hamsters/ratten/fretten Terug

Aangeboden: Boommarters

Prijs:	400 euro
Beschrijving:	UNIEK! boommarters (martes martes) legale dieren met papieren en gechipt. 2,5 jaar oud, mannetjes. Halftam (komen wel op schouder zitten eten) actief dag en nacht. Supersnelle, fascinerende dieren. 400 euro minimaal per dier. Vergt ruime behuizing, bijvoorbeeld 6 m2 oppervlakte en plm 2 m hoog. Voeding kattekorrels / kattenvoer, aangereden dieren, dagkuikens, fruit, diversen en water.
Foto:	Geen foto beschikbaar
Datum:	12-12-2003, 11:23
Gezien:	184 keer bekeken.

Adverteerder

Naam:	Koch (E-mail de adverteerder) (Alle advertenties)
Telefoonnummer:	-
Woonplaats:	DEVENTER
Regio:	Gelderland

Biedingen (Er is nog niet geboden op deze advertentie.)

Biedingen:	Bod	Bieder	Datum
	-	-	- -
	-	-	- -
	-	-	- -

ZIJPASSEN

De Tayra, de 'boommarter' van Zuid-Amerika

Sim Broekhuizen

Afgelopen herfst namen Karin en ik deel aan een groepsreis door Ecuador. Niet direct een goede gelegenheid om wildlevende zoogdieren te zien te krijgen. Ik moest me tevreden stellen met af en toe een bezoek aan een opvangcentrum of een dierentuin. Zo bezochten we op 20 november de Zoo bij het Andesplaatsje Baños. Een bescheiden, maar goed verzorgde dierentuin, gevleid tegen de wand van de kloof waardoor het zwarte water van het riviertje de Chambo zich in oostelijke richting naar het bekken van de Amazone spoedt. Al wandelend langs de perken en hokken maakte Karin me attent op een hok waarin een soort marter zat en ineens stond ik oog in oog met een Tayra. Van het bestaan van de Tayra was ik wel op de hoogte. Ik kende het dier echter alleen van plaatjes en dacht, waarschijnlijk mede op grond van de suggestieve Latijnse naam Eira barbara, dat het een grote, vreesaanjagende marterachtige was, zoiets als de veelvraat. In het veldgidsje van Marc van Roosmalen et al. (1983) wordt als Nederlandse naam 'bruine veelvraat' opgegeven, zodat mijn voorstelling blijkbaar niet helemaal uit de lucht was gegrepen. Als niet-geschoold in het Latijn dacht ik dat barbara stond voor barbaarsheid, ruwheid en wreedheid. Ik was dus verrast dat ik ineens tegenover een dier stond, dat qua grootte en gedrag precies op een boommarter leek, terwijl ik tegelijk besefte dat dit dus een Tayra moest zijn. Inmiddels heb ik begrepen dat het barbara afkomstig is uit het Grieks en oorspronkelijk stond voor on-grieks, vreemd, buitenlands en later door de Romeinen is verbreed tot alles wat niet-Grieks en niet-Romeins, dus vreemd is. Overigens staat zowel in de Nederlandse versie van Grzimeks Tierleben (Herter 1973) als in de verkorte versie 'Grzimek over marters en beren' (Herter 1975) – en wellicht ook wel in de oorspronkelijke Duitse uitgave - de Latijnse naam foutief aangegeven als Eira barbata.

Tayra's (Foto: Sim Broekhuizen)

In Grzimek staat voor het lichaamsgewicht 4-5 kg aangegeven, wel aanzienlijk meer dan het gewicht van onze boommarter, waarvan de volwassen mannetjes zo'n 1,7 en de vrouwtjes ca 1,3 kg wegen. Zo op het oog zou ik 'mijn' Tayra op niet meer dan 2,5 kg schatten. Waarschijnlijk was het een nog vrij jong dier. De grootte blijkt overigens nogal te variëren, want in de veldgids 'Neotropical Rainforest Mammals' (Emmons 1990) staat als lichaamsgewicht opgegeven 2,7 –7 kg. Wellicht zijn er ook regionale verschillen in de grootte, want de Tayra komt voor van het zuidoosten van Mexico tot in het zuiden van Brazilië en het noorden van Argentinië, waar hij leeft in bossen en terreinen met dichte vegetaties. Voor Suriname vermelden van Roosmalen et al. (1983) voor vier dieren een lichaamsgewicht van 3,5 – 5,2 kg, voor Brazilië noemen da Fonseca et al. (1996) een gemiddeld (?) gewicht van ruim 4,8 kg.De Tayra's – er bleek zich in het hok nog een tweede, even groot dier te zitten – gedroegen zich alles behalve 'barbaars'. Ze bleken zeer aan mensen gewend en klommen na korte tijd herhaaldelijk in het gaas om me maar van zo dicht mogelijk te kunnen zien of ruiken. Niet steeds handig, als ik met mijn fototoestel ook tegen het gaas gedrukt stond om zo goed mogelijk tussen de mazen door een foto van ze te maken. Hun ogen hadden dezelfde 'pientere' uitstraling als bij boommarters, maar hun snuit was stomper en hun oren waren ronder en korter, meer zoals bij een steenmarter. Wat me ook als gelijkenis met de boommarter trof was de variatie in de keelvlek: bij het ene dier (het vrouwtje?) was die geel-oranje, terwijl die bij het andere dier bijna wit was.

De kleur van de vacht op het lichaam was donker-chocoladebruin, zoals bij boommarters in zomervacht. Bij het dier met de gele keelvlek was de kop grijsbruin, zoals dat in het algemeen ook op afbeeldingen staat weergegeven en aansluit bij de door van Roosmalen et al. (1983) vermelde Engelse naam: grey-headed weasel. De kop van het dier met de witte keelvlek (mannetje?) had echter nagenoeg dezelfde kleur als het lichaam. Ook hierin dus variatie.

De beide Tayra's liepen met grote behendigheid over de in de kooi opgehangen takken. Hun levenswijze wordt dan ook, net als bij de boommarter, aangeduid als 'arboreal' (van Roosmalen et al.) en 'scansorial' (da Fonseca et al.), wat zoveel betekent als 'levend in bomen' en 'aangepast aan het leven in bomen'. Herter vermeldt expliciet dat in gevangenschap de Tayra zich gedraagt als een tamme boommarter. Ik had ook de indruk dat ze met hun buik markeerden, maar of ze echt een klierveld op de buik hadden kon ik niet vaststellen.

Wat voedselkeuze betreft lijkt de Tayra ook veel op onze boommarter. Herter noemt naast agoeti's, cavia's, muizen, eekhoorns en andere kleine zoogdieren, ook vogels, eieren, insecten, honing en vruchten. In de kooi in Banõs deden de Tayra's zich tegoed aan stukken banaan. Grappig is dat Herter aanhaalt dat de Tayra's van oudsher door de indianen werden gebruikt voor de bestrijding van knaagdieren, zoals dat bij ons vroeger wel het geval was met steenmarters.

Over het sociale systeem bij de Tayra's lijkt nog onduidelijkheid te bestaan. In het algemeen worden ze beschreven als solitair levende dieren die, net als boommarters, nesten maken in holle bomen of in ondergrondse holen van andere dieren. In gevangenschap kunnen ze alleen paarsgewijs gehouden worden in grote ruimten (Herter 1973). Er worden ook wel paartjes waargenomen die samen optrekken (Emmons 1990) en van Roosmalen et al. (1983) vermelden dat er naast solitaire dieren en paartjes ook wel groepen van 5 tot 10 individuen worden aangetroffen. Deze groepen, die volgens Reichart (1978) uit maximaal 4 individuen bestaan, vallen volgens hem ook grotere dieren aan, zoals luiaards. Ik vraag me echter af of hier niet eerder sprake is van een moederdier met al wat oudere jongen, kort voor het gezinsverband wordt opgebroken. Ook van de boommarter worden in die fase wel eens 'groepjes' gemeld.

Tijd voor langduriger observatie was mij niet vergund; een nadeel van het reizen met een groep. De Tayra's zelf waren inmiddels blijkbaar ook op mij uitgekeken, want het ver-

meende vrouwtje was plat op de grond gaan liggen en het andere dier zat alleen nog maar 'verveeld' te gapen. Ik voelde me echter wel een beetje meer thuis in Ecuador, na deze ontmoeting met de Zuidamerikaanse 'boommarters'. Wat zou het boeiend zijn om daar eens een paar dieren van een zender te voorzien en te volgen. Om dat te doen in het Amazone-oerwoud of in de bossen op de hellingen van het Andes-gebergte lijkt me niet zo eenvoudig, maar net als onze boommarters komen de Tayra's ook wel dichter bij de mens voor, in plantages en tuincomplexen. Daar moet iets gedaan kunnen worden. Misschien is dat ook al wel gebeurd. Een echt literatuuronderzoek heb ik (nog) niet gedaan; ik behielp me met wat ik min of meer toevallig in de kast had staan. Een vergelijkend onderzoek van Tayra's met andere (boom)marters zou ons echter nog heel wat kunnen leren.

Literatuur

Emmons, L.H. 1990. Neotropical rainforest mammals: a field guide: i-xiii, 1-181. The University of Chicago Press, Chicago.

Fonseca, G.A.B., G. Herrmann, Y.L.R. Leite, R.A. Mittermeier, A.B. Rylands & J.L. Patton 1996. Lista anotada dos Mamíferos do Brasil, 1-38. Coservation International, Washington DC, USA.

Herter, K. 1973. De tayra: 68. In: B. Grzimek et al. (eds.). Het leven der dieren. Encyclopedie van het dierenrijk, deel 12 (Zoogdieren 3). Het Spectrum, Utrecht.

Herter, K. 1975. De tayra: 47. In: B. Grzimek et al. (eds.). Grzimek over marters en beren. Het Spectrum, Utrecht.

Reichart, H.A. 1978. Het wildleven in Suriname. Suralco Magazine 10, 3: 5-12.

Roosmalen, M.G.M. van, M. van Vlaardingen & A. van Wijngaarden 1983. Field guide to the non-flying mammals, living in the forests of the Guianas: 1-72. Research Institute for Nature Management, Leersum.

De Dratsi op Yell

Ben van den Horn

Wie kan zich nog het gevoel herinneren bij de eerste keer oog in oog staan met een op eigen kracht opgespoorde boommarter? Mijn eerste boommarter zag ik in 2000 'in mijn eigen territorium' op De Hoogt na anderhalf jaar projectmatige voorbereiding. En achteraf leek het toch zo eenvoudig!

Afgelopen zomer stond onze vakantie opnieuw in het teken van de eerste waarneming van een familielid van ons WBN-studieobject. Net als Sim en Karin (zie 'De Tayra, de 'boommarter' van Zuid-Amerika' op pagina 51 in deze MARTERPASSEN) proberen ook wij tijdens onze vakanties oog te houden voor de marterachtigen; in juli volgden wij de gang van menig WBN-er naar de Shetlandeilanden. Een volledige kampeeruitrusting, inclusief stoelen en ook een telescoop met statief torsten wij met ons mee in trein en vliegtuig. Het paste maar nauwelijks in de kleine huurauto.

De werkelijkheid had een week de tijd om zich aan de droom van een eerste waarneming te vergrijpen. Na een kort verblijf te Lerwick op het Mainland begaven we ons naar het volgende eiland Yell, het tweede in omvang van de Shetlands. Dit zou één van de beste plaatsen in Europa zijn om de 'dratsi' (otter) te zien. Daarom maakte Hugh Miles hier een prijswinnende natuurfilm 'On the track of the wild otter'.

In Mid Yell kampeerden wij achter het Leisure Centre en de eerste avond begaven wij ons naar Otterswick. Wij brachten een kort bezoek aan het boegbeeld 'White Wife', afkomstig van een Duits marineschip dat schipbreuk had geleden in 1924. Vervolgens liepen wij behoedzaam de kustlijn af op zoek naar otters.

Onze silhouetten probeerden wij niet te tonen; daar zouden otters niet zo van houden. Nadat we de hele kustlijn in twee richtingen hadden afgelopen zaten we nog een moment door verrekijker en telescoop de kustlijn af te turen. Zonder resultaat helaas. We klapten de boel in en waren klaar om naar de rechtsstu-rende huurauto te lopen. Elise zette nog een-maal routinematig haar kijker aan de ogen. En dat bleek op het goede moment en op de goe-de plek. ZOMAAR PER ONGELUK kreeg zij een levensgrote otter in haar kijker; op een meter of dertig afstand. Een euforische schreeuw werd met grote moeite onderdrukt en ze beperkte zich tot „Ooooh...ik zweer het je Ben, daar zit er een!" De wind stond goed, we gingen rustig door de knieën en ik had snel mijn telescoop weer opgebouwd. Dit voelde identiek als de Eerste Boommarter Beleving. We zagen hem op een steen zitten eten, kau-wend op een prooi met zijn ogen dichtgeknepen. En vervolgens duiken en zwemmen. Hij zwom soms op zijn rug met een vis tussen zijn voorpoten. Hij leek me groot, een mannetje? Vervolgens ging hij opnieuw de kant op om te eten. Wij hebben hem beurtelings over zijn volle lengte kunnen bekijken door de tele-scoop. Hij had ons niet in de gaten. Uiteinde-lijk verdween hij op de oever tussen de rotsen. De voorstelling duurde zo'n tien minuten. Ook het wit van de lippen (het 'otterpaspoort') hebben we goed kunnen zien.

De perfecte vakantie is een hittegolf op het vasteland van Europa. En een dratsi op de Shetlands, die zich bij een temperatuur van 20 graden Celsius laat bekijken. Te warm voor de tijd van het jaar.

Literatuur

Bobby Tulloch, Otters, ISBN I-84107-009-2, www.worldlibrary.co.uk, 1994.

Boommarters in gevangenschap

Ben van den Horn

Na onze avonturen op de Shetlands (zie vorige artikel in deze MARTERPASSEN), reisden wij via enkele omwegen door naar het Bayerische Wald. Als onderdeel van onze wandelingen bezochten wij tweemaal de 'Tier Frei-Gelände Im National Park'. Hiermee wordt bedoeld dat deze dierentuin niet van het bos te onder-scheiden is en er alleen maar hekken en roos-ters zichtbaar zijn voor het publiek. Men tracht hier de lokale fauna te tonen; het aardi-ge is dat men in de grote verblijven waar je echt doorheen wandelt nog enig geluk moet hebben om wilde zwijnen of edelherten te zien. En ook de otter, lynxen, wilde katten, wolven en beren vergen enig geduld.

In het park zagen wij ook twee jonge boom-marters rondlopen. Hun verblijf bestaat uit twee symmetrische grote kooien in een grote brilvorm. Het publiek bevindt zich 'tussen de glazen' en kan in beide kooien door een ruit naar de boommarters kijken. Beide kooien zijn volledig ingericht met vijvertjes, rotsen, omgevallen stammen, bomen en geven een aardige weergave van een boommarterterrito-rium. De verbinding tussen de kooien wordt gevormd door een afsluitbare doorgang. Over de hoofden van het publiek, kunnen de boommarters van het ene verblijf naar het andere klimmen. Twee over de lengte gehal-veerde 'beuken' met geïmiteerd spechtengat gaven het publiek de kans om een blik te wer-pen in een rustplaats gevuld met hooi.

Gedurende ons eerste bezoek waren de boommarters uitbundig en vol energie aan het ravotten. Toen er een bezoeker hoestte rea-geerden ze onmiddellijk met een vluchtreac-tie; van onder een omgevallen stam keken ze wat er aan de hand was; vrij snel hervatte ze hun spel. We hebben ze ook gezamenlijk van de ene kooi in de andere zien gaan.

Anderhalve dag later waren de marters om onduidelijke redenen door de verzorgers ge-scheiden; de doorgang tussen de twee verblij-ven was permanent dicht. Een boommarter maakte een gezonde indruk (volle pluimstaart)

en rende rondjes door zijn kooi. Hij nam steeds een vaste route, rennend, boom in, en weer afdalen langs een andere boom. Op één vaste plek na elke ronde bleef de marter even stilstaan om naar zijn maatje te kijken. De marter reageerde ook op stemgeluid, kwam ook toe op een uitgestoken hand. De tweede marter maakte een matte en slome indruk en had een 'slechte staart', slappe klittende bundeltjes haar. Dat was ons de eerste keer niet opgevallen. Wij begrepen niet helemaal waarom ze niet meer samen mochten zijn, terwijl ze twee dagen eerder zo in hun spel opgingen. Laten we hopen dat de tweede marter inmiddels weer is hersteld.

Samenvattend: aan de ene kant waren de kooien ruim en zag het er fraai uit, aan de andere kant kwam het stereotype gedrag van de marter wat nerveus over.

De Beermarter van de Veluwe

Sim Broekhuizen

Naast de boom- en de steenmarter zijn er nog een aantal dieren die marter in hun naam hebben. Sommige van deze dieren worden ook nog wel eens naar Alterra gebracht, ook al hebben ze weinig met de echte marters van doen. Het meest is dat het geval met de wasbeerhond, met een germanisme ook wel marterhond genoemd. Deze soort, oorspronkelijk afkomstig uit noordoostelijke deel van Azië en Japan en door de Russen naar Europees Rusland gebracht, heeft zich inmiddels sterk naar het westen verbreid. Ook in Nederland wordt hij sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw af en toe gesignaleerd. Hoewel een aantal van deze dieren waarschijnlijk uit gevangenschap ontsnapt was, lijkt nu de tijd aangebroken dat de marterhond tot de inlandse fauna kan worden gerekend. De overheid heeft daarop inmiddels geanticipeerd door de marterhond aan te wijzen als een soort vallend onder de Flora- en Faunawet artikel 67, zodat jachthouders in de tijd dat de jacht geopend is vrij zijn deze

dieren te doden op de gronden waarop ze jachthouder zijn. In februari van dit jaar zijn er in de pers zelfs berichten verschenen waarin gesproken wordt van 800 wasbeerhonden op de Veluwe. Dat is zeker drie keer zoveel als er boommarters op de Veluwe zijn en het is dan op zijn minst opvallend dat er nauwelijks verkeersslachtoffers vallen.

In februari 2004 werd bij Alterra een 'marterhond' gebracht, die al in november 2003 op de oostelijke Veluwe was geschoten en daarna toen was begraven. Door tussenkomst van de Stichting Berenopvang Fellow te Wenum is het dier in februari weer opgegraven. Een eerste blik in de plastic zak waarin het kadaver was vervoerd liet een dier zien met een lichaam dat ongeveer zo groot was als dat van een das, maar met een grijpstaart van ca 75 cm lang. Het was duidelijk dat dit geen marterhond kon zijn. Het zij toegegeven: de vacht van lange zwartgrijze haren deed in de verte wel aan een marterhond denken. In plaats daarvan bleek het echter om een beermarter of bintoerong te gaan, een soort die vroeger net als de wasbeer tot de kleine beerachtigen werd gerekend, maar nu is ondergebracht bij de familie van de civetkatten (*Viverridae*) en wel bij de onderfamilie van de palmrollerachtigen.

De beermarter, waarvan het natuurlijke verspreidingsgebied in zuidoost Azië ligt, is het enige grotere zoogdier van de Oude Wereld dat een grijpstaart heeft. Hij is dan ook, net als de boommarter, een boombewoner die zich veelal een beetje traag voortbeweegt, maar als het moet ook plotseling kan versnellen, hoewel hij niet schijnt te springen. Hij slaapt graag boven in bomen en als hij naar beneden gaat doet hij dit – ook net als de boommarter – met de kop naar beneden. Ook al is de beermarter aangepast aan het leven in bomen, hij foerageert net als de boommarter ook op de grond. Ook wat voedselkeuze zijn er overeenkomsten met de boommarter: hij leeft van zowel dierlijk voedsel als kleine zoogdieren, vogels en insecten, als van fruit en bessen. Daarnaast wordt echter ook suikerriet en maïs gegeten. Het gebit is dan ook meer dat van een omnivoor dan dat bij de boommarter het geval is: het voorste deel met kleine snijtandjes, grote en scherpe hoektanden en een drietal echte knipkiezen is nog zoals de boommarter dat ook heeft, maar daarachter volgen drie vrij kleine, afgeplatte kiesjes die meer een maalfunctie hebben.

In zijn oorspronkelijke leefgebied is de beermarter vrij zeldzaam. Het dier is echter vrij gemakkelijk in gevangenschap te houden en het kan zich daar ook goed voortplanten. Er is dan ook een internationaal fokprogramma voor de beermarter. Het lag voor de hand dat het geschoten dier afkomstig moest zijn uit dit fokprogramma. Dankzij de transponder die nog in het kadaver aanwezig was, kon dit ook worden bevestigd. Niets bijzonders dus: gewoon een ontsnapt dier en in dit geval geen marterhond. Of toch…? Zo'n eerste kennismaking met een beermarter blijft je altijd bij, ook al was het maar op de snijtafel.

Beermarter (*Arcticus binturong*). Foto: Yvette van Veldhuijsen

MEDIA, LITERATUUR

Overleveringen uit 1980: Boommarters als belagers

"Dit artikel is integraal overgenomen uit Aart Smit 'Langs paden en brandgang', Uitgeverij Pirola, Schoorl, April 1980. Het is aangeboden door Robert Keizer. Smit heeft deze boommarters ook beschreven in De Levende Natuur 68 (1965), 300-304. De inhoud van het artikel komt eveneens overeen met zijn publicatie in Geldersch Landschap 9 (1) (1987), 20-22. De auteur beschrijft hoe bijna vijfentwintig jaar geleden al bekend was dat boommarters nestkasten belagen. Opvallend is hoe sterk het beeld leeft van de boommarter als 'eekhoornopruimdienst'; een beeld dat inmiddels mede dankzij de WBN genuanceerd is. Ook beschrijft dit artikel hoe je door het zachtjes krabbelen met een stok op de stam van een nestboom de boommarter tot activiteit kunt stimuleren. Veder wordt gesteld dat volwassen boommarters een witte bef hebben. Er wordt zonder schroom een in de moderne tijd strafbare handeling bij de nestboom opgebiecht. Uiteindelijk eindigt het artikel met wat zelfreflectie van de auteur met de boommarter als katalysator."

Er zijn eigenlijk maar twee perioden denkbaar om de aanwezigheid van boommarters vast te stellen. Allereerst in de winter als het vereiste laagje spoorsneeuw de prenten verraadt. Je moet er wel goed op letten want deze sporen beginnen en eindigen meestal bij een boom, want bomen zijn het tehuis van de boommarters. Ze verlaten deze alleen maar als ze in hun jachtlust de prooi tot over de bodem achtervolgen. Deze gewoonte, om hoog te leven, bemoeilijkt ook de waarneming. Een andere mogelijkheid om boommarters waar te nemen is in de tijd dat ze jongen hebben. Weliswaar leggen de oude beesten hun schuwheid niet af en blijven ze achterdochtig ten opzichte van de mens. De jongen echter zijn door hun speelsheid en hun onschuld wel eens te betrappen, maar vooral de nestboom verraadt de aanwezigheid van wieg en woonkamer. De bast zit vol met krab- en klimsporen en eronder liggen dikwijls karakteristieke uitwerpselen.

Boommarters zijn aartsvijanden van eekhoorns zodat een gebied, waarin boommarters huizen, op den duur geen eekhoorns meer telt. Toen wij te Hulshorst een nestkastenonderzoek opzetten, troffen we er geen eekhoorns meer aan en hadden er geen notie van dat we wel te maken zouden krijgen met hun 'opruimdienst'. Het nieuwe onderzoek hield feitelijk een opknapbeurt van oude kasten in. Op het terrein hingen nog nestkasten die de tand destijds hadden doorstaan en daarop waren onveranderlijk kolfjes gemonteerd: kokertjes van kippengaas vóór het vlieggat dat in feite de invliegopening verlengden. Wij dachten dat deze moesten dienen om te verhinderen dat eekhoorns er met de poten in moesten komen, maar we zagen er juist géén eekhoorns!

In dat eerste jaar was de bezetting van de nestkasten redelijk, maar de resultaten bedroevend. Van de 26 broedsels werden er maar liefst 17 verstoord. Het jaar daarop was in het begin nog veelbelovender: 28 broedparen hadden een nestkast betrokken maar het bleek in de loop van het seizoen duidelijk dat er een onbekende (en ongewenste) belager bezig was zich aan de oude en jonge vogels te verrijken. Het werd ons weldra duidelijk!

Op één der nestkasten troffen we een uitwerpsel aan, kennelijk door de 'vijand' achtergelaten, waarin een ringetje schitterde. Omdat we de vogels in verband met het onderzoek hadden geringd, waren we benieuwd om welke vogelpoot dat ringetje bevestigd was geweest. Het bleek van een koolmeeswijfje te zijn, broedend in één van de nestkasten en door de belager overvallen toen zij haar eieren uitbroedde. Later zetten we onze speurtocht voort en vonden in een naburig bos een krom gegroeide berk, waarin twee vlak boven elkaar gelegen gaten. Uit het onderste gat van deze 'Rolleiflex' hing een konijnenstaartje en onder de boom vonden we een aantal uitwerpselen van dezelfde vorm als die, welke we op de nestkast hadden gevonden. Bijgestaan door mijn vrouw ontleedde ik de kromme keutels

en dit onsmakelijke werkje werd beloond met de vondst van nog een ring, die eens toebehoorde aan een van onze broedende koolmezen. We stonden onder de nestboom van de boosdoener.

We besloten deze boom de komende dagen eens goed in de gaten te houden, maar we zagen geen uiterlijke veranderingen. Het konijnenstaartje bleef als een wimpel uit de onderste holte hangen en we bemerkten, ondanks een zachtjes krabbelen met een stok op de stam, geen teken van leven in het binnenste van de boom. Toen we weer eens polshoogte wilden nemen, passeerden we 100 meter voor de 'kraamboom' een eik, waarin eveneens een holte waaruit tot onze verbazing twee jonge boommarters tevoorschijn kwamen. Ze waren in het geheel niet schuw en speelden, net als zoveel andere dieren, krijgertje rond de stam. De bef, bij de oude dieren wit, bestond bij deze jongelingen nog uit een geel slabbetje. Oude boommarters kregen we niet te zien Later op de dag, met een ladder bij het hol, troffen we de jongen toch niet meer in de stam aan. Ze hadden zich, zoals later bleek, bij onze zeer persoonlijke benadering, bovenin het gat teruggetrokken.

Omdat boommarters een beslist groter territorium bezitten dan de 100 meter tussen de berk en de eik, moesten ze dus twee huizen bezitten: een kraamkamer en een tweede woning. Dit tweede huis bleef maar kort in het gebruik, de jongen kregen hun opvoeding buiten en na een week zagen we geen spoor meer van de hele familie. Het seizoen daarop was er een broedruimte in het rieten dak van een oude schuur, een kilometer verderop. De oudjes van onze 'Rolleiflex' of de jongen uit deze worp die waren geëmigreerd? We kwamen het nooit te weten. In de jaren daarna namen de eekhoorns in aantal weer toe en werden onze nestkasten met rust gelaten, feiten die wezen op afwezigheid van de boommarters. Hadden de beesten een rustiger omgeving gevonden? Hoewel de boommarters (on)behoorlijk hadden huisgehouden in ons nestkastendorp, speet het ons toch ook wel een beetje dat deze interessante zoogdieren niet meer in ons gebied voorkwamen. In feite hadden we zelf een onnatuurlijke toestand geschapen door kunstmatige nestholten aan te bieden, hoewel dat op zichzelf ook weer was voorgekomen uit de aanwezigheid van de weinig natuurlijk aangelegde, holteloze, dennenplantages.

In elk natuurgebied moet een evenwicht heersen tussen bevolking en vegetatie en wij mensen, grijpen al te veel in met onze bouwzin, openlegging van natuurgebieden en gemotoriseerde recreatiebeleving.

De Marterklopper

Redactie

Dit artikel gaat in op het nut van boommarters en komt uit de Amersfoortse Courant, 17 januari 2003.

Rusthof maakt jacht op konijnen

Door Remco Reiding

Amersfoort - Als het aan begraafplaats Rusthof ligt, worden konijnen die voor overlast zorgen zo snel mogelijk naar de eeuwige jachtvelden verwezen. Maar door een jachtverbod kan de Amersfoortse begraafplaats de dood van de beesten moeilijk bespoedigen. ,,Wij zouden zelf ook graag zien dat dit verbod werd opgeheven. Helaas denkt de wetgever daar anders over," schrijft Rusthofbeheerder M.Borst aan bezoeker en grafeigenaar P.Vrijlandt. Vrijlandt ergert zich aan de slonzige indruk die het graf van zijn moeder maakt door toedoen van konijnen. Zo bevindt zich onder meer een fors hol boven het graf. De Hilversummer deed zijn beklag, maar vooralsnog tevergeefs. Volgens Vrijlandt had al eerder op een andere wijze ingegrepen kun-

nen worden tegen konijnen die schade aanrichten op de begraafplaats aan de Dodeweg. ,,Ik ben inmiddels 80 jaar," zegt Vrijlandt verontwaardigd. ,,Moet ik dan met een schop naar de begraafplaats komen om die gaten te dichten?" De beheerder van de begraafplaats erkent de problemen en zegt z'n best te doen om die te verhelpen. In 1999 werden al nieuwe hekken rond de begraafplaats geplaatst. Die steken dieper in de grond en maken het konijnen lastiger zich een weg naar Rusthof te graven. Maar de dieren blijven in tamelijk grote getale komen en zijn nauwelijks weg te krijgen. Rusthof heeft volgens de gemeente Amersfoort inmiddels wél een vergunning aangevraagd voor een tijdelijke ontheffing van het jachtverbod. Maar volgens het ministerie van landbouw was de aanvraag van Rusthof incompleet en had vóór 21 oktober een nieuwe aanvraag ingediend moeten worden. Dat heeft de begraafplaats niet gedaan. Ook heeft Rusthof zijn hoop gevestigd op marters. Onlangs zijn kasten geplaatst waarin deze dieren zich op eigen initiatief zouden moeten vestigen; in de hoop dat vervolgens natuurlijke bejaging plaatsvindt en konijnen wegblijven. ,,Het is een kwestie van proberen," aldus woordvoerster S.de Jong van de gemeente Amersfoort. ,,Als er eentje in zo'n kast komt hebben we geluk gehad." Marters komen in de regio weinig voor, maar in natuurgebied Den Treek zijn er enkele gesignaleerd. H. Wijsman, voorzitter van de Werkgroep Boommarter Nederland van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, is aangenaam verrast over het doel van de kasten. ,,Dit heb ik nog niet eerder gehoord," aldus Wijsman. ,,Ik vind het vreselijk leuk dat boommarters voor een nuttig doel worden gebruikt." In het gebruik van geurstoffen ziet Rusthof geen oplossing. Vrijlandt had deze suggestie gedaan. ,,Op een terrein van dertig hectare is dat niet effectief," aldus De Jong. ,,Dan vinden konijnen wel een andere plek op de begraafplaats."

Onderstaand kaderartikel komt uit het Utrechtse Nieuwsblad, 4 oktober 2003 in het kader van de opening van het Nationaal Park Utrechtse heuvelrug.

De Martes martes

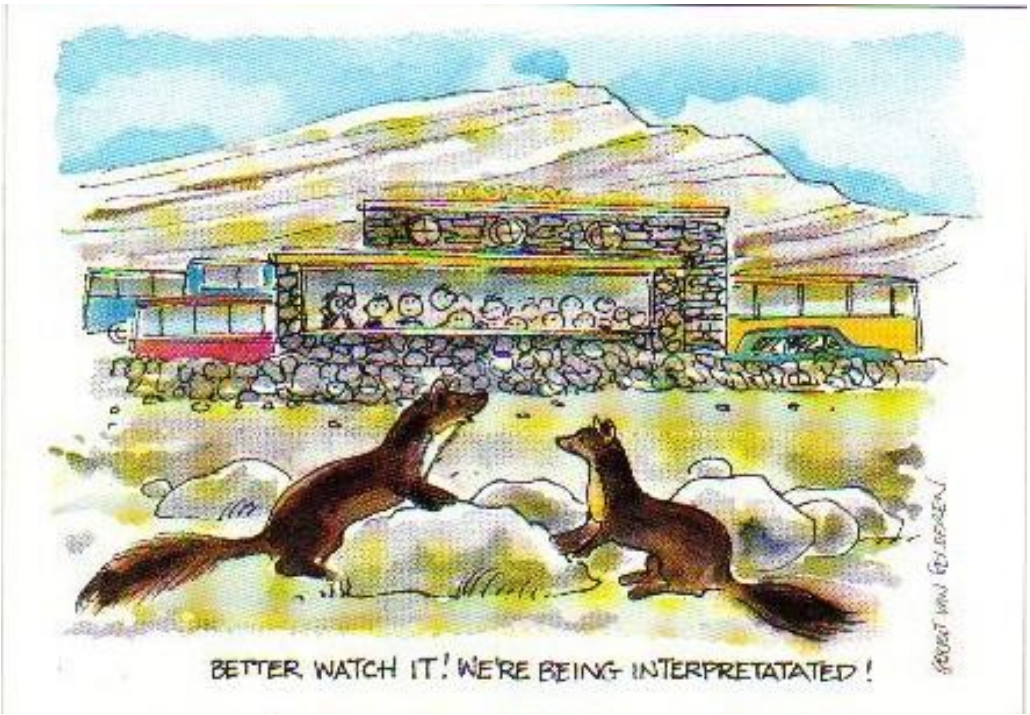
Een boommarter tegen het lijf lopen? Poeh, da's heel lastig, zegt Chris Achterberg uit Amerongen. De 'Martes martes' is een schuw beestje. Bovendien, de populatie op de Heuvelrug is klein. Een stuk of dertig, schat Achterberg, bioloog en natuurfotograaf. Hij doet al jaren onderzoek naar het wel en wee van 'een van de meest zeldzame zoogdieren in het land'. Zijn geheim: in de bladloze winter speuren naar holle beuken of eiken, een plek waar moeder en kinderen in het voorjaar graag toeven. Achterberg slaat die plekjes goed op in zijn koppie. In april en mei loopt hij nogmaals langs die boomholtes. De kans op succes is zo het grootst.

Rapportbespreking

Henri Wijsman

"Boommarters en wegen, een eerste analyse van de relatie wegbermen-verkeersslachtoffers", zo luidt de titel van een rapport door G.J.D.M. Müskens, R.M.A. Wegman en C.J.F. ter Braak, waarvan aan de WBN een exemplaar ter beschikking werd gesteld. Dit rapport is te bestellen door 16 € (inclusief verzendkosten) over te maken op rekening 36.70.54.612 t.n.v. Alterra, Wageningen onder vermelding van Alterra rapport 849.

De begroeiing op de strook van 50 meter links en rechts van wegen op de Veluwe is in verband gebracht met slachtoffers onder de boommarters op autosnelwegen (77 marters) en provinciale wegen (102). De conclusie is dat bos op de bermen de kans op overrijden vergroot, in het bijzonder naaldbos. Er tekent zich ook iets af van geleiding door dassenrasters. Voortbouwend op eerdere bevindingen van Jonkers en Knoop (1997) is het een grondige analyse geworden, die de basis legt voor het ontwikkelen van mitigerende maatregelen. Daarbij kan men denken aan het verwijderen van hout van plaatsen waar een weg door naalhout liep (hoe landschappelijk fraai zo een weg ook is), behalve juist op die plekken waar men (althans op provinciale wegen) een bepaalde oversteekplaats wil creëren met bijvoorbeeld een obstakel en een sterk verlaagde snelheidslimiet. De echte dodenwegen voor boommarters blijken op de Veluwe de west-oost verbindingen te zijn. Een groot aantal slachtoffers valt op betrekkelijk weinig plaatsen, waaruit volgt dat een verandering van de omgeving van de weg op die plaatsen een relatief groot gunstig effect zou kunnen hebben. In elk geval een wiskundig ondoorzichtig maar grondig werkje, warm aanbevolen! - Wellicht is Nederland er wel aan toe om alle nieuwe autowegen maar meteen ondergronds te bouwen.

HUISHOUDELIJK

Excursie naar Staverden op 29 maart 2003

Henri Wijsman

Na de voorjaarsvergadering van de WBN werd een excursie gemaakt op Staverden (Gelders Landschap). Dit was een verkennende excursie, omdat het terrein nog niet eerder in inventarisatie was genomen. Boswachter Ger Vervoerd verleende ons daarbij zeer veel vrijheden, hetgeen bijzonder werd gewaardeerd. Tenslotte betekent het Latijnse excursus of excursio "wandeling buiten de paden"! Meteen werden dan ook bomen gevonden waarin boommarters de afgelopen winter geslapen hadden. Wij verdeelden ons in twee groepen. De ene groep vond twee bomen naast elkaar met onder elk een grote hoop uitwerpselen, terwijl in de boom nog meer lag en hing. Het leek al een nestboom. De andere groep vond een dikke beuk aan de beek met mest en zeer veel oude prooiresten; het leek wel een nestboom van 2002. En ook dit jaar? Beide bomen lagen in het noordelijke deel van Staverden.
(Bij terloops verder onderzoek door Henri en Willemien Wijsman bleken de beide gevonden bomen toch niet bewoond te worden. Wel bleek een van de slaapbomen ook begin juni nog een flinke latrine met verse faeces te bevatten. Na een halfuurtje observatie keek er een jong naar buiten: een nestboom!).

Excursie naar Vlaanderen van 2 tot 4 mei 2003

Henri Wijsman

Acht Vlamingen en zes Nederlanders hebben van 2 tot 4 mei geheel of gedeeltelijk deelgenomen aan de excursie met als vraag: "Zijn er nog refugia voor de boommarter in het gewest Vlaanderen?"

Op grond van de gegevens uit het artikel van Van Den Berge, Broekhuizen en Müskens uit Lutra 43 (2000) 125-136 kan men aannemen dat er net even teveel waarnemingen, zeker of onzeker, in Zuid-Nederland en gewest Vlaanderen s.l. zijn gedaan om aan te mogen nemen dat dit gewoon maar wat zwervers waren. In genoemd artikel wordt gespeculeerd over waar een eventuele kern gelegen is, waar nog altijd van tijd tot tijd voortplanting zou plaatsvinden. Men oppert Belgisch Limburg en het bos precies op de grens van Oost- en West- Vlaanderen.
Daarom zijn eerst enige gebiedjes op potentiële nestbomen bekeken zoals genoemd in het artikel in Lutra, namelijk bomen met spechtenbomen op De Utrecht onder Hilvarenbeek (Noord-Brabant), in de bossen bij Lommel en bij Maasmechelen (beide Belgisch Limburg, grotendeels eentonig met zeeden en Amerikaanse eik). Het ging net als op de eerdere excursies in westelijk Noord-Brabant (1994, Chaam; 1997, Mattemburgh): er werd ook hier niets gevonden.

Wij waren vanuit Vlaanderen uitgenodigd om te overnachten op een landgoed net ten zuiden van Brugge. Er was gevraagd om in elk geval alvast een kaartje te maken van holle bomen. Een dergelijk kaartje werd wel gepresenteerd, maar het had op vleermuisbomen betrekking, die ongeveer per definitie niet geschikt zijn voor boommarters. Het was eigenlijk maar goed dat er niet al te veel deelnemers waren, want het onderdak was primitief en alleen dankzij improviseren konden we slapen. Rondom het landgoed "Lippensgoed Bulskampveld" lagen echter grote bossen (1000 à 1400 ha) met lange beukenlanen, ook van rode beuken, met verscheidene holten van de grotere spechten. Er werd ons verteld dat in de sneeuw van j.l. februari martersporen gestaan hadden. Er is ooit een boommarter overreden, een mannetje; er is een kleine serie van meer of minder overtui-

gende zichtwaarnemingen, die elkander wel enigszins versterken, temeer omdat ze merendeels uit een bepaald deel van het bos stammen. (Bijbehorende beschrijvingen heb ik overigens niet onder ogen gehad). Een ervan was gedaan op de ochtend van ons bezoek! In dat deel van het bos, met de Zuid-Nederlandse naam van "Vagevuur" is door de expeditie een zestal uitwerpselen verzameld dat door de meeste WBN-ers voor marterkeutels werden gehouden. Sinds 2000 schijnt echter de steenmarter zich als een vlam over Vlaanderen te zijn gaan verspreiden en naar men zei is dat dier ook tot daar al doorgedrongen. Onder die omstandigheden moet men natuurlijk wel uiterst voorzichtig worden met conclusies. Op enige bomen stonden krabsporen te breed om van eekhoorns afkomstig te kunnen zijn; eekhoorns zijn in het bos extreem talrijk. Prooiresten met afgebeten veren werden gevonden van duiven en van een houtsnip, maar voor beide geldt dat vos als predator niet uit te sluiten valt . Alles tezamen versterken de uitkomsten wel degelijk het idee dat de boommarter daar zich weet te handhaven en al zolang, dat voortplanting meer of minder waarschijnlijk is.

Als je dan juist in de buurt van deze bosgebieden waarnemingen vermeld vindt, ligt het voor de hand te denken dat zich hier, indien ergens, nog de laatste (?) boommarters van de beide Vlaanderens bevinden. Bij stricte bescherming kan zo een minipopulatie nog best uitgroeien; althans bij dassen is dit bewezen.
De bomen met holten waren niet systematisch genoeg in kaart gebracht om echt te kunnen zeggen welk percentage wij hebben onderzocht. Iets als een latrine, of zelfs een duidelijk geval van een boom-met-holte met een uitwerpsel eronder (slaapboom) werd niet opgemerkt.
Na een dag zoeken werd de excursie verplaatst naar een bos van veel grove den en Amerikaanse eik (maar met wel een eikenlaan met veel holten) bij Kalmthout, waar ooit een nestboom is geweest (jaren '60) en een zichtwaarneming uit 1997. Maar wij vonden er niets en achteraf hadden we misschien toch beter ons kunnen concentreren op het Vagevuur.

In de hoogtij van het seizoen kunnen we overigens toch beter bij nestbomen observeren, zeker als het weer zo uitstekend is.

Themadag Nestbomen in Renkum op 4 oktober 2003

Henri Wijsman

Deze dag is gehouden in De Beken bij Staatsbosbeheer in Oostereng. De WBN werkte een idee van Hans Kleef uit om iedereen die dit jaar nesten gevonden had daarvan te laten vertellen. Een moderne beamer deed ook zijn best.

Hans Kleef deed verslag van zijn bevindingen in het Drents-Friese Wold (zie 'Boommarters houden niet van beuken'op pagina 36 in deze MARTERPASSEN). Van 't voorjaar zat er een boommarter sinds december in 'de' lariks – maar of het Sm-37 was in het laatst van haar vijfde jaar is helaas niet duidelijk geworden, de boom werd verlaten.

Hugh Jansman kreeg een klein aantal minuten om mede namens Sanne Boesekool te vertellen van het DNA-werk (zie 'Genetisch onderzoek aan de Nederlandse boommarterpopulatie'op pagina 41 in deze MARTERPASSEN). Hij vraagt ons om kakelverse uitwerpselen in fixeervloeistof en haren in enveloppen te verzamelen.

Christiaan Sjobbema verhaalde van de dood van moeder en kind in het Cronebos.

Martijn van Schaik, student bij Gerard Müskens, gaf een presentatie waaruit bleek dat boommarters die een weg oversteken een voorkeur hebben voor donker naaldbos. Dit gegeven is ook te gebruiken voor geleiding naar een ecoduct toe (zie ook de 'Rapportbespreking'op pagina 60 in deze MARTERPASSEN).

Bram Achterberg vertelde, geïllustreerd met prima dia's, van verhuizingen in het Amerongse (zie 'Een nieuwe marter op de Hazenberg' op pagina 14 in deze MARTERPASSEN).

Ben van den Horn heeft een boommarter nu in haar vierde jaar gehad: deze herkenbare marter verhuisde ook weer (zie op pagina 11 het artikel 'Boommartervoorkomen in 2003 op Den Treek-Henschoten en in Austerlitz' in deze MARTERPASSEN).

Wim Bomhof heeft enige malen achter elkaar een boom opgespoord met een duidelijke latrine en een boommarter die daar verblijf hield; maar, denkelijk door verhuizing, de marter was steeds weg vóór er jongen waren gezien. Gelukkig zaten bij één boom in de Kaapse Bossen tot 3 juni wel jongen.
Rick van Kesteren, een debutant, had na lang trachten tenslotte succes op de Hoge Veluwe, en zag, toen het al juni was, een jong!

Johan Metselaar, die dit jaar ook weer twee nestbomen zelf gevonden had, vertelde ons liever over een oude waarneming in een groenespechtenboom (eik).

Gerrit Visscher gaf ons een voorproefje van het Gelderse Vallei-onderzoek waarbij hij zelf al enige malen verkeersslachtoffers heeft gevonden. Vilmar Dijkstar verhaalde van zes gevallen van verhuizing op Veluwezoom, maar hij heeft wel 800 bomen te controleren, waardoor in enige gevallen niet onomstotelijk is komen vast te staan dat het om een nestboom ging.

Henri Wijsman volstond met een kort overzicht van diverse terreinen met een aantal nestbomen.

In de algemene discussie ging het onder andere over muizenjaren. Het lijkt alsof het in het ene terrein of de ene provincie daarmee anders staat dan in andere terreinen.

Waar in het buitenland kan men beschikken over zulke gegevens? Veel van de boommarters zijn persoonlijk bekend bij de waarnemers – en andersom (ze wennen ook aan ons). De bijeenkomst was een groot succes !! Laten we het over twee jaar weer doen.

Jaarverslag 2003

Henri Wijsman

De nadruk bij onze activiteiten lag ook dit jaar op het vinden van nestbomen van boommarters. Dit jaar werden meer nesten opgespoord dan ooit. Dit ligt vooral aan het feit dat de WBN groeit, het aantal onderzochte terreinen zich dus langzaam kan uitbreiden, en daarnaast ook aan de verfijndere methoden van opsporen. Hans Kleef vond dit jaar wederom tien nesten. In Flevoland blijkt de boommarter nu vaste voet te hebben verkregen, een duidelijke uitbreiding van het areaal.

De Boommarter Nieuwsbrief werd zevenmaal rondgemaild. De nieuwe openbare vorm, waar vertrouwelijke informatie uit gehaald is, beviel goed. Hij wordt onder bijna 80 personen verspreid. Daarnaast bestond tussen onze ruim veertig leden een intensief contact via e-mails. Een kwart is nog geen lid van de VZZ.

Het bestuur heeft contact gezocht met Natuurmonumenten alsmede met het Gelders Landschap om toestemming te krijgen meer terreinen in onderzoek te mogen betrekken. Een probleem is dat wij niet voldoende leden hebben om alle terreinen zelf te kunnen inventariseren. Daarom zijn er artikelen geplaatst in een aantal tijdschriften van vogelwerkgroepen op de Veluwe om te proberen medewerking van vogelaars te verkrijgen bij het inventariseren. Hierop is enige respons gevolgd.

In 2003 vond er een internationale excursie plaats, namelijk naar de mogelijke boommarters van Vlaanderen. Eigenlijk lijkt het heel waarschijnlijk dat daar 'marters' zitten, maar aangezien de oprukkende steenmarter daar inmiddels ook al is aangeland, moeten waarnemingen wel aan strenge criteria voldoen. De opkomst was echter niet groot, zodat de WBN verder wil afzien van meerdaagse excursies.
In 2003 startte een tweejarig project over de boommarters in de Gelderse Vallei. Uitgangspunt was het verbeteren van de verbinding tussen de Veluwse en Utrechtse populaties. Het bleek al gauw dat in de Gelderse Vallei nu

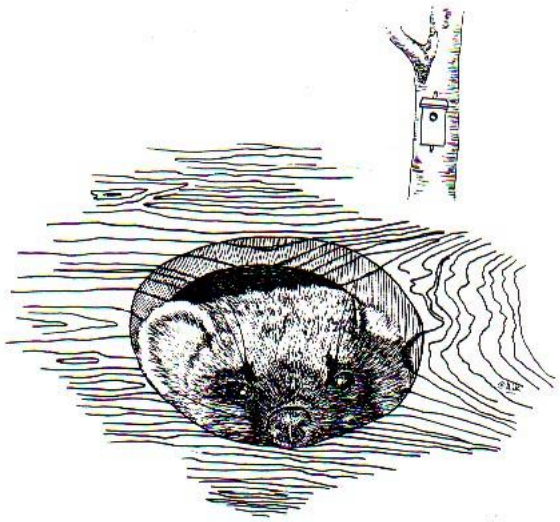
al, en waarschijnlijk al heel lang, een dun gezaaide populatie boommarters aanwezig was, een uiterst aangename verrassing! Zo werden op een bepaald landgoed eerst door twee verschillende leden van de WBN uitwerpselen ontdekt, steeds verser; later werden waarnemingen bekend en ten slotte werden (helaas) ook twee verkeersslachtoffers gevonden.

Bij het zoeken naar en transporteren van verkeersslachtoffers voor anatomisch onderzoek kon de nodige assistentie verleend worden. In 2003 verscheen onze jaarbrief MARTERPASSEN IX over het jaar 2002, met verslagen van de (werk)vergaderingen en excursies, beschouwingen over de faunistiek, de subjectieve beleving, de oecologie en de bescherming van boommarters. Het bestuur bleef onveranderd. Op onze voorjaarsvergadering op Staverden (Geldersch Landschap) in maart spraken na het huishoudelijke deel Sim Broekhuizen over karakteristieken van nestbomen en Chris Achterberg over de boommarterpopulatie op de Utrechtse Heuvelrug en werd een film vertoond uit 2002. Dit werd gevolgd door een excursie over het terrein; een van de bomen waar een boommarter geslapen had bleek inderdaad later een nestboom. De najaarsvergadering had plaats in De Beken te Renkum (Staatsbosbeheer). Hierbij werd na de huishoudelijke vergadering een themadag georganiseerd waarbij alle leden die dit jaar nesten gevonden hadden aan het woord kwamen. Uitwisseling van ervaringen leverde een welbestede dag op.

In november schrok de VZZ ons op met een onvoldoende gemotiveerd plan om ons de eigen girorekening te willen ontzeggen.

Onze plannen zijn:

- Tweemaal per jaar een vergadering met aansluitende excursie. Zo om de drie jaar komen we terug bij gebieden die bekend staan als rijk aan nesten van boommarters, en tussendoor verkennen we nieuwe terreinen. Om de twee jaar een themadag over: Gevonden nestbomen;
- Zoeken naar nestbomen;
- Verdere uitbreiding van onze contacten op de Veluwe;
- Uitbrengen van MARTERPASSEN X met onder andere de verslagen van inventarisaties;
- Medewerking aan een DNA-onderzoek door het verzamelen van verse faeces;
- Publiceren via e-mail van de Boommarter Nieuwsbrief betreffende nestbomen, waarnemingen en vondsten van dode dieren;
- Het onderzoeksprogramma ten behoeve van onze bezoeksvergunningen bijstellen
- Brochure over boommarters: hoe ze te herkennen en hoe hun woongebied te beheren. De brochure kan worden geproduceerd zodra de financiering rond is;
- Meewerken aan een plan voor een robuuste verbindingszone dwars door de Gelderse Vallei (project van de VZZ) en uitbreiding van het aantal boommarters daar.

Financieel verslag Werkgroep Boommarter Nederland-VZZ 2003

Penningmeester WBN

	Inkomsten (€)		Uitgaven (€)	
	Begroot	Gerealiseerd	Begroot	Gerealiseerd
Rente	15,00	17,95		0,06
Subsidie VZZ				
basissubsidie 2003	100,00	100,00		
MARTERPASSEN IX			350,00	328,44
Giften	0,00	393,61		
Contributie WBN-leden (incl. MP IX)	210 (=30x7)	287,00		
Bestuur	0,00	36,00	50,00	49,60
Recette winkel	35,00	32,00		
Advies		100,00		
Onvoorzien onderzoek			100,00	11,50
Vergaderingen				
voorjaar 2003			25,00	5,50
najaar 2003			25,00	17,80
Nadelig saldo	190,00	-553,66		
Balans	550,00	412,90	550,00	412,90

Saldo Giro	1-1-2003	63,84	
Kas	1-1-2003	39,07	
Sterrekening	1-1-2003	1569,40	+
	Totaal	1672,31	
Saldo Giro	31-12-2003	209,03	
Kas	31-12-2003	16,94	
Sterrekening	31-12-2003	2000	+
	Totaal	2225,97	
		1672,31	-
Batig saldo		553,66	

In 2003 is ons vermogen toegenomen met 553,66 €. Dit wordt met name veroorzaakt door de donatie van een geldprijs van 350 €, gewonnen door Rijkswaterstaat Directie Utrecht met het ontwerp van een boommartergoot in een Rijkswegportaal. De prijs zou worden geschonken aan het Utrechts Landschap, dat suggereerde om de prijs te schenken aan de WBN. Aldus geschiedde. Daarnaast hebben we onvoorziene adviesinkomsten verkregen met het leveren van een analyse van verkeersslachtoffers aan derden. Wij willen deze meevaller gebruiken voor optische apparatuur.

Begroting Werkgroep Boommarter Nederland-VZZ 2004

Penningmeester WBN

	Inkomsten (€)	Uitgaven (€)
	Begroot	Begroot
Rente	15,00	
Subsidie VZZ		
basissubsidie 2004	100,00	
MARTERPASSEN X		370,00
Contributie WBN-leden (incl. MP X)	280,00	
Bestuur		50,00
Recette winkel	35,00	
Advies aan Van den Bijtel	100,00	
Onderzoek (camera aan hengel)		500,00
Vergaderingen		
voorjaar 2004		25,00
najaar 2004		25,00
Nadelig saldo	440,00	
Balans	970,00	970,00

Ledenlijst Werkgroep Boommarter Nederland-VZZ

Secretaris WBN

Bram Achterberg
Laan van Soestbergen 19 bis
3582 SR UTRECHT
A.Achterberg@phys.uu.nl
030-2511766

Chris Achterberg
Koningin Wilhelminaweg 72
3958 CP AMERONGEN
chris@achterberg-horst.demon.nl
0343-452524

Ruud van den Akker
Berlagelaan 103
3723 AC BILTHOVEN
rumarvandenakker@wanadoo.nl
030 2280409

Fred Alleijn
Sparrenlaan 9
3739 KK HOLLANDSE RADING
geen e--mail
035-5771555

Bert Beens
Van Lennepstraat 11
3842 XW HARDERWIJK
bbeensharderwijk@hotmail.com
0341-422772

Huub Berger
p/a Hilversumse Straatweg 18a
3744 KC BAARN
h.berger@sbb.agro.nl
035-5416512

Geurt Besselink
Saksenlaan 11
7312 TN APELDOORN
besse086@wxs.nl
055-3551557 (06 42 085 530)

Monique Bestman
Blauwe Kamer 16
6702 PA WAGENINGEN
tom.monique@wxs.nl
0317-615445

Wim Bomhof
Loolaan 90
3971PP DRIEBERGEN RIJSENBURG
wim.bomhof@planet.nl
0343-515031

Sim Broekhuizen
Herenstraat 19
6981 CT DOESBURG
sim.broekhuizen@wur.nl
0313-471 950 (0317 478 757)

Cees Buys
C van de Lindenstraat 3
7331TH APELDOORN
c.buys@planet.nl
055-5427661 (06 53485999)

Kees Canters
Zuiderkerkstraat 52
8011 HG ZWOLLE
geen email
038-4234589

Harry van Diepen
Troelstrastraat 2
8161 DS EPE
vandiepen@introweb.nl
0578-615 114

Vilmar Dijkstra
Pinksterbloemstraat 54
6832 BK ARNHEM
v.dijkstra@vzz.nl
026-4431826

Teunis Glismeier
Bentinckstraat 61
3882 EB PUTTEN
geen email
0341-358003

Ben van den Horn & Elise Schokker
Celsiusstraat 4
3817 XG AMERSFOORT
belise@freeler.nl
033-4625970

Margriet Hartman
J.J.P. Oudkwartier 5
3723 ZA BILTHOVEN
mooibos@msn.com
030-2257277

Monique van der Horst
Koningin Wilhelminaweg 72
3958 CP AMERONGEN
monique@achterberg-horst.demon.nl
06 22481478

Ronald Huijssen
Berliozlaan 4
3862 GT NIJKERK
ronald.huijssen@chello.nl
033 2460091

Edward van IJzendoorn
Molenveltlaan 8
2071 BS SANTPOORT
ejvanijzendoorn@tref.nl
023-5391446

Hugh Jansman
G.v.Stellingwerfstraat 18
3812 SL AMERSFOORT
h.a.h.jansman@wur.nl
06 55563248 (0317 477867)

Robert Keizer
Thorbeckestraat 80
6702 BS WAGENINGEN
robertkeizer@hotmail.com
0317-453477 (06 51198227)

Rick van Kesteren
Roland Holstlaan 22
3431 GP NIEUWEGEIN
geen email
030-6031627

Hans Kleef
Hoofdweg 225
9621 AJ SLOCHTEREN
hkleef@wanadoo.nl
0598-422193

Dick Klees
Legstraat 2a
4861 RK CHAAM
studio.wolverine@wanadoo.nl
016-149 3170 (06 21572238)

Peter van der Leer
Capella 10
6922 LG DUIVEN
pvanderleer@hotmail.com
0316-281061

Johan Metselaar
Boomstede 337
3608 BA MAARSSEN
johan.metselaar@euronet.nl
0346-567812

Gerard Müskens
Van Nispenstraat 4
6561 BG GROESBEEK
gerard.muskens@wur.nl
024-3976343 (06 51 312 667)

Adrie Nieuwenhuizen
Meervelderweg 22
3888 NK NIEUW-MILLINGEN
nie-mill@hetnet.nl
0577-456466

Michel Poot
Buggenumstraat 29
6845 GR ARNHEM
cigdem.michel@planet.nl
026 3893443 (06 44692397)

Silvan Puijman
Rister 9
7861 CA OOSTERHESSELEN
jos.baartdelafaille@forbo.com
0524-581260

Jeroen Reinhold
Archipel 35-44
8224 HK LELYSTAD
reinhold@landschapsbeheer.net
0320-231971 (0320 294939)

Ad van Roosendaal
Groenloseweg 43
7261 RM RUURLO
ad.vanroosendaal@wanadoo.nl
0573-491480 (06 40104747)

Gerald Schoots
Eperweg 23A
8084 HB 't HARDE
gerald.schoots@planet.nl
0525-650700 (06 28639790)

Rinie Schuurkamp
Oenenburgweg 264
8072 GS NUNSPEET
rinieschuurkamp@hetnet.nl
0341-252030

Christiaan Sjobbema
Van Neslaan 61
3742 MP BAARN
h.e.boschma@planet.nl
035-5420215

Jan Snoijink
Zwartewater 13
6741 EN LUNTEREN
jhm.snoijink@wxs.nl
0318-482687 (06 29077596)

Hans Vink
Boterhoeve 5 of Postbus 1301
3992 NB HOUTEN
(3970 BH DRIEBERGEN)
h.vink@sbb.agro.nl
030-6926316 (030-6374917)

Gerrit Visscher
Paulus Potterlaan 32
3931 TE WOUDENBERG
gerrit.visscher@provincie-utrecht.nl
033-2861862

André Westendorp
Het Grotenhuis 15
7091 AS DINXPERLOO
a.westendorp@natuurmonumenten.nl
0315 651637

Rombout de Wijs
Arminiushof 58
1216 KG HILVERSUM
rombout.dewijs@net.hcc.nl
035-621 8157

Henri & Willemien Wijsman
Tony Offermansweg 6
1251 KJ LAREN
hwijsman@ncrvnet.nl (wjwijsman@ncrvnet.nl)
035-5389031

Rob van 't Zelfde
Ambtsjonkerstraat 5
6991 WD RHEDEN
RobenChris@hetnet.nl
026 495 4327

Wanda Zwart
Meginhardweg 35
6841 HB ARNHEM
zwaw@ede.nl
026 3892956 (06 52480501)

Regiocoördinatoren

In elk gebied heeft de WBN een regionale coördinator aangesteld om de diverse waarnemingen in hun regio (nestbomen, zichtwaarnemingen, verkeersslachtoffers voor zover ze niet naar Alterra gaan, etc.) op formulier te brengen, met voldoende aandacht voor plek en tijd:

1. Noordelijke provincies: Hans Kleef
2. Veluwe benoorden de A1: Harry van Diepen
3. Veluwe bezuiden de A1: Robert Keizer
4. NP Veluwezoom: Vilmar Dijkstra
5. Flevoland: Jeroen Reinhold
6. Utrecht bezuiden de A12: Bram Achterberg
7. Utrecht/Gooi benoorden de A12, met de rest van Nederland: Henri Wijsman

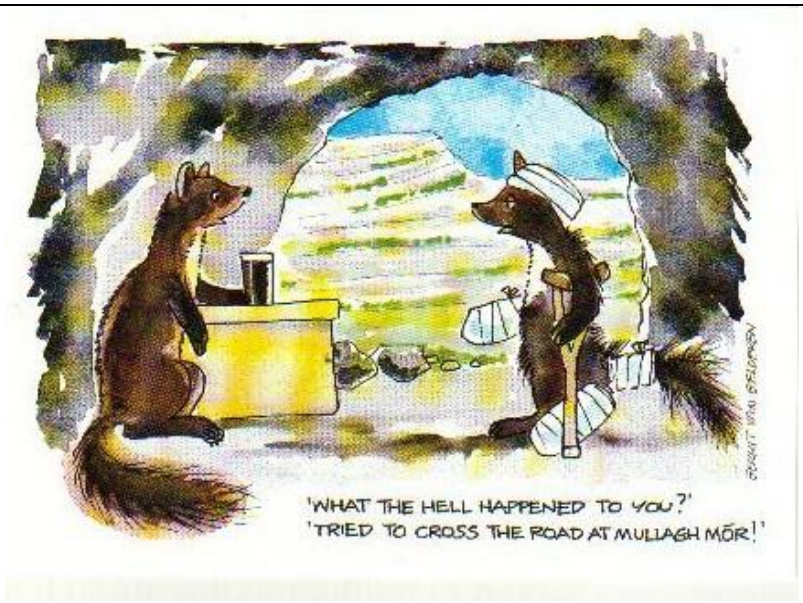
Geeft u alstublieft uw waarnemingen aan hen door! De adressen vindt u in de ledenlijst. Waarnemings- en nestboomformulieren zijn te downloaden of per E-mail aan te vragen: belise@freeler.nl.

N.B.:verkeerslachtoffers, hoe plat ze ook zijn, zijn voor het onderzoek van Alterra van belang !

Over uw veiligheid en Rijkswaterstaat bij het inzamelen van dode marters

Sommigen van ons hebben het huzarenstukje uitgehaald om een dode boommarter te verzamelen uit de middenberm van een autosnelweg. Waar mogelijk wil de WBN zulke levensgevaarlijke situaties zo veel mogelijk vermijden. In de provincie Utrecht heeft Gerrit Visscher nu de bevoegdheid om te mogen verzamelen, met een reflecterend oranje vest aan. In de provincie Noord-Holland (het Gooi) verkreeg Henri Wijsman de medewerking van een kantonnier van Rijkswaterstaat, die het verkeer op de linkerbaan stopzette, zodat het verzamelen in de middenberm in alle rust kon geschieden. Warm aanbevolen! Gewoon Rijkswaterstaat opbellen !

Rijkswaterstaat Directie Noord-Holland: 023-5301301
Rijkswaterstaat Directie Oost-Nederland: 026-3688911
Rijkswaterstaat Directie Utrecht: 030-6009500

COLOPHON

MARTERPASSEN is een uitgave van de Werkgroep Boommarter Nederland (WBN) van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ) en vooral bedoeld voor interne communicatie tussen de leden.

Redactie en vormgeving
Ben van den Horn

WBN-logo en alle illustraties
Dick J.C. Klees

Cartoons
Gerrit van Gelderen

Ontwerp voorkant
Koen Sandifort

Reproductie en Bindwerk
Drukkerij Zuidam &Uithof

Oplage
90

Contributie WBN
EUR 7,- inclusief MARTERPASSEN
Giro 344938
Ten name van:
Penningmeester
Werkgroep Boommarter Nederland
te Amersfoort

VZZ
Oude Kraan 8
6911 LJ Arnhem
Telefoon: 026 3705318
Website: www.vzz.nl
postgiro 203737

België en Luxemburg
Postgiro 000-1486269-35
Ten name van:
Penningmeester VZZ Arnhem
Nederland;

lidmaatschap €25 per jaar, inclusief de abonnementen op de verenigingstijdschriften Lutra en Zoogdier.

Verschijningsdatum
Maart 2004

Verkrijgbaarheid
Bestellen - zolang de voorraad strekt!- bij het VZZ-bureau (adres zie bovenstaand), de kosten worden gebaseerd op de verzend- en administratiekosten (een verdere vrijwillige bijdrage wordt op prijs gesteld); een rekening wordt meegestuurd.

Verantwoording
Redactie streeft niet naar uniformiteit in schrijfstijl of niveau. Wel wordt getracht een uniforme spelling en schrijfwijze te hanteren. Er is voor gekozen om namen van soorten met een kleine letter te schrijven. Topografische namen worden volgens de Topografische kaart van Nederland gespeld.
De vermelding van wetenschappelijke namen wordt in het algemeen achterwege gelaten, met een uitzondering, hier gemaakt, voor de boommarter, die de wetenschappelijke naam *Martes martes* (Linnaeus, 1758) draagt.

Overname en gebruik van gegevens.
Citeren van of verwijzen naar artikelen uit MARTERPASSEN is toegestaan mits duidelijke bronvermelding plaatsvindt. De volgende kanttekening wordt hierbij gemaakt. Omdat MARTERPASSEN vooral is bedoeld voor intern gebruik, kunnen en mogen niet alle vermelde gegevens als wetenschappelijk bewezen feiten worden beschouwd. Redactie is dan ook niet aansprakelijk voor de juistheid van de in de verschillende bijdragen beschreven informatie, inzichten of meningen. Het gebruik van de in MARTERPASSEN gepresenteerde informatie is voor eigen verantwoordelijkheid.

WBN
Secretariaat:
Ben van den Horn
Celsiusstraat 4
3817 XG Amersfoort
Telefoon: 033-4625970
E-mail: belise@freeler.nl
Web-site : www.vzz.nl

